

Acta educationis

2017

Kraków

Acta educationis 2017

Redakcja:

prof. dr hab. Józef Marecki
prof. ThDr. PaedDr. Ing. Gabriel Paľa, PhD.
doc. ThDr. Peter Tirpák, PhD.

Recenzja:

dr hab. Małgorzata Duda, prof. UPJPII
prof. PaedDr. ThDr. Jozef Jurko, PhD.
dr hab. Lucyna Rotter
doc. PaedDr. Lenka Pasternáková, PhD., MBA
Ks. dr. Andrzej Kielian

Grafika:

PhDr. ThLic. Juraj Gradoš, PhD.

Wydawnictwo Avalon Sp. z o.o.

ul. Fiołkowa 4/13
31-457 Kraków

ISSN 2544-5073

SPIS TREŚCI

KATARZYNA WOJTANOWICZ

Edukacyjny potencjał mediacji w budowaniu dialogu społecznego. . . 5

JOWITA ZIOŁEK – BARCZAK

Religijno – kulturowe uwarunkowania wsparcia społecznego w pomocy społecznej i pracy socjalnej 16

ANDRZEJ NAROJCZYK

Założenia teoretyczne wsparcia społecznego. Konceptualizacja pojęcia w ujęciu nauk społecznych 30

YVES MERLIN KENGNE - BLAISE HAMENI

Konceptualizacja form wsparcia społecznego w świetle najnowszych ujęć 38

ABRAHAM KOME - LUBOMIR JANKURA

Jana Pawła II. Wizja Europy jako Communio personarum. . . 52

GABRIEL PAŁA

Mediálna výchova v rodine alebo organizácia domáceho mediálneho priestoru 70

PETER TIRPÁK

Implementácia diel J.A.Komenského v dnešnej katechéze 79

MARTIN TKÁČ

Prieskum voľného času mládeže v Prešove ako východisko pre tvorbu výchovných a vzdelávacích ponúk mimo vyučovania 90

BRANISLAV TKÁČ

Specifics of contemporary society. 106

JANA BEŇKOVÁ

Dialóg – edukačný atribút rodinných vzťahov 113

DAMIÁN SARAKA

Formačné impulzy evanjelizačnej činnosti Katolíckej Cirkvi v postmodernej spoločnosti. 127

MIROSLAV LETTRICH

Stret konzervatívneho a liberálneho pred prvým kolom prezidentských volieb 2019 na webe Denníka N. 135

PETER HARVAN

Pohľad na úlohu otca dnešnej doby v kontexte Božieho slova a dnešnej krízy autorít v našich rodinách. 144

PETER TIRPÁK

Recenzia - CHOLEWA, M - DUDA, M. - KROCZEK, P. (eds.)

Pięknie jest być starszym. O starości interdyscyplinarnie.

Kraków : Wydawnictwo «scriptum», 206 s. ISBN 978-83-66084-38-4. . . 160

Edukacyjny potencjał mediacji w budowaniu dialogu społecznego

Katarzyna Wojtanowicz

Abstract: Dialogue, communication is an important factor in social functioning. In order to effectively build social realisations we must improve our competences and skills and refer to the application of adequate tools supporting this process. One of the most difficult areas of social functioning is overcoming conflicts, resolving them in a constructive and satisfactory way for the parties involved. Mediation can be a helpful tool in this respect.

Keywords: Education. Conflict. Mediation. Social dialogue.

Wprowadzenie

Podejmowanie dialogu społecznego wymaga od społeczeństwa dojrzałości i umiejętności, wśród których warto podkreślić: umiejętności komunikacyjne, współpracy i rozwiązywania konfliktów. Edukacja do podejmowania postaw koncyliacyjnych opartych na dialogu i współpracy jest wyzwaniem społecznym. Warto zatem wykorzystywać we współczesnej edukacji narzędzia wspierające dialog społeczny, którym bez wątpienia jest mediacja. Szczególnego znaczenia potrzeba dialogu nabiera w życiu małżeńskim. W dobie rosnących statystyk rozwodów i zmniejszających się statystyk podejmowania decyzji o zawarciu małżeństw, wiele osób wskazuje na przeżywany kryzys małżeństwa i rodziny.

Rola dialogu i komunikacji z wykorzystaniem mediacji

Narzędziem wzmacniającym dialog i otwartą komunikację stron, szczególnie w sytuacji powstania konfliktu, jest mediacja. Konflikty stanowią naturalną i nieodłączną część naszego życia. Niemożliwa jest sytuacja, w której z perspektywy dłuższego czasu interesy wszystkich uczestników interakcji pozostają zgodne.¹

¹ K. Bargiel – Matusiewicz, dz. cyt., s. 37.

Owocne, satysfakcjonujące porozumienie zależy od stylu komunikowania się poszczególnych osób, który w dużej mierze zależnym jest od wcześniejszych doświadczeń i nabytych kompetencji danej osoby. Stylem komunikowania się – czyli spostrzegania siebie i innych, indywidualnie lokalizującym się na linii łączącej dwa bieguny: biegun bliskości i biegun dystansu.² Inaczej zwanych biegunem akceptacji oraz biegunem nieufności. Dialog jest sposobem uprzywilejowanym i niezbędnym, by żyć, rozwijać się i wyrażać. Aby jednak w kontaktach społecznych dzielić się myślami, ocenami, projektami lub podejmowanymi decyzjami niezbędne są kompetencje społeczne.

Mediacja (łac. *mediatio* – pośrednictwo, *mediare* – pośredniczyć w sporze) to sposób na rozwiązanie konfliktu z udziałem osoby trzeciej – mediatora – neutralnego, bezstronnego i nie podejmującego rozstrzygających decyzji. Mediacja jest rozmową na temat możliwych rozwiązań zaistniałego konfliktu, w atmosferze wzajemnego poszanowania oraz zrozumienia potrzeb i interesów obydwu stron. Mediacja jednak podejmuje szereg innych funkcji, wśród których, poza rozwiązywaniem sporów warto wymienić:

- edukuje do satysfakcjonującej komunikacji, opartej na wzajemnym zrozumieniu,
- edukuje do zmiany postaw i relacji stron,
- wzmacnia poczucie odpowiedzialności za własne zachowania,
- promuje dialog i aktywność,
- usprawnia i zmniejsza koszty funkcjonowania społecznego.³

Mediacja jest zatem nieformalną rozmową na temat sytuacji, w której znalazły się strony z udziałem trzeciej bezstronnej i neutralnej osoby, którą jest mediator. Mediacja dzięki interdyscyplinarnemu charakterowi może służyć rozwiązywaniu konfliktów w różnych sferach życia społecznego uregulowanych normatywnie zarówno na płaszczyźnie prawa publicznego (sprawy administracyjne, karne), jak i na płaszczyźnie prawa prywatnego (sprawy rodzinne, cywilne, gospodarcze, prawo pracy). Specyfi-

² Sujak E., „ABC psychologii komunikacji”, Wydawnictwo WAM, KRaków 2006, s. 90

³ A. Cybulko, A. Siedlecka – Andrychowicz, dz. cyt., s.25.

ką mediacji jest to iż nie skupia się ona wokół problemu prawnego a na człowieku i jego potrzebach.⁴

Skuteczności mediacji upatrujemy nie tylko w kompetencjach samego mediatora, które są bardzo istotne, ale również w zasadach obowiązujących w mediacji. Są to⁵:

- **dobrowolność** – do mediacji strony przystępują dobrowolnie. Całkowita dobrowolność udziału, wyboru kwestii, które strony podejmą się omawiać oraz rozwiązań, które uzgodnią wpływają na zwiększenie ich odpowiedzialności za proces mediacji oraz na wywiązanie się z podjętych decyzji.
- **bezstronność mediatora** - mediator nie opowiada się po żadnej ze stron, w równy sposób angażuje się w pomoc obu stronom konfliktu. Nie ocenia ani stron, ani ich zachowań. Nie wskazuje też winnego.
- **neutralność** - mediator nie podpowiada, ani nie narzuca żadnych rozwiązań. Akceptuje wszystkie rozwiązania, które strony wypracują i postanowią podjąć decyzję o ich wprowadzeniu w życie. Rolą mediatora jest tylko pomoc w rozwiązywaniu konfliktu, a nie doradzanie i wskazywanie „dobrych” rozwiązań.
- **samodzielność w podejmowaniu decyzji** - mediator nie podejmuje za strony konfliktu żadnych decyzji, a jedynie zachęca do przejęcia sprawy w swoje ręce. Tylko strony najlepiej wiedzą, co jest dobre dla nich i rodziny. Mediator ma tylko pomóc w uświadomieniu tego.
- **poufność** - mediacja jest procesem całkowicie poufnym. Cały jej przebieg oraz treść rozmów nie mogą zostać nikomu ujawnione.

Tak więc mediacja oparta na powyższym zasadach pomaga uczestnikom tego procesu na samodzielne podejmowanie rozwiązań sytuacji, sprzyja budowaniu zaufania i otwartości wobec drugiej strony, jak i przejmowaniu odpowiedzialności. Mediator poprzez zarządzanie komunikacją, przybliżanie i pilnowanie przestrzegania reguł

4 D. Kaczmarek, *Mediacja w sprawach administracyjnych, sądownoadministracyjnych i cywilnych – zakres i zasady*, „Studia Administracyjne” 2017, nr 9, s. 119.

5 *Mediacje rodzinne w praktyce. Poradnik*, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej, Kraków 2008, s. 7-8.

proceduralnych, dbałość o porządek omawianych zagadnień, tworzy warunki, w których strony będą mogły przyjrzeć się swojej sytuacji i potrzebom, rozważyć dostępne alternatywy i, przy wykorzystaniu wszelkich informacji potrzebnych do podjęcia decyzji, dokonać ważnych dla siebie wyborów⁶.

Konflikty i ich rozwiązywanie

Rozwiązywanie konfliktów na drodze mediacji nie jest zjawiskiem ani nowym, ani nieznanym. Geneza historyczna tego alternatywnego sposobu osiągania porozumień jest długa i sięga czasów starożytnych. Już bowiem w antycznej Grecji i Rzymie uciekano się do sposobu mediacji w celu godzenia zwaśnionych stron. Praktyka mediacyjna znana była również w Chinach i Japonii, pośród afrykańskich plemion oraz na terenach środkowego wschodu a także Ameryki Łacińskiej⁷.

Słowo „konflikt” wywodzi się z języka łacińskiego, gdzie wyraz *conflictus* oznacza starcie. Synonimy to: niezgoda, walka, zwarcie. „W środowisku ludzkim konflikt oznacza walkę lub starcie dwóch (lub więcej) osób, które następuje wówczas gdy: 1. zachowanie jednej ze stron przeszkadza w zaspokojeniu drugiej lub 2. gdy mają one niezgodne ze sobą systemy wartości”⁸. Autor wskazuje także na przyczynę niezgody. Niezależnie od tego, czy jest ona traktowana jako drobne nieporozumienie czy poważne starcie, zawsze warunkuje ją ten sam czynnik. Jeden z uczestników konfliktu, lub obie strony oznajmiają: „To, co robisz (lub czego nie robisz), utrudnia mi zaspokojenie moich życiowych potrzeb”⁹.

D. J. Liebermann w pracy „Sztuka rozwiązywania konfliktów” przedstawia i omawia mechanizmy psychologiczne, które decydują o powstawaniu konfliktów w codziennym życiu. Przepis na konflikt

⁶ Por. A. Gójska, V. Huryn., *Mediacja w rozwiązywaniu konfliktów rodzinnych*, Wydawnictwo C.H. BECK, Warszawa 2007, s. 25.

⁷ Por. U. Haeske, *Konflikty w życiu zawodowym. Mediacja i trening w rozwiązywaniu problemów*, Wyd. Jedność, Kielce 2005, s. 13.

⁸ T. Gordon, *Wychowanie bez porażek w szkole*, Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa 1995, s. 195.

⁹ Tamże, s.196.

składa się z czterech etapów: 1. ma miejsce zdarzenie, lub pojawia się katalizator. Owo zdarzenie nie jest zgodne z oczekiwaniami osoby, 2. w rezultacie osoba traci kontrolę nad zaistniałą sytuacją, 3. utrata kontroli pozbawia osobę poczucia wolności, czyni ją zależną, a to powoduje lęk, 4. poczucie lęku wyzwala złość, która stanowi nie tylko rekompensatę utraty kontroli, lecz także maskuje inne emocje, jak zazdrość, wstyd czy winę¹⁰.

Przy analizie problematyki należy wyjść od rozróżnienia dwóch pojęć – „konflikty społeczne” i „różnice”. Jak przytacza F. Glasl, u źródeł konfliktów leżą zawsze różnice, ale nie wszystkie prowadzą do powstawania sporów. Zasadniczo ludzie różnią się w: postrzeganiu rzeczy; wyobrażaniu sobie czegoś, myśleniu i interpretowaniu; odczuwaniu; woli; działaniach oraz w przeżywanych skutkach. Istnienie wymienionych różnic nie stanowi jednak problemu, gdyż same w sobie nie powodują konfliktu. Powstanie i rozwój sporu zależy od tego, jak ludzie doświadczają owych różnic i jak się do nich ustosunkowują. „Konflikt społeczny jest interakcją między stronami działającymi (jednostkami, grupami, organizacjami itd.), z co najmniej jedną osobą jako stroną działającą. Przy czym przynajmniej jedna strona działająca przeżywa: rozbieżności (różnice, sprzeczności, niezgodności) w postrzeganiu i w myśleniu / wyobrażaniu / interpretowaniu, uczuciach i woli w odniesieniu do innej strony w taki sposób, że podczas urzeczywistniania tego, o czym myśli, co czuje lub czego chce, jest hamowana przez inną stronę działającą”¹¹.

Przy definiowaniu problematyki konfliktu należy zwrócić uwagę na jego podstawowe właściwości, do których zalicza się przedmiot sporu, jego poziom rozwoju, detektory, przyczyny powstania, zmiany w funkcjach psychicznych oraz style reakcji na konflikt¹².

¹⁰ Por. D. J. Lieberman, *Sztuka rozwiązywania konfliktów. Jak porozumieć się w każdej sytuacji*, GWP, Gdańsk 2004, s.27.

¹¹ Tamże, s. 22.

¹² Por. S. Chelapa, T. Witkowski, *Psychologia konfliktów. Praktyka radzenia sobie za sporami*, Biblioteka Moderatora, Taszów 2004, s. 139. ¹⁵ Por. tamże, s. 142-143.

Korzyści z zastosowania mediacji

Idea rozwiązywania konfliktów na drodze mediacji niesie z sobą wiele korzyści. Osoby, które znajdują się w stanie konfliktu i rozważają podjęcie mediacji w celu rozwiązania sporu dociekają, jakie zalety posiada ta forma pomocy. Proces mediacji nie gwarantuje uczestnikom, że osiągną w toku realizacji konkretne korzyści oraz, że ich potrzeby zostaną zaspokojone. Istnieją jednak ogólne tendencje, które warunkują możliwe pozytywy uczestnictwa w mediacjach¹³.

Do korzyści płynących z uczestnictwa w mediacjach zalicza się:

1. Idea rozwiązywania konfliktów jako alternatywa dla rozstrzygnięć sądowych. Rozwiązanie konfliktu wiąże się z możliwością wypracowania takiego porozumienia, które będzie realizowało interesy obu stron, jednocześnie dając im poczucie satysfakcji i akceptacji własnych wyników. Mediacje w odróżnieniu od rozstrzygnięć sądowych chronią przed eskalacją konfliktów w przyszłości¹⁴.
2. Samodzielność w wypracowaniu satysfakcjonującego porozumienia. Janina Waluk pisze: „Najbardziej fascynujące w mediacji jest to, że człowiek ma wybór: sam rozstrzyga, co odrzucić, a z czym się zgodzić, jak dalej należy postąpić i o czym musi zdecydować. Nikt mu tu niczego nie narzuca, a mediator wie, że nawet jeśli uważa, że zna najlepsze rozwiązanie i narzuci je stronom, to konflikt być może będzie załagodzony, jednak nie na długo”¹⁵. Ponadto, samodzielnie wypracowane i akceptowane porozumienie powoduje u osób poczucie satysfakcji oraz zadowolenia, gdyż zaspokaja ich najważniejsze interesy¹⁶.
3. Szybkie rozstrzygnięcie konfliktu. Mediacja jest alternatywą dla rozpraw sądowych również pod względem czasu, jaki jest potrzebny do rozwiązania spornych kwestii. Biorąc pod uwagę, iż

¹³ Por. R. Milewski, *Skarb mediatora. Wybór tekstów*, dz. cyt., s. 23.

¹⁴ Por. E. Czwartosz, *Negocjacje i mediacje konfliktów w edukacji. Psychologiczna analiza kształcenia umiejętności rozwiązywania konfliktów*, art. cyt., s. 89.

¹⁵ J. Waluk, *Mediacja i sprawiedliwość naprawcza w Polsce. Doświadczenia Polskiego Centrum Mediacji*, art. cyt., s. 74.

¹⁶ Por. M. Tański, *49 pytań o mediację rodzinną. Praktyczny przewodnik*, Fundacja „Partners” Polska, Warszawa 2008, s. 7-8.

rozstrzyganie racji w sądzie może trwać kilka lat, mediacja daje możliwość osiągnięcia porozumienia w nieporównywalnie krótszym czasie. Pozwala na szybki powrót do naturalnego funkcjonowania w życiu osobistym i zawodowym¹⁷.

4. Trwałość wypracowanych rozwiązań. Według badań, porozumienia zawierane podczas sesji mediacyjnych wahają się między 50 – 80%, z tendencją do wyższego niż niższego zakresu. Są również trwalsze: 65% - badania Meierding, czy 80% - badania Pearson i Thoennes¹⁸. Samodzielność stron w podejmowaniu decyzji i zarządzaniu konfliktem powoduje, iż wypracowane porozumienie staje się ich własnością. Realizacja dokonanych ustaleń jest łatwiejsza do wykonania w porównaniu z egzekwowaniem narzuconego rozstrzygnięcia sądowego¹⁹.
5. Tańsze koszty postępowania. Mediacja zazwyczaj jest tańszą metodą rozwiązywania konfliktów w porównaniu ze pokaźnymi kosztami sądowymi. Gdy osoby decydują się na rozwiązanie sporu na drodze mediacji nie ponoszą bezpośrednich kosztów związanych z opłatą sądową, honorarium prawników i biegłych sądowych. Dodatkowo, w niektórych rodzajach mediacji, chociażby gospodarczych, niwelowane są koszty pośrednie, do których należą utrata dobrej opinii czy utrata klientów i rynku²⁰.
6. Wzmocnienie poczucia sprawstwa. Skłócone osoby, często czują własną niemoc w konfrontacji z zaistniałym konfliktem. Mediacja daje możliwość stronom wypracowania własnego rozwiązania, przez co pobudza je do aktywnego ujęcia własnego problemu. Mediacja to proces, który wzmacnia poczucie sprawstwa, przez co wzbogaca poczucie godności i własnej war-

¹⁷ Por. R. Milewski, *Skarb mediatora. Wybór tekstów*, dz. cyt., s. 24.

¹⁸ Por. A. Gójska, V. Huryn, *Mediacja w rozwiązywaniu konfliktów rodzinnych*, dz. cyt., s. 41.

¹⁹ Por. Z. Kmiecik, *Mediacja i concyliacja w prawie administracyjnym*, dz. cyt., s. 31.

²⁰ Por. M. Bobrowicz, *Jakie są korzyści z mediacji?*, (w:) *Mediacja – jestem za*, M. Bobrowicz (red.), dz. cyt., s.

tości, podnosi samoocenę. Niewątpliwie jest procesem pojednawczym i integrującym²¹.

7. Utrzymanie dotychczasowych relacji lub ich zakończenie w pozytywnej atmosferze. Sala sądowa nie sprzyja budowaniu relacji pomiędzy skłóconymi ludźmi. Również rozstrzygnięcia sądowe, prezentujące schemat „wygrany/przegrany” nie pomagają w utrzymaniu pozytywnych stosunków. W wielu przypadkach konfliktów, jak choćby rodzinnych (np. rozwody małżeńskie), strony sporu będą utrzymywały stosunki przez wiele lat. Dodatkowo, w przyszłości mogą pojawiać się sytuacje problemowe, które trzeba będzie rozwiązać. Mediacja umożliwia swoim uczestnikom wypracowanie satysfakcjonującego rozwiązania i utrzymanie pozytywnych relacji w przyszłości, lub ich zakończenie w atmosferze sprzyjającej zrozumieniu i akceptacji, jeśli tak postanowią osoby²².
8. Możliwość wyrażenia własnych emocji i potrzeb. Sytuacja konfliktowa powoduje u jej uczestników nagromadzenie negatywnych emocji, które mogą nie znaleźć ujścia, często także blokują samo porozumienie. Proces mediacji umożliwia skonfliktowanym stronom prowadzenie otwartych i szczerych rozmów, które przebiegają według ustalonych wspólnie zasad. Osoby mają szansę opowiedz o swoich emocjach i odreagować negatywne uczucia. Nad przebiegiem rozmów, zgodnym z przyjętymi zasadami czuwa mediator. Tak ustrukturyzowany schemat dyskusji sprzyja zrozumieniu wspólnych potrzeb, emocji i interesów, przyczyniając się do rozwiązania sporu na zasadzie współpracy²³.
9. Dostosowanie porozumienia do indywidualnych potrzeb. Zaistniały konflikt funkcjonuje na wielu płaszczyznach wzajemnie się przenikających i warunkujących. Rozstrzygnięcie spo-

²¹ Por. H. Borcz, *Mediacja rodzinna w kryzysach małżeńskich*, (w:) *Instytucje pomocy w służbie ludziom*, Z. Wołk (red.), Uniwersytet Zielonogórski, Zielona Góra 2003, s. 181.

²² Por. M. Tański, *49 pytań o mediację rodzinną. Praktyczny przewodnik*, dz. cyt., s. 8.

²³ Por. A. Gójska, V. Huryn, *Mediacja w rozwiązywaniu konfliktów rodzinnych*, dz. cyt., s. 41-43.

ru na drodze sądowej koncentruje się zazwyczaj na kwestiach materialnych, pomijając indywidualne interesy i potrzeby psychiczne. Porozumienie wypracowywane w toku mediacji dotyczy zarówno prawnych, jak i pozaprawnych aspektów sytuacji spornej. Dysputanci mają możliwość takiego kształtowania treści porozumienia, aby zostały zaspokojone ich wszystkie potrzeby i interesy²⁴.

10. Zwracanie uwagi na to, co wspólne, a nie na to, co dzieli. Proces mediacji różni się od rozstrzygnięć sądowych również założeniem, że nie rozstrzyga się o tym, kto jest poszkodowanym, a kto winowajcą. Strony koncentrując się na przyszłości szukają wspólnego rozwiązania problemu²⁵.
11. Edukacyjny wymiar. Ma miejsce na wielu poziomach funkcjonowania. Mediacja pobudza do samopoznania, samostanowienia, inspiruje wewnętrzny wzrost moralny stron²⁶. Zaistniały spór między osobami może eskalować przez niemożność porozumienia się, a to wynika ze stosowania błędnej komunikacji (np. uogólnienia, obrażanie). Mediacja zawiera w sobie pierwiastek edukacyjny, jeżeli chodzi o wdrażanie zasad efektywnej komunikacji. Podczas wspólnych rozmów, pod kierunkiem mediatora, strony uczą się jak w pozytywny sposób przeformułowywać własne racje, tak by nie ranić wypowiedzanymi słowami²⁷. To mediatorzy, dzięki znajomości różnych technik komunikacyjnych pomagają w prowadzeniu rozmów, zwracają uwagę na to, jak ważną rolę w budowaniu relacji spełnia aktywne słuchanie²⁷.
12. Minimalizacja poziomu stresu. Mediacja dzięki swojej nieformalnej strukturze i przyjętym zasadom minimalizuje stopień stresu wynikający z istnienia i przebiegu sytuacji konfliktowej.

²⁴ Por. R. Milewski, *Skarb mediatora. Wybór tekstów*, dz. cyt., s. 24.

²⁵ Por. M. Tański, 49 pytań o mediację rodzinną. *Praktyczny przewodnik*, dz. cyt., s. 9.

²⁶ Por. A. Zienkiewicz, *Studium mediacji. Od teorii ku praktyce*, Difin, Warszawa 2007, s. 151.

²⁷ J. Waluk, *Mediacja i sprawiedliwość naprawcza w Polsce. Doświadczenia Polskiego Centrum Mediacji*, art. cyt., s. 74.

- Dodatkowym czynnikiem minimalizującym stres są dogodne warunki prowadzenia rozmów, bez udziału osób postronnych²⁸.
13. Mediacja powoduje zmniejszenie lęku przed drugą stroną²⁹.
 14. Mediacja daje możliwość pojednania. W przypadku mediacji rodzinnych istnieje możliwość pojednania małżonków, gdzie cel pracy kładziony jest na ratowanie małżeństwa. Jednak pojednanie ma miejsce tylko w sytuacjach, gdy istnieją przesłanki wskazujące na utrzymanie małżeństwa³⁰.
 15. Mediacja stanowi formę uzupełniającą, rozszerzającą a zarazem odciążającą wymiar sprawiedliwości, powoduje włączanie obywateli w proces rozstrzygania sporów³¹. Proces mediacji warunkuje korzyści, które odnoszą się do funkcjonowania osobistego w różnych aspektach, do których można zaliczyć kompetencje osobiste, dobra materialne czy funkcjonowanie społeczne.

Podsumowanie

Budowanie ładu społecznego, opartego na dialogu i porozumieniu wymaga wielu oddziaływań edukacyjnych. Jednym z takich oddziaływań może być edukacja do podejmowania koncyliacyjnych postaw, szczególnie w sytuacji ujawnionych konfliktów. Na przeciw tym potrzeba wychodzi mediacja, ze swoimi możliwościami i potencjałem.

Mediacja jako narzędzie komunikacji oraz jej zasady i techniki wspierają rozwój osobisty i społeczny, a tym samym budują postawy odpowiedzialności, aktywności i kreatywności.

Edukacja społeczna wymaga zaangażowania wielu działań, narzędzi i aktorów życia społecznego. Ale również wymaga indywidulane-go podejścia do każdego członka danej społeczności. Takim spojrzeniem charakteryzuje się mediacja.

²⁸ Por. M. Bobrowicz, *Jakie są korzyści z mediacji?*, (w:) *Mediacja – jestem za*, M. Bobrowicz, dz. cyt., s. 40.

²⁹ Por. *Mediacje rodzinne w praktyce. Poradnik*, dz. cyt., s. 9.

³⁰ Por. A. Środek, *Mediacja w sprawach o rozwód i separację*, art. cyt., s. 209.

³¹ Por. A. Zienkiewicz, *Studium mediacji. Od teorii ku praktyce*, dz. cyt., s. 151-152.

Bibliografia:

- BOBROWICZ, M.: Mediacja jestem za. Warszawa : Wydawnictwo Wolters Kluwer, , 2008.
- GÓJSKA A. - HURYŃ, V.: Mediacja w rozwiązywaniu konfliktów rodzinnych. Warszawa : Wydawnictwo C.H. BECK, 2007.
- HAESKE U.: Konflikty w życiu zawodowym. Mediacja i trening w rozwiązywaniu problemów. Kielce : Wydawnictwo Jedność, 2005.
- GORDON T.: Wychowanie bez porażek w szkole, Instytut Wydawniczy. Warszawa : PAX, 1995.
- KACZMAREK D.: Mediacja w sprawach administracyjnych, sądownoadministracyjnych i cywilnych – zakres i zasady, W: Studia Administracyjne 2017, nr 9.
- LIEBERMAN D. J.: Sztuka rozwiązywania konfliktów. Jak porozumieć się w każdej sytuacji. Gdańsk : Wydawnictwo GWP, 2004.
- MILEWSKI R.: Skarb mediatora. Wybór tekstów. Warszawa : Wydawnictwo Partners Polska, 2006.
- SUJAK, E.: ABC psychologii komunikacji. Kraków : Wydawnictwo WAM, 2006.
- ZIENKIEWICZ, A.: Studium mediacji. Od teorii ku praktyce. Warszawa : Wydawnictwo Difin, 2007.

Religijno – kulturowe uwarunkowania wsparcia społecznego w pomocy społecznej i pracy socjalnej

Jowita Ziolek – Barczak

Abstract: The author explore the complexities of foster care and analyzes it as a form of support to dysfunctional families within the framework of today's social work research and practices. Firstly, the author takes into account various socio-legal aspects of foster care, examines its socio-legal evolution and reflects upon the overview of social work research literature in that regard. He then ponders upon reasons for which families are socially categorized as dysfunctional and whether foster care as an alternative care may have socially stabilizing roles on dysfunctional families' victims – mainly children. In the course of his analysis, the authors explores differences, as observed by social work researchers, in implementation of foster care worldwide, and in selected countries. Finally, the author identifies research trends in the area of foster care support from social work perspectives and provides respective key examples of research studies.

Keywords: Foster care. Dysfunctional family. Social work practice. Social worker. Alternative care

Wstęp

Celem niniejszego artykułu jest analiza czynników, które determinowały rozwój form wsparcia a tym samym pracy socjalnej na ziemiach polskich. Zaprezentowane treści są teoretycznym odniesieniem do czynników, które ograniczały lub sprzyjały rozwojowi instytucjonalnych form wsparcia osób tego wymagających, w szczególności osób z niepełnosprawnością. Zmiany społeczno-polityczne oraz rozwój nauki determinowały kształtowanie się metod pomocy i rozumienia zmian w istocie wsparcia. Zaprezentowano przegląd definicji i ujęć wsparcia społecznego, w tym wobec osób z niepełnosprawnością intelektualną.

Geneza wsparcia społecznego

Wsparcie społeczne osób niepełnosprawnych w tym osób upośledzonych intelektualnie w znacznym stopniu uzależnione było, i jest, od stosunku społeczeństwa do osób z dysfunkcją. Krótkiego przeglądu zmiany tego stosunku dokonała Maria Ciarka¹, która przyjmuje, że postawy sprawnych wobec osób dotkniętych dysfunkcją zależały przede wszystkim od warunków życia społeczeństwa, środków materialnych, sposobów zdobywania i produkcji dóbr materialnych oraz zaspokajania potrzeb materialnych. Wyjątkowo trudna sytuacja była udziałem osób, które żyły z łupów uzyskanych w czasie podbojów innych państw, wojen i dotkniętych klęską głodu. Także wierzenia religijne oraz kultura i nauka determinowały pozycję osób upośledzonych w danym społeczeństwie.

M. Ciarka podkreśla, że powyższe elementy wpływały na ewolucję stosunku społeczeństwa do osób upośledzonych. Różny poziom rozwoju cywilizacji determinował odmienne rozumienie upośledzenia. Sposoby zdobywania środków do życia oraz umiejętności posługiwania się narzędziami były czynnikami określającymi zdolność lub upośledzenie. Z czasem, jak komplikowały się warunki codziennej egzystencji człowieka, musiał on już nie tylko posługiwać się prostymi narzędziami, ale też czytać, pisać, liczyć, opanować głębszą wiedzę, być twórczym w myśleniu i rozwiązywać coraz bardziej skomplikowane problemy życiowe².

Poza codziennością także polityka determinowała rozumienie upośledzenia. W starożytnej Sparcie odbierano życie noworodkom, u których widoczne były oznaki kalectwa i upośledzenia. Dzieci dotknięte dysfunkcją, według ówczesnych decydentów spartańskich, mogłyby stać się przeszkodą

¹ M. Ciarka, *Sytuacja psychologiczna rodziców dziecka upośledzonego umysłowo w stopniu głębszym – interpretacja na podstawie wyników ankiety i obserwacji autorki*, w: *Dziecko upośledzone w rodzinie*, (red.) J. Rola, E. Pisula, Warszawa 1995, s. 7-8.

² Tamże, s.8.

w przygotowywaniu społeczeństwa do nieustannie toczonych wojen. Nie jest wykluczone, że także w starożytnym Rzymie pozbawiano życia osoby upośledzone³.

Wierzenia religijne to trzeci element, który przez lata determinował rozumienie upośledzenia a tym samym losy osób dotkniętych ograniczeniami umysłu lub ciała. W starożytnym Egipcie upośledzone dzieci wrzucano do Nilu⁴. Także przekazach starożytnych autorów można znaleźć potwierdzenie potocznego rozumienia niepełnosprawności jako kary za złe uczynki. Sofokles wskazuje na Edypa, który oślepia się by ponieść karę za zabicie ojca. Filoket, który nie zastosował się do ostrzeżeń bogów, został ukąszony przez węża, w wyniku czego cało jego pokryło się niegojącymi się ranami, których odrażający widok dopełniony przykrym zapach. Wszystko to skutecznie odstrasza innych ludzi. Filoket ma odzyskać jednak zdrowie, gdy koniecznym staje się jego udział w wojnie o zdobycie Troi, co można traktować jako swego rodzaju odkupienie win. Natomiast w *Iliadzie* znaleźć można wizerunek niepełnosprawnego, którego wygląd zewnętrzny budzi ludzką odrazę. Ten szkaradny obraz dopełnia jego niegodne czy wręcz haniebne postępowanie⁵.

Także inne choroby o wyraźnych zewnętrznych objawach stawały się przedmiotem negatywnego zainteresowania a w konsekwencji społecznego odrzucenia. W starożytnych Indiach, na przykład padaczka, była traktowana w kategoriach problemu moralnego, widziano ją jako dzieło demona i następstwo grzechu popełnionego przeciw Bogu⁶. W Europie przedchrześcijańskiej niejasne pochodzenie choro-

³ Tamże.

⁴ Tamże, s.8.

⁵ Za: M.Chodkowska, „Źródła stereotypów niepełnosprawności i osób obciążonych w kręgu kultury europejskiej”, w: *Stereotypy niepełnosprawności. Między wykluczeniem a integracją*, M. Chodkowska i współautorzy, Lublin 2010, s.15.

⁶ J. Jagła, *Boska medycyna i Niebiescy Uzdrowiciele wobec kalectwa i chorób człowieka*, Warszawa 2004, s. 143.

by oraz wyjątkowość cierpień chorego sprawiały, że czyniono z padaczki chorobę magiczną, za którą odpowiedzialne były złe moce. Z tego też powodu w okresie mezolitu epilepsja jak też inne urazy głowy i choroby umysłowe były leczone przy pomocy trepanacji. Zabieg ten miał nie tylko usunąć ból, ale też sprawić, że ciało cierpiącego zostanie uwolnione od złego ducha, w którym to szaman – czarownik widział źródło bólu i cierpienia chorego⁷.

Starożytne cywilizacje upatrywały w chorobie skutków złego postępowania człowieka. Kara w postaci cierpienia fizycznego lub psychicznego mogła dotyczyć jednostkę jak też całe pokolenia⁸.

Choroba i związana z nią niepełnosprawność była także traktowana jako czynnik uniemożliwiający pełnienie niektórych ról społecznych i przynależenie do wybranych przez siebie grup. Na przykładzie bajki Ezopa *Żaba i lis* wyraźnie widać, jak społeczność odrzuca możliwość medycznej opieki sprawowanej przez żabę, która sama jest kulawa. Nie może leczyć, ponieważ nie potrafi samej sobie pomóc. Jak podkreśla Chodkowska, do dzisiejszych czasów niestety przetrwało powiedzenie „lekarzu ulecz się sam”⁹.

W *Starym Testamencie* również można znaleźć przykłady chorób i schorzeń jakie dotykały człowieka (m.in. oślepienie mieszkańców Sodomy, niepłodność Sary, utykanie Jakuba, ociemniałość Izaaka, trąd na ciele Miriam), a cierpienie jakiego człowiek doświadczał miało być szansą na jego powrót na drogę prawdy i dobra. Była to też forma uwrażliwienia go na zło, które uczynił, jak też ostrzeżenie przed tym które może stać się jego udziałem¹⁰. W *Księdze Powtórzonego Prawa* znaleźć można wiele słów, które niosły bezpośredni przekaz, iż zdrowie człowieka może ulec pogorszeniu, gdy ten nie będzie przestr-

⁷ Tamże, s. 141.

⁸ Tamże, s. 62.

⁹ M.Chodkowska, „Źródła stereotypów ...dz.cyt.s.15-16.

¹⁰ J. Jagła, *Boska medycyna ... dz. cyt. s.63*

zegał ustalonych reguł, np.: „Pan sprawi, że przylgnie do ciebie zaraza, aż cię wygładzi na tej ziemi, którą idziesz posiąść”, „Pan dotknie cię wrzodem egipskim, hemoroidami, świerzbem, parchami, których nie zdołasz wyleczyć. Pan dotknie cię obłądem, ślepotą i niepokojem serca”, „Pan cie dotknie złośliwymi wrzodami na kolanach i nogach, nie zdołasz ich uleczyć, rozciągną się od stopy aż do wierzchu głowy”. Choroba mogła być także próbą wierności wobec Boga, jak w przypadku Hioba, który za swą uczciwość i niesprzeniewierzenie się woli jego woli został oczyszczony z trądu¹¹.

Na stronach *Nowego Testamentu* znaleźć można pewne kontynuowanie wątku przyczynowo skutkowego między chorobą a złym postępowaniem „Oto wyzdrowiałeś. Nie grzesz już więcej aby nic gorszego Ci się nie przydarzyło”¹², jak również swego rodzaju wyróżnienia człowieka za jego wierność Bogu. Potwierdzeniem tego jest fakt, gdy uczniowie widząc niewidomego, pytali Chrystusa „Rabbi, kto zgrzeszył, że się urodził niewidomym – on czy jego rodzice?”. Na co usłyszeli odpowiedź „Ani on nie zgrzeszył ani rodzice jego [ale stało się tak], aby na nim objawiły się sprawy Boże” [J 9,2-3]¹³.

Chodkowska podkreśla, że ani *Stary Testament* ani też *Nowy Testament* nie mogą być traktowane jako źródło stereotypów, zgodnie z którym każdy chory i niepełnosprawny jest ukarany za swoje złe postępowanie wobec Boga. Pewne formy naznaczania i piętnowania można traktować jako metodę służącą zapobieganiu lub ograniczaniu czynów, które szkodziłyby ogółowi ówczesnego społeczeństwa. W konsekwencji jednak powodowały utrwalanie stereotypów krzywdzących zarówno niepełnosprawnych, chorych jak też ich bliskich¹⁴. Jednak takie

¹¹ M.Chodkowska, „Źródła stereotypów ... dz.cyt.s.17.

¹² Tamże

¹³ Rebeta W., *Każdy chory jest umiłowanym dzieckiem Boga*, w: *Inni. Podobni. Tacy sami. Świadectwa rodziców i wychowawców dzieci niepełnosprawnych*, (red.) E. Gąsior, Lublin 2010, s.167.

¹⁴ M. Chodkowska, *Źródła stereotypów ...dz.cyt.s.21.*

traktowanie niepełnosprawności mogło znacząco ograniczać chęć niesienia wsparcia osobom tego potrzebującym. Także sami dotknięci jakąś dysfunkcją mogli odczuwać ograniczenia i nie domagać się należytej im pomocy.

Kontekst nowożytności i współczesności

W czasach nowożytnych choroba nadal kojarzona była z grzechem i karą za popełnione zło, a wspomniana wcześniej padaczka była w średniowieczu traktowana jako skutek grzechu i upadku chorego a także efektem słabości, której się nie oparł. Uznawana była także za wyraz namiętności, którym poddawali się chorzy oraz zła, które było ich udziałem. Stąd też dotknięci epilepsją czuli się napiętnowani przez Stwórcę oraz ludzką niechęć i odrazę a ich życie wypełniał strach i wstyd. Chcieli, tak jak inni, stać się członkami grupy wybranej grupy społecznej i czuć się bezpiecznie. Jednak osoby zdrowe nie tolerowały ich, nie uznawały swoistej odmienności, nieprzewidywalnego zachowania oraz słabości. Zdrowi unikali jakiegokolwiek kontaktu z epileptykami, gdyż obawiali się zarażenia. Nawet niektórzy medycy praktykujący w średniowieczu uważali epilepsję za chorobę zakaźną. Dopiero Jean Fernel, w XVI wieku stwierdził kategorycznie, że nie można zarazić się padaczką przez jakikolwiek kontakt. Niemniej jednak do końca XVII wieku padaczka wywoływała paniczną nieufność wśród zdrowych, co doprowadziło do marginalizacji chorych¹⁵.

Współcześnie społeczne widzenie niepełnosprawności koncentruje się już nie tyle na źródle pochodzenia jak np. złe postępowanie (choć te też funkcjonują), co raczej na samej osobie niepełnosprawnej i odnoszą się do cech charakteru oraz sfery ograniczonych możliwości. Nadal niektórzy wyrażają przekonanie, że niepełnosprawność jest karą za grzechy i złe uczynki tak samego niepełnosprawnego jak też jego rodziców.

¹⁵ J. Jagła, *Boska medycyna ... dz. cyt.* s.150.

W badaniu przeprowadzonym przez A. Ostrowską co siódma osoba wskazała lub nie wykluczyła takiego źródła pochodzenia dysfunkcji. Deklarowane opinie skorelowane były ze starszym wiekiem, niskim wykształceniem i zamieszkiwaniem na wsi¹⁶.

Rozumienie i traktowanie niepełnosprawności przez lata utrudniało rozwój form wsparcia samych niepełnosprawnych jak i ich bliskich. Pozostawali na marginesie życia społecznego a często i rodzinnego.

Nie był to jednak czas, gdy wszyscy pozostawali obojętni na cierpienia drugiego człowieka. Pewnych (ograniczonych) form wsparcia można doszukiwać się nawet w starożytności. Jednak pierwsze instytucje, które można dzisiaj porównać do zorganizowanej i zalegalizowanej pomocy to średniowieczne szpitale. W nich znajdowali pomoc ubodzy, kalecy i nieuleczalnie chorzy¹⁷.

Wraz ze społecznymi zmianami jakie nastąpiły w XVI i XVII w Europie państwa coraz bardziej interesowały się dobroczynnością, a zmieniająca się pozycja Kościoła Katolickiego powodowała, że sprawujący władzę na karby państwa powoli przenosili obowiązki związane pomocą potrzebującym. Jednak nadal instytucje prowadzone przez Kościół odgrywały istotną rolę w procesie wsparcia¹⁸.

Kształtowanie się zinstytucjonalizowanych form wsparcia na ziemiach polskich było przez długie lata utrudnione ze względu na brak państwowości. Na terenach należących do zaborców w różnym zakresie i stopniu rozwijały się polskie organizacje wspierające.

¹⁶ A.Ostrowska A. (2000), *Świat bez granic – postawy społeczne wobec niepełnosprawności*, w: *Świat bez granic*, (red.) H. Skorowski, Warszawa 2000, s.91.

¹⁷ J. Radwan-Pragłowski, K. Frysztacki, *Społeczne dzieje pomocy człowiekowi: od filantropii greckiej do pracy socjalnej*, Warszawa 1996, s. 76-87.

¹⁸ L. Malinowski, *Od filantropii do pomocy społecznej*, w: „Praca socjalna” nr 2, Warszawa 2010, s. 81.

L. Malinowski dokonując przeglądu zmian zachodzących w procesie wsparcia stawia tezę, „iż pierwsze liczące się projekty zorganizowanej opieki społecznej, w której państwo miało odgrywać ważną rolę narodziły się w XIX wieku”. Podkreśla jednak, że przyczyn należy doszukiwać się już wcześniej. Rozwój przemysłu a wraz nim coraz częstsze wypadki przy pracy determinowały konieczność organizacji pomocy dla osób niezdolnych do pracy i ich rodzin. Poza tym funkcjonowało wsparcie wzajemne, cechowe, np. „kasy brackie”¹⁹.

J. Krzyszkowski podkreśla, że analizując rozwój wsparcia instytucjonalnego w czasie Polski pod rozbiorami, uwzględnić należy, iż nastąpiły znaczące zmiany społeczne. Arystokracja pozbawiona została swojej wielowiekowej wysokiej pozycji, jednocześnie do wspólnoty narodowej włączono stan trzeci, co spowodowało zrodzenie się idei solidaryzmu społecznego. To także czas nowych, trudniejszych warunków funkcjonowania instytucji wsparcia. Dobroczynność i filantropię kontynuowały organizacje kościelne i świeckie, które mimo wielu ograniczeń do swojej działalności dołączały również instrument oporu politycznego i ekonomicznego. Dla Polaków stanowiły one także formę działalności niepodległościowej a wsparcie potrzebujących traktowali jako obowiązek patriotyczny. Poza dużymi miastami głównymi ośrodkami dobroczynności były dwory i wiejskie plebanie. Po koniec XIX wieku zaczęły rozwijać się profesjonalne stowarzyszenia oraz instytucje, które zaczęły stosować nowoczesne formy pracy z jednostką i rodziną. Nadal jednak, w przeciwieństwie do zachodniej Europy, w Polsce dominowała pomoc niepubliczna oparta na dobroczynności religijnej i świeckiej, solidaryzmie społecznym na podłożu patriotycznym²⁰.

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości głównymi podmiotami pomocy społecznej były różnego typu organizac-

¹⁹ Tamże.

²⁰ J. Krzyszkowski, *Pomoc społeczna. Historia i współczesność*, w: „Praca socjalna”, nr 3, Warszawa 2008, s. 39-40.

je pozarządowe. W roku 1921 mocą Konstytucji przyznane zostało każdemu prawo do pomocy. Ustawa z 1923 roku uregulowała zakres działania opieki społecznej, środki służące zaspokajaniu potrzeb oraz podział obowiązków opiekuńczych między wszystkie poziomy władzy. Zdefiniowane zostały także warunki dające uprawnienia do otrzymania wsparcia, zasady finansowania. Pomocą społeczną objęto: niemowlęta, dzieci i młodzież, kobiety w ciąży, osoby starsze, inwalidów, kaleki, nieuleczalnie chorych, upośledzonych umysłowo, niezdolnych do pracy, bezdomne ofiary wojny, więźniów po odbyciu kary, żebraków włóczęgów, alkoholików, prostytutki. Te kategorie społeczne mogły liczyć pomoc w formie: środków żywnościowych, odzieży, bielizny i obuwia, pomieszczeń ze światłem i opałem, pomocy w podniesieniu sprawności do pracy jak też sprawienie pogrzebu.²¹

Ustawa była na owe czasy bardzo nowoczesną, jednak jej właściwa realizacja nie była w pełni możliwa gdyż brakowało przede wszystkim środków finansowych. Poza tym, początkowo jej postanowienia nie obejmowały całego terytorium Polski, gdyż w województwach: pomorskim, poznańskim i śląskim obowiązywało prawodawstwo niemieckie. Jak jednak podkreśla Malinowski, zapisy zawarte w Ustawie ewoluowały w kierunku opieki społecznej rozumianej jako zorganizowanej działalności publicznej oraz państwowej na rzecz wsparcia potrzebujących²².

Ukształtowany w XX -leciu międzywojennym system pomocy społecznej łączył w sobie rozwiązania obowiązujące wówczas w Europie z rozwiązaniami minionego okresu. Na poziomie makro wprowadzono rozwiązania funkcjonujące w wolnorynkowych zachodnich demokracjach, ale na poziomie wspólnot samorządowych obowiązywały działania sięgające korzeniami do tradycji Polski pod rozbiórami. Nadal, istotną rolę odgrywały organizacje pozarządowe w tym tworzone

²¹ Za: J. Krzyszkowski, *Pomoc społeczna. dz. cyt.* s.42

²² L. Malinowski, *Od filantropii ... dz. cyt.*, s.93-96

przez Kościół rzymskokatolicki. J. Krzyszkowski podkreśla, że był to czas raczej kontynuacji ładu instytucjonalnego okresu rozbiorów aniżeli zasadniczej zmiany²³.

W tym czasie, w Europie zachodniej i w USA wzrosło zainteresowanie psychologów kwestią osobowości osób niepełnosprawnych. Mogło to nastąpić zwłaszcza dzięki wprowadzonym regulacjom prawnym, których celem było zabezpieczenie potrzeb życiowych weteranów wojennych. W krajach europejskich i w Stanach Zjednoczonych zaczęto tworzyć placówki doradztwa zawodowego, w których mogli uzyskać wsparcie w znalezieniu odpowiedniej pracy. Placówki te koncentrowały swoją działalność zwłaszcza na osobach z uszkodzeniami narządów ruchu oraz wzroku²⁴.

Istotny wpływ na rozwój doradztwa zawodowego dla weteranów miał amerykański psycholog R. Woldrop. Był on członkiem powołanej w 1921 roku rządowej instytucji *Veterans Bureau*. Aktywność i zaangażowanie Woldropa spowodowały zatrudnianie w tych placówkach psychologów. Efekty były widoczne bardzo szybko gdyż diagnozy psychologiczne istotnie wpływały na racjonalność podejmowanych decyzji zawodowych. Ponadto poznanie różnych osobowości osób z niepełnosprawnością sprzyjało wypracowywaniu strategii działania, których celem było osiągnięcie przez nie większej niezależności życiowej²⁵. Jak podkreśla m.in. S. Kowalik widzenie problematyki osób niepełnosprawnych w tym czasie nie uwzględniało możliwości poddawania ich procesowi usprawniania. Chociaż warto w tym miejscu podkreślić działania psychologów o specjalności doradztwo personalne. Niemniej jednak ich działalność koncentrowała się na wąskiej kategorii jaką stanowili inwalidzi wojenni²⁶.

²³ J. Krzyszkowski, *Pomoc społeczna. Historia i współczesność*, w: „Praca socjalna”, nr 3, Warszawa 2008, s. 44.

²⁴ Za: S. Kowalik, *Psychologia rehabilitacji*, Warszawa 2007, s. 21.

²⁵ Za: Tamże.

²⁶ Za: Tamże, s. 21.

W Polsce po II wojnie światowej nastąpiła radykalna, jakościowa zmiana pomocy społecznej. Zasady demokracji rynkowej zastąpione zostały działaniami centralnie planowanymi kierowanymi przez autorytarną władzę. W latach 1947-1956 zlikwidowano niezależne organizacje i stowarzyszenia. Działalność socjalna przekazana została zakładom pracy i związkom zawodowym. Zmiany polityczne z 1956 przyczyniły się do reaktywowania niektórych stowarzyszeń świeckich i katolickich, oraz dokonano reorganizacji pomocy społecznej. W latach 60. Powstały szkoły pracowników socjalnych a w latach 70. Powołano działy służb społecznych. W tym czasie modyfikacji uległy obowiązki opiekunów społecznych i ograniczone do działań przygotowawczo-diagnostycznych, a właściwą interwencję socjalną miał podejmować etatowy pracownik socjalny. Lata 80. Przyniosły kryzys polityczny i gospodarczy, wzrosła liczba biednych, szerzyły się nowe problemy jak narkomania, przestępczość młodzieży. Rosła rola nieformalnych działań filantropijnych, grup samopomocowych oraz organizacji pozarządowych, relegalizowano ustawę o fundacjach.

Na świecie po II wojnie światowej, gdy znacząco wzrosła liczba osób niepełnosprawnych Organizacja Narodów Zjednoczonych, uchwaliła Rezolucję 58 o pomocy społecznej. Postulowano przede wszystkim rozwój rehabilitacji we wszystkich krajach, będących członkami ONZ, która miała obejmować zarówno weteranów wojennych jak i osoby dotknięte dysfunkcją organizmu, będącej skutkiem wady wrodzonej, choroby lub wypadku. Świadomość potrzeb osób niepełnosprawnych, zarówno społeczna jak i polityczna, spowodowały intensyfikację form wsparcia, zarówno w zakresie pomocy społecznej, rehabilitacji jak i szkolnictwa specjalnego²⁷.

W roku 1950 w Stanach Zjednoczonych powołano na 30 uniwersytetach specjalność, która dawała uprawnienia do pracy w zawodzie doradcy rehabilitacyjnego. Studenci byli

²⁷ Za: S. Kowalik, *dz.cyt.* s. 22.

przygotowywani do tego, aby w przyszłości umieć świadczyć pomoc prawną, organizować wsparcie materialne oraz służyć szeroko pojętym wsparciem zarówno weteranom wojennym jak i innym osobom niepełnosprawnym. W tym czasie szpitale w Stanach Zjednoczonych, Związku Radzieckim, Wielkiej Brytanii jak i innych krajach, uruchamiały oddziały, które prowadziły rehabilitację medyczną, do której zaproszeni zostali także psychologowie. Ich działania poza doradztwem zawodowym dotyczyły także opracowywania programów nauczania nowych umiejętności życiowych determinowanych przez niepełnosprawność, angażowali się w prowadzenie psychoterapii oraz szkolili inny personel medyczny w zakresie właściwego komunikowania się z pacjentami oddziałów rehabilitacyjnych. W Polsce w 1952 roku powołano krajowego specjalistę do spraw rehabilitacji, dzięki staraniom którego powstawały kliniki rehabilitacyjne oraz nastąpił rozwój spółdzielni inwalidów, w których znajdowali zatrudnienie niepełnosprawni z nawet ciężkimi dysfunkcjami²⁸.

Zaangażowanie naukowe R. Barkera, T. Dembo, G.L. Leviton oraz B. Wright spowodowała powstanie teoretycznych podstaw nowej dyscypliny naukowej. Leviton przeprowadziła wnikiwe opracowanie wzajemnych relacji zachodzących między psychologią a medycyną rehabilitacyjną. Dembo i Wright podkreśliły dynamikę reakcji psychicznych osób na zaistniałą niepełnosprawność. Ponadto podniosły kwestie wpływu reakcji na zaangażowanie się w proces rehabilitacyjny osoby dotkniętej dysfunkcją. Jednak należy podkreślić szczególną rolę dokonań Barkera, który zwrócił uwagę na rolę środowiska życia osoby niepełnosprawnej w procesie przystosowywania się do ograniczeń oraz skuteczności rehabilitacji²⁹.

Nowe podejście w widzeniu osoby niepełnosprawnej spowodowało, że coraz większą wagę zaczęto przypisywać nie tylko niesieniu wsparcia skoncentrowanemu wyłącznie

²⁸ Za: Tamże, s. 22-23.

²⁹ Za: Tamże, s. 23-24.

na sobie z dysfunkcją, ale uwzględniano także fizyczne oraz społeczne środowisko jej życia. Pojawia się więc niejako pierwszy zwiastun odejścia od czysto medycznego rozumienia i traktowania niepełnosprawności. W latach siedemdziesiątych XX wieku rozpoczyna się organizowanie rehabilitacji w środowiskach życia jednostki, a tym samym lekarze przestali odgrywać dominującą rolę w procesie rehabilitacji³⁰.

Proces odejścia od traktowania niepełnosprawności wyłącznie w aspektach medycznych następował bardzo powoli. Jak podkreśla Kowalik, w owym czasie, zarówno specjaliści jak i społeczeństwo nie były przygotowane do radykalnej zmiany traktowania i postrzegania osób z niepełnosprawnością. Rosła jednak samoświadomość dotkniętych dysfunkcją. Organizowali się oni w ramach różnego rodzaju samopomocowych grup wsparcia. Dzięki wsparciu ze strony przedstawicieli wielu dziedzin naukowych, przekształciły się niektóre z nich w organizacje formalne. Z tym wiązało się większe wywieranie wpływu zarówno na władze lokalne jak i centralne. Rosła świadomość sprawnej części społeczeństwa, a dzięki temu coraz więcej elementów procesu usprawniania mogło mieć miejsce poza placówkami zamkniętymi. Jednak w tym czasie popełniono kilka błędów a zbytnia żywiołowość zmian spowodowała rozbudzenie zbyt dużych nadziei tak u rodziców i opiekunów jak i u samych niepełnosprawnych. Natomiast trudności pojawiające się w procesie pełnej integracji niektórzy interpretowali w kategoriach roszczeniowych³¹.

Swego rodzaju odpowiedzią na te niepokojące zjawisko było podejście, które pojawiło się pod koniec XX wieku na kontynencie amerykańskim. Podkreśla ono rolę podmiotowości osób z niepełnosprawnością w procesie organizowania sobie przez nich życia. Istotą tego podejścia jest pozwolenie im na samostanowienie. Osoby te powinny móc samodzielnie podejmować decyzje dotyczące ich życia oraz czyn-

³⁰ Za: Tamże, s. 24-28.

³¹ Za: Tamże, s. 30.

nie współuczestniczyć w działaniach służących opracowaniu programu ich rehabilitacji. Natomiast zespół rehabilitacyjny ma dążyć do nauczenia je samodzielności³².

XXX

Formy, zakres oraz adresaci zmieniali się, rosła społeczna świadomość o konieczności niesienia pomocy wszystkim tym, którzy nie są w stanie samodzielnie zaspokoić potrzeb, których realizacja w danym kręgu kulturowym jest normą. Niezależnie od powodów znalezienia się w trudnej sytuacji jednostki czy grupy koniecznym stało się wsparcie instytucjonalne jak i oparte na dobroczynności.

Bibliografia:

- M. Ciarka, *Sytuacja psychologiczna rodziców dziecka upośledzonego umysłowo w stopniu głębszym – interpretacja na podstawie wyników ankiety i obserwacji autorki*, w: *Dziecko upośledzone w rodzinie*, (red.) J. Rola, E. Pisula, Warszawa 1995.
- M. Chodkowska, *Źródła stereotypów niepełnosprawności i osób obciążonych w kręgu kultury europejskiej*, w: *Stereotypy niepełnosprawności. Między wykluczeniem a integracją*, M. Chodkowska i współautorzy, Lublin 2010.
- J. Jagła, *Boska medycyna i Niebiescy Uzdrowiciele wobec kalectwa i chorób człowieka*, Warszawa 2004.
- Rebeta W., *Każdy chory jest umiłowanym dzieckiem Boga*, w: *Inni. Podobni. Tacy sami. Świadcstwa rodziców i wychowawców dzieci niepełnosprawnych*, (red.) E. Gąsior, Lublin 2010.
- A. Ostrowska A. (2000), *Świat bez granic – postawy społeczne wobec niepełnosprawności*, w: *Świat bez granic*, (red.) H. Skorowski, Warszawa 2000.
- J. Radwan-Pragłowski, K. Frysztacki, *Społeczne dzieje pomocy człowiekowi: od filantropii greckiej do pracy socjalnej*, Warszawa 1996.
- L. Malinowski, *Od filantropii do pomocy społecznej*, w: „Praca socjalna” nr 2, Warszawa 2010.
- J. Krzyszkowski, *Pomoc społeczna. Historia i współczesność*, w: „Praca socjalna”, nr 3, Warszawa 2008.

³² Za: Tamże,

Założenia teoretyczne wsparcia społecznego. Konceptualizacja pojęcia w ujęciu nauk społecznych

Andrzej Narojczyk

Abstract: *The foster care might be socio-ethically understood in two ways. Its positive meaning implies that foster care should offer stabilizing roles to dysfunctional families' victims such as children or other family members affected by family dysfunctions. Its negative meaning demonstrates today's societal dysfunctions related to social identity misperceptions observed amidst members of dysfunctional families as well as a broad spectrum of defeat of today's politico-social orders in delivering and nurturing the protection of a family as a social value, which should be recognized not only in theory but in practice - as a bedrock of a socially healthy society.*

Keywords: *Family. Crisis. Social work. Sociology. Society.*

Wprowadzenie

Pomoc wg H. Radlińskiej „zapewnia możliwość utrzymania i podnoszenia kultury, spożytkowania wszystkich sił ludzkich. (...) Dopomaga rozwojowi jednostek i wzrostowi wszystkiego, co zostało uznane za dobro. (...) Pomoc liczy się ze świadomym uczestnictwem, ze współpracą pomagających i korzystających z pomocy w pełni za siebie odpowiedzialnych”¹.

Z. Dąbrowski przyjmuje, że „pomoc polega na określonym zasilaniu podmiotu sytuacji trudnej niezbędnym do przezwyciężania trudności zapobieżeniu im, ułatwianiu sytuacji z

¹ H. Radlińska, *Pedagogika społeczna*, Warszawa 1961, s. 330-340, za: B. Szluz, *Wokół pojęcia pomocy i wsparcia społecznego*, w: *Koncepcje pomocy człowiekowi w teorii i praktyce*, (red.) Z. Frączek, B. Szluz, Rzeszów 2006, s.124.

pogranicza trudności <<napiętych>> i względnie normalnych, uczynieniu z tych sytuacji optymalnych, komfortowych”².

Mary E. Procidano³ wskazuje na opracowane na początku lat 80. XX wieku, podstawowe modele teoretyczne wsparcia społecznego – model efektu buforowego i model efektu głównego. Model efektu buforowego oparty został na hipotezie, że wsparcie społeczne powoduje neutralizację i łagodzenie wpływu czynników stresujących na powstanie symptomów. Hipoteza modelu efektu głównego zakłada, że wsparcie społeczne przyczynia się bezpośrednio do przystosowania lub powoduje zmniejszenie nieprzystosowania niezależnie od charakteru stresującego doświadczenia. Procidano wskazuje także na rzadko używany w badaniach model efektu mediującego, przyjmującego że chroniczny stres powoduje zmniejszenie dostępnego wsparcia co przyczynia się do powstawania symptomów.

Dywersyfikacja pojęcia

Poza opracowaniem modeli wsparcia istotne znaczenie miało rozróżnienie trzech sposobów rozumienia wsparcia społecznego oraz odpowiadających im możliwości jego pomiaru. Pierwszy sposób rozumienia wsparcia społecznego, to ujęcie go, jako zakorzenienie społeczne lub właściwości sieci społecznej. Pomiaru dokonuje się z wykorzystaniem metody tworzenia listy członków konkretnej sieci społecznej. Ważnymi aspektami sieci społecznej są: wielkość, struktura, liczba osób dostarczających wsparcia emocjonalnego, gęstość sieci i wzajemność. Natomiast drugi sposób definiowania wsparcia odwołuje się do wsparcia okazanego, który może być mierzony poprzez obserwację zachowania lub z wykorzystaniem kwe-

² Z. Dąbrowski, *Pedagogika opiekuńcza w zarysie*, Olsztyn 2000, s.66, za: B. Szluz, *Wokół pojęcia ... dz.cyt. s.124*.

³ M. E. Procidano, *Międzykulturowy pomiar wsparcia społecznego: postępy, problemy i perspektywy*, w: *Wsparcie społeczne, stres i zdrowie*, (red.) H. Sęk, R. Cieślak, Warszawa 2004, s.91-105

stionariusza. Natomiast trzecia definicja wsparcia odnosi się do wsparcia spostrzeganego, czyli subiektywnej oceny jakości otrzymywanego wsparcia. Widzenie wsparcia określane bywa także jako satysfakcja ze wsparcia oraz „poczucie akceptacji”, a do pomiaru wykorzystuje się kwestionariusze samoopisu⁴.

W literaturze przedmiot wsparcie definiowane jest w sposób bardzo różny i szeroki. W licznych analizach uwaga koncentrowana jest na wielu aspektach.

H. Sęk i R. Cieślak przytaczają między innymi takie ujęcie wsparcia jak: „pomoc dostępną dla jednostki w sytuacjach trudnych”, „konsekwencję przynależności człowieka do sieci społecznych”, lub „zaspokojenie potrzeb w trudnych sytuacjach, gwarantowane przez osoby znaczące i grupy odniesienia”. Autorzy ci, odwołując się do licznych badań, wskazują na wymiary wsparcia społecznego:

- wsparcie strukturalne i funkcjonalne,
- źródła wsparcia społecznego,
- typy (rodzaje wsparcia),
- wsparcie otrzymywane i spostrzegane,
- potrzeba wsparcia i mobilizacja wsparcia⁵.

Wsparcie strukturalne przejawia się w istniejących i dostępnych sieciach, które z faktu istnienia więzi oraz kontaktów społecznych jak i przynależności, pełnią funkcję wspierającą, pomocną, wobec osób, które znalazły się w sytuacji z którą sobie nie radzą. Sieci społecznego wsparcia tworzone są przez: rodzinę, krewnych, koleżanki i kolegów, znajomych, przyjaciół, sąsiadów, wyznawców określonej religii, ideologii, współpracowników i przełożonych i inne instytucje. Między jednostką a wymienionymi podmiotami dochodzi do interak-

⁴ M. E. Procidano, *Międzykulturowy pomiar ... dz.cyt. s.91-92.*

⁵ Za: H. Sęk, R. Cieślak, *Wsparcie społeczne – sposoby definiowania, rodzaje i źródła wsparcia, wybrane koncepcje teoretyczne*, w: *Wsparcie społeczne, stres i zdrowie*, (red.) H. Sęk, R. Cieślak, Warszawa 2004, s. 14.

cji, zachodzi wymiana doświadczeń i informacji, dochodzi do wymiany dóbr i usług⁶.

Wsparcie społeczne w ujęciu funkcjonalnym to forma interakcji społecznej, która jest inicjowana przez jednego lub obu uczestników trudnej sytuacji. Cechy szczegółowe związane są z podmiotami interakcji, rodzajem przekazywanych zasobów, specyfiki oraz kierunku działań prospołecznych oraz warunków ich skuteczności. W procesie tych wzajemnych relacji celem jest zmniejszenie stresu, zażegnanie kryzysu dzięki towarzyszeniu, tworzenie poczucia przynależności i bezpieczeństwa. Poza tym następuje zbliżenie do przezwyciężenia sytuacji kryzysowej. Ten rodzaj wsparcia może zachodzić w formie diady, między jednostką a grupą lub między grupami. Poziom skuteczności tego rodzaju wsparcia determinowany jest rodzajem grupy, tzn. czy zachodzi ono w grupie naturalnej czy też formalnej, wyspecjalizowanej w tym aspekcie⁷.

Warto zwrócić uwagę także na czwarty z wymienionych wcześniej wymiarów, mianowicie wsparcie spostrzegane i otrzymywane. Wsparcie spostrzegane oparte jest na wiedzy i przekonaniach jednostki o tym, na kogo może liczyć w trudnej sytuacji i od kogo może uzyskać wsparcie. Oceniane jest także przekonanie o dostępności wsparcia. Przy wyodrębnieniu tego procesu możliwym staje się badanie poczucia braku wsparcia oraz stopień samotności analizowany jako deficyt widzianego wsparcia w opozycji do poczucia przynależności, posiadania pomocnej grupy odniesienia lub opieki. Natomiast wsparcie otrzymywane podlega obiektywnej ocenie lub jest relacjonowane subiektywnie przez odbiorcę jako faktycznie otrzymywane wsparcie. Dokonując pomiaru wsparcia otrzymywanego można ocenić poziom adekwatności i trafności wsparcia. Spostrzeganie i otrzymywanie wsparcia zależy od:

- sytuacji trudnej,

⁶ Za: Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku, Tom VII Warszawa 2008, s. 269.

⁷ Za: Tamże, s. 280.

- potrzeb osób doświadczających stresu,
- cech sieci społecznych,
- potrzeby wsparcia,
- poszukiwania wsparci,
- unikaniu wsparcia ⁸.

W sytuacji stresowej w toku interakcji wsparcia pojawiają się wzajemnie powiązane i różnorodne mechanizmy. W procesie interakcji wsparcia społecznego różnego rodzaju dobra emocjonalne, informacyjne i rzeczowe są przekazywane i otrzymywane, spostrzegane i oceniane oraz wykorzystywane w różny sposób. Wsparcie społeczne determinowane jest złożonymi mechanizmami oraz współzależnościami pojawiającymi się w trudnej sytuacji, osobą, która przeżywa stres lub kryzys i grupami, które realizują funkcje pomocne. Sieci relacji, w których funkcjonuje jednostka, nie dają wprost odpowiedzi na pytanie w jakim zakresie zostanie wykorzystane wsparcie społeczne w procesie radzenia sobie ze stresem. Niektóre osoby bardzo chętnie przyjmują pomoc, czasami nie zdają sobie nawet z faktu jej istnienia, gdyż wydają się im ona czymś zupełnie oczywistym. Jedni korzystają ze wsparcia w sytuacjach, w których sami sobie nie radzą. Inni, w trosce o własną samoocenę, unikają wsparcia. Ocena efektów wsparcia zależy od cech wsparcia strukturalnego, cech osoby wspieranej i osób wspierających oraz rodzaju interakcji i procesów poszukiwania lub unikania wsparcia (schemat nr 1)⁹.

Cechy konstytuujące wsparcie społeczne

W aspekcie różnorodnych ujęć można wskazać zespół cech konstytuujących pojęcie wsparcia¹⁰. Przede wszystkim jest ono swoistym, wielopodmiotowym układem społecznym, tworzo-

⁸ H. Sęk, R. Cieślak, *Wsparcie społeczne – sposoby definiowania, rodzaje i źródła wsparcia, wybrane koncepcje teoretyczne*, w: *Wsparcie społeczne, stres i zdrowie*, (red.) H. Sęk, R. Cieślak, Warszawa 2004, s. 20-21

⁹ Tamże, s. 21-22.

¹⁰ Za: Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku, Tom VII Warszawa 2008, s. 270-273.

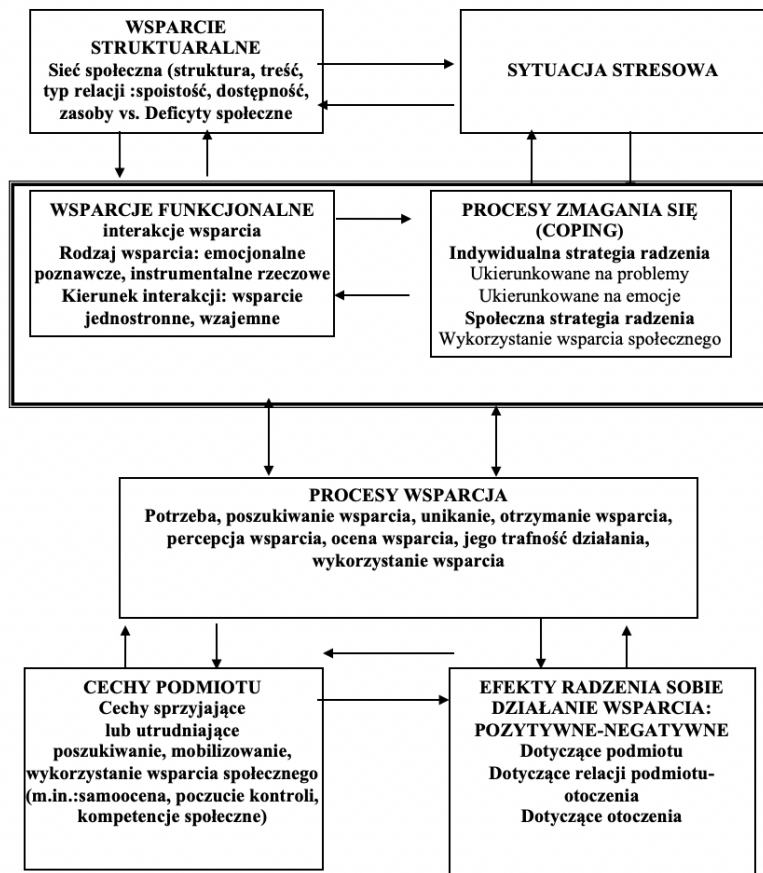
nym przez odbierający pomoc jak i ją przekazujący. Między uczestnikami zachodzą interakcje humanistyczno- altruistyczne, a układ ten funkcjonuje w szeroko ujętym kontekście środowiskowym. Poza tym, uwidacznia się dzięki określonym działaniom, postępowaniom jednych wobec drugih. Może przyjmować formę działań zamierzonych i niezamierzonych, sformalizowanych i niesformalizowanych, profesjonalnych lub nieprofesjonalnych. Wsparcie skierowane jest do osób, które nie są w stanie samodzielnie poradzić sobie z sytuacją w jakiej się znalazły. Poza tym może być ono świadczone jednostronnie lub dwustronnie. Charakteryzuje się dobrowolnością zarówno ze strony wspierającej jak i odbierającej wsparcie. Istotną cechą jest także czas trwania, gdyż może być czasowe (doraźne) lub stałe, trwające nawet całe życie jednostki wspieranej. Czasami ma miejsce forma wzajemności, widoczna w dwukierunkowym działaniu, zamienności oraz nakładaniu się ról wpieranego i wspierającego. Charakteryzuje je także ambiwalencja zarówno rezultatów jak i skutków w wymiarze psychicznym, społecznym i edukacyjnym. Poza tym do cech wsparcia zalicza się także brak odpowiedzialności za osobę wspieraną, która cały czas pozostaje autonomiczna i oraz brak wyraźnej asymetrii między wspierającym a wspieranym¹¹.

Te dwie ostatnie cechy nie zawsze są widoczne w procesie wsparcia osób z upośledzeniem umysłowym zwłaszcza w stopniu głębszym oraz o z innymi dysfunkcjami uniemożliwiającymi samostanowienie

Wsparcie to rzetelna informacja przekazana we właściwym czasie w sposób adekwatny do możliwości osoby odbierającej. Poza tym ważna jest chęć przyjęcia i wykorzystania przez osobę odbierającą.

¹¹ Za: Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku, Tom VII Warszawa 2008, s. 270-273.

Schemat nr 1. Model funkcjonowania wsparcia społecznego w sytuacji stresu.

Zróżdło: H. Sęk, R. Cieślak, *Wsparcie społeczne – sposoby definiowania, rodzaje i źródła wsparcia, wybrane koncepcje teoretyczne*, w: *Wsparcie społeczne, stres i zdrowie*, (red.) H. Sęk, R. Cieślak, Warszawa 2004, s.22.

Bibliografia:

- H. Radlińska, *Pedagogika społeczna*, Warszawa 1961, s. 330-340, za: B. Szluz, *Wokół pojęcia pomocy i wsparcia społecznego*, w: *Koncepcje pomocy człowiekowi w teorii i praktyce*, (red.) Z. Frączek, B. Szluz, Rzeszów 2006.
- M. E. Procidano, *Międzykulturowy pomiar wsparcia społecznego: postępy, problemy i perspektywy*, w: *Wsparcie społeczne, stres i zdrowie*, (red.) H. Sęk, R. Cieślak, Warszawa 2004.

- H. Sęk, R. Cieślak, *Wsparcie społeczne – sposoby definiowania, rodzaje i źródła wsparcia, wybrane koncepcje teoretyczne*, w: *Wsparcie społeczne, stres i zdrowie*, (red.) H. Sęk, R. Cieślak, Warszawa 2004.
- Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku, Tom VII Warszawa 2008.
- P. Levin, *Making Social Policy*, London 1997.
- A. Maciarz, *Bariery społecznej integracji*, Kraków 1999

Konceptualizacja form wsparcia społecznego w świetle najnowszych ujęć

Yves Merlin Kengne - Blaise Hameni

Abstract: *The research performed in the area of foster care support to dysfunctional families' social stabilization cover a wide spectrum of themes, including intergenerational, educational, psychosocial and socio-economic aspects. Both - research oriented on one country situation as well as comparative studies analyzing several countries' socio-legal realities in foster care provide an important perspective for social work that should be further explored, researched and turn into practice by social work curricula depending on socio-legal and socio-cultural regional and domestic contexts. The legal and social work practitioners should further recognize major points and findings which have been identified by the research community in the domain of foster care.*

Keywords: *Social responsibility. Risk society. Social work. Fatherhood.*

Wprowadzenie

Różnorodność form wsparcia powinna służyć przede wszystkim optymalizacji rozwoju jednostki odbierającej. Formy i rodzaje wzajemnie się dopełniają, dzięki czemu objęta nim osoba otrzymuje niemal jednocześnie wsparcie obejmujące różne wymiary swojego funkcjonowania. Zapewnia to optymalizację zarówno rehabilitacji medycznej jak i w szeroko pojętym aspekcie społecznym.

Założenia definicyjne

W literaturze przedmiotu znaleźć można liczne typologie wsparcia społecznego. Małgorzata Karwowska podkreśla, że do najczęściej realizowanych zaliczyć można:

1. **Formalne i nieformalne.** Wsparcie formalne prowadzone jest przez instytucje, stowarzyszenia i organizacje, które w swoich statutach zawarły udzielanie pomocy czy wspieranie, wspomaganie jednostek lub grup społecz-

nych (Pomoc Społeczna, która świadczy przede wszystkim pomoc socjalną osobom zagrożonym ubóstwem; poradnie psychologiczno-pedagogiczne, poradnictwo rodzinne itp.). Wsparcie nieformalne jest realizowane w obrębie funkcjonujących powiązań społecznych, gdzie proces dawania i brania odbywa się naturalnie. Może przyjąć ono także jednostronną formę, ma miejsca przy nierówności statusów społecznych dawcy i biorcy. Ważne jest, że istotę tego typu wsparcia stanowi cel, którym jest poprawa stanu osoby przyjmującej wsparcie. Ten rodzaj wsparcia występuje zwykle w grupach społecznych takich jak rodzina sąsiedzi, grupy towarzyskie.

2. **Profesjonalne i nieprofesjonalne.** Wsparcie profesjonalne jest realizowane przez specjalistów, zatrudnionych lub działających we własnych, prywatnych gabinetach i otrzymujących wynagrodzenie za swoje działania wspierające. Ta forma o wsparcia jest działaniem specjalistycznym i prowadzonym zwykle z woli i inicjatywy biorcy. Natomiast wsparcie nieprofesjonalne jest zwykle wsparciem nieformalnym świadczonym spontanicznie przez tych, którzy nie są zobligowani do posiadania kompetencji zawodowych w danych obszarze. Ta forma wsparcia jest mało efektywna w przypadku gdy osoba odbierająca pomoc dotknięta jest np. poważnymi zaburzeniami zdrowia fizycznego lub psychicznego.
3. **Samopomocowe.** Ta forma wsparcia oparta jest na zasadzie wzajemności oraz dobrowolności. Celem jego jest rozwiązywanie wspólnych problemów danych osób, które pozostają w sytuacji bezsilności i odczuwają silną potrzebę pomocy. Swoistą formą tego rodzaju wsparcia są tzw. grupy samopomocowe, których członkowie udzielają sobie nawzajem wsparcia. Grupy te powstają samorzutnie i zwykle nie są związane z jakąkolwiek instytucją.
4. **Wolontariatowe.** Jest to wsparcie prowadzone przez wolontariuszy, czyli dobrowolne i nieodpłatane. Działa-

nia ich obejmować mogą m.in. pomoc służbie zdrowia, pomoc ludziom z niepełnosprawnością, starszym¹. Można dokonać typologii wsparcia ze względu na kategorię jego odbiorców. I tak, w przypadku rodzin można wymienić następujące formy wsparcia:

5. **Profilaktyczno-wychowawcze.** Celem jego jest zwiększenie świadomości rodziców w zakresie wychowania, służącej zapobieganiu nagannym postawom i błędom. Ponadto służy zwiększaniu kompetencji wychowawczych rodziców oraz wskazywaniu im licznych zagrożeń rozwoju ich dzieci.
6. **Kompensacyjne.** Jego celem jest udzielanie pomocy rodzicom, którzy znaleźli się wraz ze swymi dziećmi w sytuacji ubóstwa, ciężkiej choroby, patologii, co naraża dzieci na zaburzenia zdrowia i rozwoju. Wsparcie kompensacyjne skierowane do dzieci ma miejsce w świetlicach środowiskowych, klubach.
7. **Psychologiczno-pedagogiczne.** Skierowane jest do rodzin przeżywających sytuacje kryzysowe, zaburzenia relacji emocjonalnych, niezaradności rodziców wobec problemów wychowywania dzieci. Ten rodzaj wsparcia skierowany jest głównie do rodziców, ale za pośrednictwem pedagogów i psychologów szkolnych może być także skierowane do dzieci. W tych aspektach nierzadko można także spotkać się z przejawami wsparcia nieformalnego.
8. **Ratownicze.** Ten rodzaj wsparcia stosowany jest w nagłych sytuacjach kryzysowych, spowodowanych np. powodzią, pożarem, ciężką chorobą czy śmiercią bliskiej osoby. Ma na celu niesienie doraźnej pomocy i zapobieganie pogłębianiu się negatywnych zjawisk. Ponadto służy złagodzeniu skutków doznanego nieszczęścia i wzmocnieniu rodziny pod względem materialnym, psychicznym

¹ M. Karwowska, *Wspieranie rodziny dziecka niepełnosprawnego (w kontekście społecznych zmian)*, Kraków 2003, s. 15-17.

i społecznym, tak aby mogła odzyskać siły do wychodzenia z tej trudnej sytuacji.

9. Informacyjne. Polega na udzielaniu rad, porad prawnych, rehabilitacyjnych, medycznych, służących poprawie sytuacji, w jakiej znalazła się dana rodzina.

10. Duchowe. Pojawia się zazwyczaj wtedy, gdy jednostka lub grupy mimo, iż doświadczają wsparcia w innych formach oraz sami podejmują aktywne działania na rzecz wyjścia z sytuacji kryzysowej, nie osiągają zamierzonych efektów. Wsparcie duchowe ma wzmocnić wiarę w nowe możliwości. Czasami ten rodzaj wsparcia bywa utożsamiany ze wsparciem psychiczno-rozwojowym².

Systemy wsparcia społecznego

W. Radochoński analizując problemy rodzin z osobą dotkniętą chorobą somatyczną wskazał na cztery systemy wsparcia. Są to:

1. System wsparcia ekonomicznego. Polega na przekazywaniu pieniędzy, żywności, ubrań, finansowaniu wydatków na opłatę rachunków, leczenia itp.

2. System usług. Realizowany jest poprzez zapewnienie pomocy w wychowywaniu dzieci, robienie zakupów, drobne naprawy, pomoc prawną.

3. System wsparcia społecznego. To przede wszystkim składanie wizyt, wspólne wyjścia do miejsc publicznych, obchodzenie rocznic i uroczystości.

4. System wsparcia emocjonalnego. Realizowany jest przez osoby, które dana osoba lubi najbardziej, kto jest jej najbliższy i do kogo zwraca się w sytuacjach szczególnie trudnych³.

² M. Karwowska, *Wspieranie rodziny dziecka niepełnosprawnego (w kontekście społecznych zmian)*, Kraków 2003, s. 18-20

³ W. Radochoński, *Rola rodziny w zmaganiu się ze stresem wywołanym chorobą somatyczną*, „Problemy Rodziny” 1991, Za: M. Karwowska, *Wspieranie ... dz.cyt. s. 18-20*

Nieco inną typologię rodzajów oraz form wsparcia społecznego skierowanego do rodzin z dzieckiem niepełnosprawnym proponuje A. Maciarz. Wg niej wsparcie to obejmuje:

Wspomaganie⁴ psychoemocjonalne. Ma ono charakter psychoterapeutyczny i służy usuwaniu istniejących w rodzinie napięć oraz sytuacji destrukcyjnych, które zostały wywołane niesprawnością dziecka. Ponadto jego celem jest łagodzenie negatywnych stanów emocjonalnych rodziców, wzmacnianie wiary w sens i pomyślność prowadzonych zabiegów. Autorka podkreśla, że ten rodzaj wsparcia może sprzyjać wytworzeniu się tzw. immunitetu psychicznego. Może on stanowić wyznacznik odporności jednostki na czynniki stresogenne, traumatyczne i inne negatywne. Jego kształtowanie powinno być priorytetowe w procesie wsparcia psychoemocjonalnego. Może być ono realizowane przez wszystkie osoby, z którymi rodzina dziecka z niepełnosprawnością pozostaje w relacjach, zarówno przez specjalistów jak i osoby nie zajmujące się na co dzień wsparciem społecznym, np. sąsiedzi, znajomi, bliższa i dalsza rodzina. Brak wsparcia może prowadzić do wystąpienia patologicznego smutku oraz głębokiej i uporczywej depresji.

Wspomaganie opiekuńczo-wychowawcze. Obejmuje ono dwie grupy działań. Po pierwsze jest to oddziaływanie pedagogizujące rodziców. Aleksandra Maciarz do zadań realizowanych w różnych formach pedagogizacji rodziców zalicza przede wszystkim pomoc rodzicom w procesie poznawania własnego dziecka, jego specyficznych potrzeb i ograniczonych możliwości. Kolejne zadania to uczenie rodziców w jaki sposób postępować z dzieckiem i jak udzielać mu skutecznej pomocy. Poza tymi zadaniami Maciarz wskazuje także

⁴ Wspomaganie – czynności podejmowane przez dorosłych w celu przyspieszenia lub skorygowania tempa, rytmu rozwoju umysłowego, społecznego, fizycznego i artystycznego dzieci dla zwiększenia ich szans życiowych i edukacyjnych - *Słownik pedagogiczny*, C. Kupisiewicz, M. Kupisiewicz, Warszawa 2009, s.192.

na konieczność w przypadku niektórych rodziców budzenia zainteresowania nim. Ponadto wymienia wspieranie postaw i sposobów takiego postępowania z dziećmi, które są wartościowe i słuszne w aspekcie prawidłowego rozwoju dziecka oraz niwelowanie tych, które negatywnie wpływają na jego rozwój. Poza działaniami pedagogizującymi rodziców ważna jest druga grupa działań, obejmująca udzielanie rodzicom dziecka z niepełnosprawnością realnej pomocy w procesie sprawowania opieki nad dzieckiem za pośrednictwem takich instytucji jak: przedszkola, świetlice socjoterapeutyczne, ośrodki rehabilitacyjno-wychowawcze.

Wspomaganie socjalno-usługowe. Realizowane jest poprzez różne formy pomocy materialnej usługowej i świadczone przez instytucje, organizacje i prywatnych sponsorów.

Wspomaganie rehabilitacyjne. Realizowane jest w postaci pomocy rodzinie w celu zorganizowania leczenia i usprawnienia dziecka, zakupu sprzętu rehabilitacyjnego. Możliwe jest także wsparcie w postaci udziału dziecka z opiekunem w turnusach rehabilitacyjnych⁵.

Nieco inną typologię proponuje Kazimierz Popielski. Dokonuje on podziału na:

Wsparcie strukturalne, to obiektywnie istniejące wsparcie w otoczeniu jednostki, które złożone jest tak z formalnych jak i nieformalnych źródeł świadczonej pomocy.

Wsparcie funkcjonalne, które odnieść należy do funkcji oraz jakości interakcji społecznej, w czasie której realizowany jest proces wsparcia. Wyróżnić można:

1. Wsparcie emocjonalne, które polega na wzbudzaniu pozytywnych emocji oraz niwelowaniu emocji negatywnych, do których zalicza się przede wszystkim: lęk, gniew, niepokój.

⁵ A. Maciarz, *Wspomaganie rodziny w pełnieniu podmiotowej roli w wychowaniu i rehabilitacji dzieci*, w: *Podmiotowa rola rodziców w rehabilitacji dzieci niepełnosprawnych*, (red.) R. Kostecki, A. Maciarz, Zielona Góra 1993, za: M. Karwowska, *Wspieranie rodziny ... dz.cyt.s. 21-22.*

2. Wsparcie instrumentalne, które realizuje się poprzez informowanie o konkretnych sposobach radzenia sobie w sytuacjach trudnych.
3. Wsparcie informacyjne, prowadzone poprzez udzielanie profesjonalnej informacji potrzebnej w radzeniu sobie w trudnej sytuacji jak też jej zrozumienia.
4. Wsparcie materialne, realizowane w formie konkretnej pomocy rzeczowej lub materialnej, konieczne w sytuacjach gdy osobie brakuje środków do życia.
5. Wsparcie wartościujące, określane także jako motywacyjne, którego celem jest podniesienie samooceny i poczucia własnej wartości.

Wsparcie egzystencjalne jest formą wspomagania podejmowania decyzji w trudnych sytuacjach. Pojawia się w sytuacjach, z których jednostka sama nie potrafi znaleźć wyjścia,

Wsparcie duchowe realizowane jest zwłaszcza w sytuacjach skrajnie trudnych, takich jak nieuleczalna choroba, stan terminalny⁶.

Jak podkreśla Popielski wsparcie jest ludzkim odruchem w sytuacjach trudnych. Ponadto jest to właściwy i konieczny sposób ludzkiego zachowania w życiu społecznym⁷.

Wsparcie można analizować także poprzez identyfikację różnego rodzaju działań rehabilitacyjnych. Z psychologicznego punktu widzenia S. Kowalik wskazuje na takie formy rehabilitacji jak: medyczna, ruchowa, zawodowa, pedagogiczna, społeczna⁸. Rehabilitacja medyczna uznana została za trzecią fazę procesu leczenia, po rozpoznaniu i właściwym leczeniu. Specyfika udziału psychologa w tej formie wsparcia polega na przygotowywaniu pacjenta zaakceptowania nowej dla

⁶ K. Popielski, *Potrzeby i pragnienia ludzkiej egzystencji. Wsparcie egzystencjalne*, w: *Obecność i nieobecność. Sytuacja człowieka słabego we współczesnej cywilizacji*, (red.) M. Filińska, B. Momot, A. Wojciechowski, Toruń 2010, s. 65.

⁷ Tamże

⁸ S. Kowalik, *Psychologia ... dz.cyt. s. 134-144.*

siebie sytuacji, własnej niepełnosprawności oraz przygotowania do tego jego najbliższego otoczenia. Kolejne zadanie jakie stoi przed psychologiem to wspólne wypracowanie pozytywnych postaw wobec zabiegów medycznych i rehabilitacyjnych. Poza tym, do jego zadań należy optymalne przygotowanie jednostki do powrotu do swojego wcześniejszego środowiska życia⁹. Rehabilitacja ruchowa determinuje pracę psychologów w zakresie diagnozowania potrzeb rozwojowych osób niepełnosprawnych, konsultowania programów zajęć ruchowych w aspekcie psychologii uczenia się i psychologii motywacji. Drugim obszarem w zakresie rehabilitacji ruchowej jest praca z osobami niepełnosprawnymi, które uprawiają sport wyczynowo. Psycholog musi w swojej pracy odnosić się do takich kwestii jak: korzystanie ze środków dopingujących, kontuzje, które mogą pogłębiać pierwotną niepełnosprawność, stany permanentnego zmęczenia, depresja związana z koniecznością przerwania czynnego uprawiania sportu¹⁰.

Rehabilitacja zawodowa służy temu, by jednostka mimo niepełnosprawności była w stanie wykonywać zadania o określonej wartości społecznej. Składa się ona z kilku etapów: aktywizacji przedprodukcyjnej, pełnej diagnozy zawodowego potencjału rehabilitacyjnego danej osoby, przygotowanie do pracy, dostosowanie warunków i stanowiska pracy do możliwości osoby niepełnosprawnej, zatrudnienie i doskonalenie zawodowe. Aktywność psychologa potrzebna jest na każdym etapie, która zaczyna się od wzbudzenia w jednostce motywacji do podjęcia pracy i wytworzenia realistycznej wizji własnej przyszłości¹¹.

Szczególnie istotny jest etap, na którym prowadzone jest rozpoznanie zasobów psychicznych jak i fizycznych, tkwiących w osobie niepełnosprawnej a które mogą być wykorzystane w procesie niwelowania problemów życiowych wynika-

⁹ Tamże, s.134-137.

¹⁰ S. Kowalik, *Psychologia ... dz. cyt.* s.138-139.

¹¹ Tamże, s.139-141.

jących z niepełnosprawności. Na tym etapie podejmowana jest decyzja czy, a jeśli tak, to do jakiej pracy osoba może być skierowana¹²

Rehabilitacja pedagogiczna „jest praktyczną, profesjonalną działalnością wspomagającą i korygującą rozwój osób niepełnosprawnych przez włączenie ich w specjalny system kształcenia (nauczania i wychowania)”¹³. Psycholodzy wspierają pedagogów specjalnych w zakresie prowadzenia specjalnych programów korekcji zaburzonego zachowania, organizują spotkania z rodzicami dzieci niepełnosprawnych. Poza tym psychologowie bezpośrednio wspierają pedagogów poprzez udział w kierowaniu grupami wsparcia w szkołach specjalnych oraz innych placówkach edukacji specjalnej, organizują i realizują programy służące zapobieganiu pojawienia się wypalenia zawodowego¹⁴.

Rehabilitacja społeczna, określana też jest niekiedy mianem rehabilitacji totalnej. Polega ona na tym, aby „osoba niepełnosprawna zajęła w życiu taką pozycję społeczną, która będzie jak najmniejszym zakresie odbiegała od tej, jaką zajęłaby, gdyby nie doszło do nabycia kalectwa”¹⁵. Jednak takie rozumienie może doprowadzić osobę z niepełnosprawnością, do sytuacji, która będzie przekraczała jej obecne możliwości. Zdecydowanie się na udowodnienie sobie i innym, że niepełnosprawność można całkowicie pokonać powoduje niekiedy nadmierny stres, permanentne zmęczenie, nieadekwatne do osiągniętych korzyści. Dlatego coraz częściej mówi się, że celem rehabilitacji społecznej powinno być odzyskanie niezależności osobistej, której urzeczywistnieniem jest zajęcie takiej pozycji, która będzie adekwatna do kompetencji społecznych stopniowo odzyskiwanych w procesie rehabilitacji. Nieco inaczej

¹² S. Kowalik, hasło *Praca osób niepełnosprawnych*, w: *Encyklopedia psychologii*, Warszawa 1998, s.447.

¹³ S. Kowalik, *Psychologia ... dz. cyt.* s.142.

¹⁴ Tamże, s.142-143.

¹⁵ Tamże, s.144.

wygląda jednak proces i rozumienie rehabilitacji społecznej wobec osób, które nigdy nie osiągną niezależności życiowej np. tetraplegicy. Stąd Kowalik wskazuje, że można ten rodzaj rehabilitacji (społecznej) rozumieć jako wykorzystywanie kultury w procesie aktywizowania niepełnosprawnych. Udział w kulturze może istotnie przyczynić się obniżenia koncentracji na własnej dysfunkcji, zapobiega degradacji psychicznej oraz wzbogaca życie wewnętrzne. S. Kowalik proponuje także rozszerzanie pojęcia rehabilitacja społeczna i zastąpienia jej pojęciem rehabilitacja społeczno-kulturowa. „Polegałaby ona na aktywizowaniu osób niepełnosprawnych poprzez włączanie ich w coraz szersze kręgi grup społecznych, ale też zapoznanie ich z możliwościami dowartościowania własnego życia poprzez kontakt z kulturą symboliczną”¹⁶

W XXI wieku nie można pominąć udziału mediów elektronicznych w procesie wsparcia osób, które nie są w stanie samodzielnie poradzić sobie z trudną sytuacją. Dlatego warto wskazać, ale i wykorzystywać (z zachowaniem daleko idącej ostrożności) Internet.

Należy bezwzględnie pamiętać, że porada online nie może zastąpić tradycyjnie prowadzonej terapii. Należy ją traktować wyłącznie jako wskazówkę diagnostyczną dla tych, którzy w danym czasie nie mogą skorzystać ze stacjonarnych form wsparcia, nie ma w pobliżu ich miejsca zamieszkania właściwej placówki, nie podlegają jednocześnie leczeniu farmakologicznemu innych zaburzeń¹⁷.

Wsparcie online może być realizowane jako usługi informacyjno-edukacyjne i terapeutyczne. Obszar usług informacyjno-edukacyjnych obejmuje świadczone przez psychologów klinicznych usługi w zakresie promocji zdrowia psychicznego zarówno przez bezpośredni kontakt jak i zamieszczanie na stronach WWW materiałów edukacyjnych zawierającymi tre-

¹⁶ Tamże, s.144-146.

¹⁷ Za: B. Aouil, *Poradnictwo i wsparcie psychologiczne online*, w: *Poradnictwo. Kolejne przybliżenia*, (red.) M. Piorunek, Toruń 2011, s.333.

ści dotyczące szans i zagrożeń procesu rozwoju i funkcjonowania jednostki na różnych etapach życia oraz pełniących różne role społeczne i zawodowe. Natomiast pomoc psychologiczna online mająca charakter terapeutyczny, polega na świadczeniu usług za pomocą Internetu oraz jego instrumentów komunikacyjnych¹⁸.

Pomoc psychologiczną prowadzoną z wykorzystaniem Internetu można zakwalifikować do usług psychologiczno-terapeutycznych typu:

1. wsparcie psychospołeczne zawierające elementy interwencji kryzysowej;
2. poradnictwo psychologiczne z psychoedukacją i psychopedagogiką.

Wskazane przez B. Aouila powyższe formy nie są, jak sam podkreśla, terapią w tradycyjnym rozumieniu. Należy pamiętać, że mogą pojawić się różnego typu zakłócenia w procesie komunikacji oraz relacji interpersonalnej między klientem i terapeutą. Ponadto terapeuci zdają sobie sprawę, że realizacja przyjętych celów wsparcia jest uzależniona od stanu psychofizjologicznego i emocjonalnego. Mogą też zaistnieć wyjątkowo trudne sytuacje i potrzebna będzie natychmiastowa fizyczna lub medyczna interwencja. Dlatego zwłaszcza rozwiązywanie głębokiego problemu wymaga się podjęcia tradycyjnej terapii¹⁹.

B. Aouil wskazuje, że z wykorzystaniem Internetu możliwe jest wsparcie z obszaru zaburzeń zachowania i trudności przystosowawczych. Wskazuje m.in. na:

1. radzenia sobie w trudnej lub kryzysowej sytuacji, która dotyczy danej osoby, układu rodzinno-partnerskiego, relacji zawodowych i społeczno-życiowych;
2. radzenia sobie z chorobą własną lub osoby bliskiej z uwzględnieniem szerokiego spektrum skutków jakie ona wywołuje;

¹⁸ B. Aouil, *Poradnictwo ... dz.cyt.*, s.323-324.

¹⁹ Tamże, s.336-327.

3. rozwiązywania rozmaitych problemów, które związane są z uzależnieniem od różnych substancji, np. alkoholu, narkotyków;
4. rozwiązywania problemów związanych z relacjami partnerskimi i seksualnymi;
5. rozwiązywania problemów osobistych klienta związanych z systemem uznawanych wartości;
6. rozwiązywania problemów związanych z procesem edukacji i dorastania – wychowawczych i szkolnych,
7. zapobiegania różnego typu zagrożeniom oraz zapobiegania problemom w celu rozwijania u klienta samodzielności, odpowiedzialności oraz umiejętności podejmowania różnego typu decyzji;
8. radzenia sobie w sytuacjach odczuwania stanów lękowych, agresji lub samoagresji;
9. uczenia samoakceptacji i kształtowania adekwatnej do stanu samooceny;
10. dokonywania wyborów oraz realizacji celów życiowych;
11. samookreślenia tożsamości płciowej i osobistej²⁰.

Formy wsparcia społecznego

Można i należy wskazać różnice między wsparciem w tradycyjnej formie a online. Są to przede wszystkim:

1. specyficzność komunikacji prowadzonej na odległość;
2. brak możliwości obserwacji klienta;
3. zróżnicowany wiek poszukujących pomocy (od kilkulatnich dzieci po osoby po 70. roku życia);
4. szeroki wachlarz problemów, z jakimi zwracają się klienci²¹.

Trudno jest jednoznacznie ocenić prowadzone wsparcie przez Internet. Należy jednak pamiętać, że jest ono nieuniknione, stąd ważne jest podjęcie działań zmierzających przede

²⁰ Tamże, 327-328.

²¹ Tamże, s. 329.

wszystkim do uregulowań prawnych i określenia standardów prowadzenia tej formy działalności na rzecz osób potrzebujących.

Jedną z form wsparcia jest poradnictwo. Poradnictwo, zgodnie z definicją Oddziału Psychologii Doradczej przy Amerykańskim Towarzystwie Psychologicznym, jest to „...pomaganie poszczególnym jednostkom w pokonywaniu przeszkód znajdujących się na drodze do ich osobistego rozwoju (...) oraz w optymalnym pobudzaniu indywidualnych źródeł tego rozwoju ...”²².

Jones traktuje poradnictwo jako „(...) proces ułatwiający poszczególnym osobom pogodzenie się z własnym życiem – takim jakim ono jest – a w ostatecznym rachunku pomagający osiągnąć większą dojrzałość poprzez nauczenie się brania odpowiedzialności i podejmowania decyzji za samego siebie...”²³.

G. Egan łączy poradnictwo z zachowaniami prospołecznymi, które koncentrują się na niesieniu pomocy drugiemu człowiekowi i łączy w sobie trzy cele. Są to: pokonywanie życiowych problemów, ułatwianie jednostce w podejmowaniu działań samopomocowych oraz dążenie do pełniejszego wykorzystywania szans²⁴.

Bibliografia:

- M. Karwowska, *Wspieranie rodziny dziecka niepełnosprawnego (w kontekście społecznych zmian)*, Kraków 2003.
- W. Radochoński, *Rola rodziny w zmaganiu się ze stresem wywołanym chorobą somatyczną*, „Problemy Rodziny” 1991.
- Słownik pedagogiczny*, C. Kupisiewicz, M. Kupisiewicz, Warszawa 2009.
- A. Maciarz, *Wspomaganie rodziny w pełnieniu podmiotowej roli w wychowaniu i rehabilitacji dzieci*, w: *Podmiotowa rola rodziców w rehabilitacji dzieci niepełnosprawnych*, (red.) R. Kostecki, A. Maciarz, Zielona Góra 1993.

²² Za: M. Piorunek, *Konteksty poradnictwa – przyczynek do dyskursu*, w: *Poradnictwo. Kolejne przybliżenia* (red.) M. Piorunek, Toruń 2011, s. 10.

²³ Za: Tamże

²⁴ Za: Tamże

- K. Popielski, *Potrzeby i pragnienia ludzkiej egzystencji. Wsparcie egzystencjalne*, w: *Obecność i nieobecność. Sytuacja człowieka słabego we współczesnej cywilizacji*, (red.) M. Filińska, B. Momot, A. Wojciechowski, Toruń 2010.
- S. Kowalik, hasło *Praca osób niepełnosprawnych*, w: *Encyklopedia psychologii*, Warszawa 1998.
- B. Aouil, *Poradnictwo i wsparcie psychologiczne online*, w: *Poradnictwo. Kolejne przybliżenia*, (red.) M. Piorunek, Toruń 2011.

Jana Pawła II. Wizja Europy jako *Communio personarum*

Abraham Kome - Lubomir Jankura

Abstract: *This thesis analyzes in the sociological context the place of the new evangelization in the media space and emphasizes the importance of its location into new context of post-modern society. There always has been an ongoing debate in sociology concerning the base of social changes in the current highly developed societies of Western Europe. According to some sociologists the Western societies are entering a new phase of development, called postmodernism, for others it is still the continuation of a new, evolved, radical, advanced, reflexive, later modernity. The present is characterized by a huge boom and expansion of information. The world is "minimized" by the globalization, access to information in any area of life is uncomplicated and so the individual and the whole society is faced with a continuous flow of information in many forms - print, acoustic, visual, internet.*

Keywords: *Postmodernity. Postmodernistic religiousness. Individualization of religion. New evangelization.*

Wprowadzenie

Pontyfikat świętego Jana Pawła II (1978–2005) należał do jednego z najdłuższych w historii Kościoła i pozostawił w mentalności świata niezatarte znamię poszukiwania dobra człowieka i ludzkiej społeczności. To, czego dokonał Papież Polak, pozostaje dla naszych czasów (i nie tylko) wielkim dziełstwem troski Kościoła o odnowę „oblicza ziemi”. Posługa duszpasterska Jana Pawła II, szczególnie dla nas, mieszkańców Europy, to przesłanie – testament, który mamy wypełnić dla urzeczywistnienia Bożych planów względem ludzkości.

Człowiek – „droga” jednoczącej się Europy

Jan Paweł II był wielkim zwiastunem Kościoła końca XX i początku XXI wieku. Nadał misji Kościoła, w perspektywie

rozwoju ludzkości, zwłaszcza Europy, niezwykle horyzonty. Jego pierwsza encyklika, *Redemptor hominis* (1979), zawiera program jego pontyfikatu: człowiek, świat, system społeczno-polityczny winny być „rozwojem” moralnego i sprawiedliwego dobra ludzkości. Te idee dają się odczytać w jego nauczaniu apostołskim, które ukazywało słusność i wyższość „kultury życia” nad „kulturą śmierci”, która tak szeroko i mocno jest lansowana przez wrogie chrześcijaństwu siły polityczne współczesnej Europy. Z perspektywy (już kilku lat) można ocenić pontyfikat Jana Pawła jako niezwykle znaczący dla rozwoju Kościoła i ludzkiej społeczności, zwłaszcza jednoczącej się Europy. Uwzględnił on w swoim przesłaniu, zostawionym historii, fundamentalne kwestie oparte na prawie Bożym, na wierze, na podstawowych zasadach życia chrześcijańskiego. Można dopatrywać się w całym nauczaniu Jana Pawła II nowego nurtu renesansu i humanizmu.

Kryzys ekonomiczno-społeczny, materialny, polityczny paraliżuje współczesny świat, zwłaszcza widoczne jest to w niepokoju o przyszłość ludzkości, o kształt jednoczącej się Europy pod sztandarami liberalnych poglądów i idee¹. Tę myśl ujął wyraźnie Jan Paweł II już w swojej pierwszej encyklice (*Redemptor hominis*) przestrzegając przed ubóstwieniem wszelkiego postępu i ukazując jego powinność służebną wobec ducha ludzkiego. Przekonuje on, aby prawdziwy proces humanizacji, zwłaszcza Europy, dokonywał się na bazie osoby i jej relacji międzyludzkiej. Na ten fakt wizji Europy, gdzie centrum stanowi integralny człowiek, wskazuje Jan Paweł II także w encyklikach *Dives in misericordia* (1980), *Laborem exercens* (1981)². Ojciec święty, dostrzegając przemiany środowisk

¹ Por. NOWAKOWSKI, Z.: *Transformacja systemowa w Polsce*. „Zeszyty Naukowe WSIZiA”. Warszawa. 2001. s. 42–54; tenże: *Bezpieczeństwo narodowe – ewolucja pojęcia i zakresu*, Warszawa. 2008. s. 75–107, tenże: *Bezpieczeństwo państwa w koncepcjach programowych partii parlamentarnych w Polsce po roku 1989*. Warszawa. 2009.

² Por. JAN PAWEŁ II.: Encyklika „*Redemptor hominis*”. In: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, Kraków. 2000. n. 16, (skrót: RH); Jan Paweł II,

sobie bliskich na kontynencie europejskim, przeciwstawia się znacząco coraz bardziej dominującej w Europie mentalności technicznej, industrializacyjnej, błędnie pojętej globalizacji. Dostrzegając zachodzące przemiany ostrzega Papież przed zaistnieniem takiej epoki ludzkiego życia, w której zdominuje ludzki humanizm nowoczesna technika, przemysł, wytwórczość materialna. W tym kryje się niebezpieczeństwo cywilizacji technicznej, w której człowiek jako „droga” jednoczącej się Europy, zostaje zniewolony, oddany dominacji praw mechaniki, techniki, chemii, sztucznym tworzywom. Ta wizja nowoczesnej Europy pozbawiona spojrzenia na prawdziwe dobro człowieka, na tajemnice, na wartości duchowe, na wymiary humanistyczne, na transcendencję, na brak miłości, doprowadzi w ostateczności człowieka do dezorientacji, do utraty swej godności i autentycznej wartości życia w aspekcie świętości i Bożych wartości. Pojawiająca się, zwłaszcza w Europie, teologia sekularyzująca odrzuca nie tylko wszelkie „mityczne” elementy wizji świata, ale także wszystkie motywy etyczne i transcendentne. Pojęcia i zjawiska religijne jak Bóg, zbawienie, łaska, życie wieczne, Kościół, sakramenty, stają się powoli relikdami epoki, która przemija. Takiej mentalności przeciwstawia się Jan Paweł II mówiąc, że „świadomość ludzka ulegając sekularyzacji, traci poczucie sensu samego słowa miłości”³. Mając to na uwadze przestrzega, że różnego rodzaju „desakralizacja przeradza się często w dehumanizację”⁴. Dlatego tak znacząco akcentuje w swoim apostołskim nauczaniu konieczność wkomponowania Boga w ludzkie dzieje, zwłaszcza w dzieje „nowej Europy”, Boga, który jest rzeczywistym Źródłem dobra.

Encyklika „Dives in misericordia”, [w:] Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II, Kraków 2000, n. 14, (skrót: DM); Jan Paweł II, Encyklika „Laborem exercens”, [w:] Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II, Kraków 2000, n. 7,13,25–27, (skrót: LE).

³ DM, n. 12.

⁴ DM, n. 12.

Jan Paweł II ukazując jednoczącej się Europie znaczące symptomy katastrofizmu cywilizacyjnego i technicznego, uważa, że w oparciu o ideę Boga, Stwórcy i Odkupiciela, po ideę współstwarzania świata i samorealizacji człowieka, jest możliwe osiągnięcie jedności między „człowiekiem stworzonym na obraz i podobieństwo Boże”, a człowiekiem cywilizacji⁵. Ten aspekt przenikania Boga w uwarunkowania życia społeczno-kulturowego człowieka, wskazują znacząco trzy encykliki Jana Pawła II: *Laborem exercens* (1981), *Sollicitudo rei socialis* (1987) i *Centesimus annus* (1991). Poruszają one zagadnienia etyki i poszukiwania prawdy w korelacji wiary i współczesnej kultury, czego wynikiem są encykliki *Veritatis splendor* (1993) i *Fides et ratio* (1998). We wszystkich tych encyklikach Papież zawarł naukę Kościoła na temat człowieka i jego relacji w stosunku do Boga i zmieniającego się świata, a zwłaszcza jednoczącej się Europy. Wskazują one na wartość godności człowieka powołanego do życia i świętości oraz ukazują różnorodne uwarunkowania kształtujące osobowość człowieka.

W tym świetle ukazuje Papież człowieka jako „pierwszą i fundamentalną drogę Kościoła”⁶. Dlatego ta „droga” ma w Chrystusie swoją normę. I rzeczywiście Chrystus, Zbawiciel człowieka „objawia się człowiekowi” i w wymiarze zbawczym Chrystusa „człowiek znajduje swoją godność i wartości humanizmu”, staje się „nowym stworzeniem”⁷. W tym kontekście misterium zbawcze Chrystusa w aspekcie Bożym i ludzkim konfiguruje z akceptacją i aplikacją „autentycznego humanizmu”⁸. Wskazując na tę prawdę Ojciec święty niejako manifestuje „nowy humanizm” zakorzeniony w chrystologii, gdzie Chrystus, Syn Boży jest pełnią ludzkiego szczęścia i źródłem prawdy. To stanowi dla współczesnej Europy, zagubionej już w liberalnych i ateistycznych hasłach, azymut odnalezienia

⁵ Rdz 1, 27; por. RH, n. 16; LE, n. 7-15; 24-27.

⁶ RH n. 14.

⁷ RH n. 10.

⁸ RH, n. 10.

prawdziwych wartości humanizmu. „I to jest serce nowego humanizmu skoncentrowane na zdolności przekazania słowa wiary i prawdziwej mocy oświecającej świadomość poznawania dobra”⁹. W tym kryje się i przesłanie nadania ludzkiemu humanizmowi nowych znamion służby i wzajemnej pomocy w podjętym dziele formacji człowieka, zwłaszcza Europejczyka, opartej na służbie i miłości. Zdaniem Jana Pawła II, Kościół katolicki ma w swojej misji niezwykle Boży dar ofiarowania człowiekowi obecnej epoki, to co mu nikt inny nie potrafi dać. Każda bowiem kultura, która opiera się na fundamencie tajemnicy Boga ma perspektywę właściwego rozwoju.

„Nowy humanizm” – zdaniem Jana Pawła II – kreuje autentyczne wartości życia europejskiej społeczności, opartego na właściwie rozumianej godności ludzkiej¹⁰. To stanowi podstawę dynamizmu „nowego humanizmu”¹¹. Znakiem „nowego humanizmu” proponowanego przez Ojca świętego jest uwzględnianie „wartości transcendentnych” człowieka¹². W człowieku jest zakodowany dar powołania do wieczności, który w ramach ludzkiego ziemskiego życia konfiguruje *hic et nunc* z rozwojem człowieka. Powołanie człowieka, będące echem stworzenia go na „obraz i podobieństwo Boże”, sprawia że człowiek istnieje na horyzoncie czasu i wieczności¹³. W tajemnicy spotkania człowieka z Bogiem dokonuje się cudowna przemiana, która oparta na fundamencie – Chrystusie, jest wznoszeniem budowli solidnego i prawego życia. Do tej prawdy nawiązuje Jan Paweł II w swoich encyklikach społecznych: *Laborem exercens*, *Sollicitudo rei socialis* (1987), *Centesimus annus* (1991), precyzując w obliczu wezwań jednoczącej się Europy potrzebę

⁹ JAN PAWEŁ II.: *Przemówienie do świata nauki w październiku 2001 roku z okazji VI Kongresu ludzi nauki*, Os.Rom.Pol. 1989. nr 6, s. 5.

¹⁰ Por. RH, n. 13–15.

¹¹ Por. RH, n. 16.

¹² Por. RH, n. 13.18.

¹³ Por. JAN PAWEŁ II.: *Encyklika „Fides et ratio”*, [w:] *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, Kraków 2000, n. 107; Jan Paweł II, *List apostolski „Novo millennio ineunte”*, Watykan 2001, n. 15.23.

urzeczywistniania prawd Bożych i chrześcijańskich w realiach europejskiej struktury Starego Kontynentu. Skarbiec myśli religijnej Papieża przejawia się tutaj jako niezwykle i inspirowane ubogacenie idei doczesnych i świeckich na temat człowieka. Są to: humanistyczny charakter obrazu Boga, personalizizm wizji człowieka, społeczność jako komunია osób, świętość małżeństwa i rodziny, świat jako dar Boży i wspólnota darów międzyludzkich, ekumenizm ogólnoludzki, cywilizacja życia przeciwko cywilizacji śmierci, prymat kultury duchowej nad techniką, osoby nad rzeczą, pracy nad towarem, absolutny sens prawdy, dobra i piękna, prymat miłości społecznej nad sprawiedliwością, nauka o pokoju. Na tej płaszczyźnie rozwoju ludzkości – zdaniem Ojca świętego – w duchu miłości Bożej i ludzkiej, człowiek ma możliwość odkrycia na nowo swoich wartości i zachować swoją godność¹⁴. Współczesny człowiek, zwłaszcza Europejczyk, jest istotą niezmiernie duchowo ubogą, zagubioną, żyjącą w zawieszeniu między niezdolnością stawiania czoła teraźniejszości a lękiem przed przyszłością, istotą dręczoną egoizmem i słabościami natury¹⁵. Człowiek nie potrafi już postrzegać samego siebie jako kogoś „przedziwnie odmiennego” od innych ziemskich stworzeń. Często uznaje, że jest on tylko jedną z wielu istot żyjących, organizmem, który – w najlepszym razie – osiągnął bardzo wysoki stopień rozwoju. Zamknięty w ciasnym kręgu swojej fizycznej natury, staje się w pewien sposób „rzeczą” i przestaje rozumieć „transcendentny” charakter swego istnienia¹⁶. Dlatego nie traktuje już życia jako wspaniałego Bożego daru, który został powierzony jego odpowiedzialności, aby go strzegł z miłością i „czcił” jako „świętą” rzeczywistość.

¹⁴ Por. JAN PAWEŁ II.: *Encyklika „Sollicitudo rei socialis”*, [w:] *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, Kraków 2000, n. 27.46, (skrót: SRS).

¹⁵ Por. JAN PAWEŁ II.: *Encyklika „Centesimus annus”*, [w:] *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, Kraków 2000, n. 13.16, (skrót: CA).

¹⁶ Por. LE, n. 7.

Przejawem chaosu moralnego jest egoizm, posługujący się manipulacją i kłamstwem. Usiłuje on usprawiedliwić (m. i.) aborcję i eutanazję. Przedstawia skrajny indywidualizm jako konsekwencję wolności zasługującą na pochwałę. W przestrzeni chaosu świętość i altruizm są przemilczane, wyśmiewane bądź kompromitowane. Dlatego kultura idąca na pomoc ludzkiemu życiu musi przede wszystkim inspirować odnowę porządku moralnego.

Wyrazem chaosu moralnego staje się dostrzegane obecnie wprowadzenie kultu „jakości życia” oraz stawianie tejże „jakości” ponad świętość życia. W praktyce takiej głosi się kult tęczy fizycznej i zalet biologicznych, a lekceważy wielkość człowieka wyrażoną w jego zmaganiach z cierpieniem i słabością fizyczną. Tymczasem świadomy swej godności człowiek nie musi uciekać od cierpienia za wszelką cenę, gdyż przykład Chrystusa uczy go odkrywać właściwy sens w cieniu krzyża¹⁷. Nie wolno więc – zdaniem Papieża – bagatelizować dramatycznych zmagień z cierpieniem podejmowanych przez wielu ludzi i nie wolno zapominać, że to właśnie w ludzkim dążeniu do świętości w decydujący sposób wyraża się troska o właściwą jakość życia¹⁸. Wśród współczesnych, którzy potrafili nadać najpiękniejszą postać życiu, pojawiają się zarówno nowi męczennicy, jak i ci, którzy w zwyczajnym codziennym trudzie starali się naśladować świętość Boga, a ich pełne miłości poświęcenie stanowi zarazem wzór przywrócenia porządku w świecie wartości. Dlatego Jan Paweł II w swoich wskazaniach dla Europy nawoływał, aby w imię miłości i służby przechodzić przez życie składając dar z samych siebie i świadczyć tym o obecności Boga pośród dramatów świata.

W rezultacie, stając w obliczu życia, które się rodzi i życia, które umiera, człowiek nie potrafi już zadać sobie pytania o najbardziej autentyczny sens swego istnienia i nie jest zdolny przyjąć w sposób prawdziwie wolny te przełomowe momenty

¹⁷ Por. SRS, n. 34.

¹⁸ Por. CA, n. 54-55.

swego „bycia”. Interesuje go tylko „działanie” i dlatego stara się wykorzystywać wszelkie zdobycze techniki, aby programować i kontrolować narodziny i śmierć, rozciągając nad nimi swoje panowanie¹⁹. Te pierwotne doświadczenia, które powinny być „przeżywane”, stają się wówczas niejako „rzeczami”, nad którymi człowiek rości sobie prawo do ich „posiadania” lub „odrzućcenia”. Nie dziwi przy tym, że gdy raz wykluczy się odniesienie do Boga, znaczenie wszystkich rzeczy ulega głębokiemu przekształceniu, a samą naturę, sprowadzoną do roli „materiału” poddaje się manipulacjom.

Do tego zdaje się prowadzić swoisty racjonalizm techniczno-naukowy, dominujący we współczesnej kulturze europejskiej, odrzucający ideę prawdy o stworzeniu czy też Bożego zamysłu wobec życia, który trzeba uszanować. W rzeczywistości, żyjąc tak „jakby Stwórca nie istniał”, człowiek zatracza nie tylko tajemnicę Boga, ale również tajemnicę świata i swego istnienia²⁰. Osłabienie więzi z Bogiem i z drugim człowiekiem prowadzi nieuchronnie do materializmu praktycznego, co sprzyja rozpowszechnianiu się indywidualizmu, utilitaryzmu i hedonizmu. W ten sposób wartości odnoszące się do „być”, zostają zastąpione przez wartości związane z „mieć”²¹. Jedynym celem, który bierze się wtedy pod uwagę, jest własny dobrobyt materialny, a na tym oparta „jakość życia” jest interpretowana najczęściej lub wyłącznie w kategoriach wydajności ekonomicznej, nieuporządkowanego konsumpcjonizmu, atrakcji i przyjemności czerpanych z życia fizycznego, zapominając o głębszych – duchowych i religijnych – wymiarach egzystencji.

Obok wielu istniejących niepokojów Jana Pawła II o dzisiejszego człowieka nowoczesnej Europy, daje się wyraźnie zauważyć jego znamieny optymizm, pozytywne dostrzeżenie osiągnięć współczesności, wiarę w możliwości człowieka, który jest zdolny poznać prawdę o Bogu i żyć zgodnie z nią,

¹⁹ Por. SRS, n. 26.

²⁰ Por. SRS, n. 36–38.

²¹ Por. SRS, n. 28.

rozeznąć dobro i je wybrać. Dla niego istotą chrześcijańskiego optymizmu jest fakt, że Bóg stworzył człowieka do miłości²². Chociaż w „normalnej Europie” coraz głośniejsze mówi się o miłości, którą sprowadza się najczęściej do zmiennej sfery prywatnych doznań, to Papież wciąż powtarza, że każdy człowiek „odpowiadając na wezwanie Boga uświadamia sobie swą transcendentną godność” i odbudowuje swe przekonanie, że jest stworzony do miłości na wzór Boży²³. Mając to na względzie Ojciec święty przekonuje, że w pedagogii, jaką stosuje Bóg wobec człowieka, Duch Święty ustawicznie wzbogaca łaskami ludzką duszę. Tak uposażony darami wiary, nadziei i miłości człowiek, gdy zaufa Bożej Opatrzności, może z powodzeniem rozwijać w sobie inne cnoty chrześcijańskie – cierpliwość, ufność woli Bożej, miłość bliźniego, pobożność, roztropność, radość życia, miłość ojczyzny...²⁴ Jeżeli człowiek będzie uszanowany, jeżeli będzie kierował się sumieniem w rodzinie, w pracy, w życiu społecznym i państwowym – poprawi się byt człowieka. Aby to osiągnąć, potrzeba wiary w bezwarunkową godność każdego człowieka, której gwarantem jest Jezus Chrystus, Zbawiciel człowieka, żyjący w Kościele. Dlatego – zdaniem Papieża – potrzeba nowego stylu myślenia, prawego wychowania, właściwego kształtowania świadomości zwłaszcza młodych Europejczyków²⁵.

Postęp czy regres Europy?

Jan Paweł II wsłuchując się w dylemat wszystkich „teoretyków” świata: czy jednoczenie się Europy jest dla Europy postępem czy regresem?, poddaje analizie różnorodność sytuacji rozwoju i klęsk w dziedzinie życia gospodarczego, społecznego, politycznego, technologicznego, kulturowego, moralnego,

²² Por. LE, n. 4.

²³ CA, n. 13.

²⁴ Por. SRS, n. 36; LE, n. 9.27.

²⁵ Por. CA, n. 11.

duchowego, religijnego²⁶. Ze względu na swoje powołanie do troski duszpasterskiej nad światem nie głosi pesymizmu, ani katastrofizmu, lecz okazuje wielką troskę o współczesną ludzkość i rozwój jednoczącej się Europy. Mówi o tym w sposób znaczący jako o „kryzysie wzrostu”. Ukazuje perspektywę rozwoju i postępu nie tylko w dziedzinie życia materialnego bogaczącej się Europy, ale także i duchowego zatroskania o godność człowieka. Specyfiką papieskiej wizji narodów europejskich jest wskazanie, że największą groźbą pod tym względem jest nierównomierność; postęp humanistyczny, moralny i duchowy nie nadążają za rozwojem materialnym, technicznym i naukowym. W tej to sytuacji świat materialny jawi się jako nowy rodzaj zagrożenia dla świata duchowego. By sprostać tym wymaganiom duchowego rozwoju i postępu, konieczna jest realizacja takich wartości jak miłość i miłosierdzie w korelacji do grup społecznych czy narodów jednoczącej się Europy.

W realizacji darów miłości i miłosierdzia urzeczywistnia się najlepsze zabezpieczenie przed złym użyciem postępu naukowego i materialnego. Miłość tę w koniunkturze miłosierdzia trzeba zatem umieć i chcieć przyjąć, zaakceptować, wcielać w życie i na swój sposób także rozwijać. To zadanie ma urzeczywistniać Kościół²⁷. W społeczności eklezjalnej znajdują się bowiem wszystkie środki i konieczne elementy dla odzyskania zachwianej równowagi w „postępowym rozwoju” Europy. Pomijając Boga nie będzie równowagi bez umocnienia moralności, ducha, nadziei na nieśmiertelność, poczucia transcendencji człowieka w stosunku do natury.

Jan Paweł II w swoich przesłaniach do Europejczyków w sposób znamieny akcentuje wolność, która ma swą najpełniejszą wartość tylko w wymiarze prawdy. Wolność, czyli zdolność do wyboru dobra, rozwija się wówczas, gdy człowiek wzrasta duchowo, gdy utrzymuje żywą więź z Bogiem poprzez wiarę, gdy podejmuje uczynki miłości, przez co stawia

²⁶ Por. RH, n. 15–16; DM, n. 10–12.

²⁷ Por. DM, n. 2.

opór skłonnościom do zła. Wolność jest więc tam, gdzie człowiek świadomie, pod wpływem współdziałania rozumu i woli, wybiera dobro; rozum je rozpoznaje, a wola je akceptuje²⁸. Dlatego Ojciec święty tak zdecydowanie opowiada się za wolnością oświeconą i otwartą na wyższe wartości etyczne i religijne, ugruntowaną przez trwałe i silne wspomaganie sprawiedliwości przez łaskę. W sytuacji pustki w dziedzinie wartości, gdy w sferze moralnej panują chaos i zamęt – wolność umiera, a człowiek z człowieka wolnego staje się niewolnikiem instynktów, namiętności czy pseudowartości. Nadto człowiek nigdy nie cieszył się tak wielką wolnością jak dzisiaj. Kontroluje bowiem czas i przestrzeń, zarządza nimi według własnego upodobania. Staje więc przed ludzkością zasadniczy problem: Jak rozporządzać wolnością? Ku jakim wartościom się kierować, by podejmować nowe wyzwania? Im większa wolność, tym większe wyzwanie i większe możliwości wyboru dobra lub zła, a to jest zarazem podstawowy problem człowieka współczesnego²⁹.

Nie da się zaprzeczyć, że zaszły już daleko idące pewne zmiany w profilu Europy. Od strony pozytywnej wskazuje Papież na wieloraki postęp w twórczości, w nauce, w technice, w medycynie, w świecie mass mediów i przekazu informacji, w jednoczeniu się ludzkości, solidarności, przekraczaniu różnych barier i granic, ale i tym samym pojawia się tęsknota za ideałem życia społecznego, kulturowego, poczuciem sprawiedliwości i zachowania zasad etyki. W przeciwstawieniu tych myśli jest od strony negatywnej lęk egzystencjalny, różnego rodzaju niepokój, zachwianie równowagi życia, zagubienie wartości transcendentnych, dominacja materializacji, bezrobocie, migracja, groźba samozagłady atomowej, niszczenie środowiska, utrata jedności i więzi z historią i tradycją, alienacja i anonimowość w środowiskach urbanistycznych, grupy antykulturowe, terroryzm, różnorodne patologie grup

²⁸ Por. LE, n. 4.

²⁹ Por. CA, n. 47.

społecznych³⁰. Na te przeobrażenia w zmieniającej się Europie zwraca uwagę Ojciec święty akcentując konieczność rozeznania perspektywy niebezpieczeństwa, jakie już zaistniało między postępem, a zagrożeniem życia ludzkiego. „Sytuacja świata współczesnego ujawnia nie tylko takie przeobrażenia, które budzą nadzieję na lepszą przyszłość człowieka na ziemi, ale ujawnia równocześnie wielorakie zagrożenia i to zagrożenia sięgające dalej, niż kiedykolwiek w dziejach”³¹. Mając to na względzie, Jan Paweł II wyjaśnia: „Człowiek współczesny pyta nieraz z głębokim niepokojem o rozwiązanie straszliwych napięć, które spiętrzyły się w świecie”³². Etyczny wymiar integracji, to także demokratycznie przejrzyste zasady podejmowania decyzji. Zasady, które w zależności od sytuacji politycznej nie będą ani łamane, ani „naciągane”. Realizuje się w tej myśli wcale nie retoryczne pytanie Papieża, którego działania na rzecz integracji europejskiej były jednym z ważniejszych zadań jego pontyfikatu: „Czy może historia płynąć przeciw prądowi sumień? Za jaką cenę może? Właśnie: Za jaką cenę... ...?”³³

Jan Paweł II, jako obrońca praw człowieka i ten, który upomina się o właściwe miejsce człowieka w Europie, wskazuje na potrzebę „uznania człowieka”. Europejska jedność nie może być budowana wbrew lub przeciw człowiekowi. Podobnie nie może być budowana w oparciu o liberalizm ekonomiczny, który ignoruje człowieka; dlatego tak ważna jest dla Ojca świętego zasada solidarności i miłosierdzie społeczne. W tej integralnej wizji jedności europejskiej, podobnie jak suwerenne prawa ma każdy człowiek, tak też suwerennością ma się cieszyć każdy naród. Aby cele te zrealizować, trzeba urzeczywistnić etos wychowania do uspołecznienia człowieka, do odpowiedzial-

³⁰ Por. DM, n. 10–12; RH, n. 13–17.

³¹ DM, n. 2.

³² DM, n. 15.

³³ Por. JAN PAWEŁ II.: *Homilia podczas Mszy św. na wzgórzu Kaplicówka, Skoczów 22 maja. 1995.*

ności i wolności. Zatem ta wizja europejskiej jedności wyrasta zarówno z osobistego doświadczenia, jak i z tradycji chrześcijańskiej kultury³⁴.

Wśród podstawowych osiągnięć europejskiej kultury Jan Paweł II wymienia: „godność osoby ludzkiej, świętość życia, podstawową rolę rodziny, wielką wagę oświaty, wolność myśli i słowa, swobodę wyznawania własnych przekonań religijnych, prawną ochronę jednostek i grup ludzkich, współpracę wszystkich ludzi na rzecz wspólnego dobra, koncepcje pracy jako udziału w dziele samego Stwórcy, autorytet państwa, które samo rządzi się prawem i rozsądkiem. Wartości te należą do skarbcza kultury europejskiej, są klejnotem zrodzonym z wielu myśli, dysput i cierpienia. Stanowią duchową zdobycz rozsądku i sprawiedliwości, a ta przynosi zaszczyt narodom Europy w ich dążeniu do wprowadzenia w bieg czasu ducha chrześcijańskiego braterstwa, jakiego uczy nas Ewangelia”³⁵.

Swoją wizję zjednoczonej Europy ukazuje Jan Paweł II jako propozycję integralną, uwzględniającą rzeczywistą przeszłość chrześcijańskiej Europy, poszerzoną o totalitarne, ateistyczne i materialistyczne doświadczenia XX wieku. Papież wychodząc z założenia chrześcijańskiej antropologii proponował integrację Europy budowaną dla człowieka jako „wspólnotę ducha”³⁶. W tym kontekście nauczanie Ojca świętego o Europie jest niezwykle ważne nie tylko dla katolików i chrześcijan; jest to głos, który winni uwzględniać politycy odpowiedzialni za kształt Europy.

³⁴ Por. ŻYCIŃSKI, J.: *Europejska wspólnota ducha – Zjednoczona Europa w nauczaniu Jana Pawła II*, Warszawa. 1998; M. Filipiak, C. Ritter, *Jan Paweł II na temat Europy*, „Ethos” 28 (1994), s. 321–338.

³⁵ JAN PAWEŁ II.: *Przemówienie podczas spotkania z przedstawicielami uniwersytetów w Szwecji. Misja Uniwersytetu wobec osoby ludzkiej*, Uppsala, 6 czerwca 1999. In: *Uniwersytety w nauczaniu Jana Pawła II*, (red. A. Wiecek), Warszawa. 2000. t. 2. s. 50.

³⁶ Por. JAN PAWEŁ II.: *Europa zjednoczona w Chrystusie. Antologia*. Kraków. 2002; S. Sowiński, R. Zenderowski, *Jan Paweł II o Europie i europejskości*. Wrocław. 2003.

W przekonaniu Jana Pawła II nie da się zastąpić narodu strukturą państwa, chociaż naród dąży do zaistnienia jako organizacja państwowa. Najważniejszą cechą konstytutywną narodu jest kultura. „Kultura jest tym, przez co człowiek, jako człowiek, staje się bardziej człowiekiem; bardziej „jest”. Naród bowiem jest tą wielką wspólnotą ludzi, którą łączą różne spoiwa, ale nade wszystko właśnie łączy naród kultura. Naród istnieje „z kultury” i „dla kultury”³⁷. W ramach procesu integracji europejskiej istnieje potrzeba nowej wizji współpracy i solidarności narodów. Z jednej strony istnieje patriotyzm i poczucie tożsamości narodowej, z drugiej – w ramach zintegrowanej Europy istnieje potrzeba europejskiego patriotyzmu i poczucia europejskiej tożsamości.

Jan Paweł II koncentruje się zawsze na istocie sprawy nawiązując wprost do Ewangelii, co czyni go dzisiaj najbardziej wiarygodnym świadkiem Ewangelii. Stanowczo broni zasad moralnych, woła w obronie życia, broni prawdy o godności człowieka i rodziny. Wskazuje, że w dzisiejszych czasach należy przede wszystkim odzyskać wrażliwość na Boga i uznać Jego panowanie nad stworzeniem i nad historią. To z kolei stanie się początkiem rewizji, jakiej każdy powinien poddać – z głębokim przekonaniem i troską – swoje myśli i swoje decyzje, dążąc do pełni nadprzyrodzonej miłości.

Papież wskazuje, że formacja świadomości człowieka winna zawsze być uważna i otwarta na problemy, które stawia dzisiejsze społeczeństwo integrującej się Europy. Ma być ona zdolna do tworzenia takiej kultury politycznej, która działa zawsze i w każdej sytuacji dla dobra wspólnego i w obronie wartości kultury, która potrafiłaby wyjść na nowo od życia ludzkiego. Jest to potrzeba szczególnie nagląca w chwili obecnej, gdy „kultura śmierci” tak agresywnie atakuje „kulturę życia” i często wydaje się nad nią przeważać.

³⁷ JAN PAWEŁ II.: *Pamięć i tożsamość*, Kraków. 2005. s. 74–75.

Przyszłość zintegrowanej Europy w duchu wolności religijnej

Europa potrzebuje krajów i państw, które dawałyby prawdziwe świadectwa obecności i czynnej postawy chrześcijan. Aby to było możliwe, w imię dobra wspólnego i pomyślnej przyszłości wspólnej, bardziej zintegrowanej Europy, musi być zagwarantowane prawo do wolności religijnej indywidualnej i instytucjonalnej. Nie chcąc tworzyć sytuacji ekstremalnych, musi być uwzględniany głos chrześcijan jako pełnoprawnych Europejczyków. Jeżeli Europa narodów nie odnajdzie swego transcendentnego celu, porywającej wizji wspólnoty, właściwego sposobu egzystencji, celu który uwzględnia głos i rolę chrześcijan, to nie przetrwa poważnych prób i napięć, które będą zawsze. Istnieje konieczność zagwarantowania statusu prawnego Kościołów w państwach członkowskich, by chrześcijanie pełni inwencji mogli czynnie uczestniczyć w budowie wspólnoty europejskiej. Uszanowanie i odwołanie się do chrześcijańskiego dziedzictwa jest konieczne w imię ciągłości oraz jedności, gdyż – jak mówił Jan Paweł II – nie będzie jedności Europy, dopóki nie będzie ona „wspólnotą ducha”.

Europa w ciągu dziejów zmieniała się kulturowo, gospodarczo, politycznie i również religijnie. W swych kulturowych korzeniach i aksjologicznych założeniach Europa jest chrześcijańska. I to decyduje o jej przyszłej strukturze i charakterze. Poszukując europejskiego ducha, można kierować się różnymi motywami. Aby budować przyszłość, potrzebny jest wspólny cel, zainteresowani jednością muszą zgodzić się na jakieś wspólne dobro. Istnieje zatem potrzeba wskazania tego, co może być fundamentalne, wspólne dla przyszłych Europejczyków. Tę myśl wyraził Jan Paweł II mówiąc: „Nową jedność Europy, jeżeli chcemy, by była ona trwała, winniśmy budować na tych duchowych wartościach, które ją kiedyś ukształtowały, z uwzględnieniem bogactwa i różnorodności kultur i tradycji

poszczególnych narodów. Ma to być bowiem wielka Europejska Wspólnota Ducha”³⁸.

Jan Paweł II wskazuje, że przyszła Europa nie może być sztucznym tworem, jakimś tylko ideologicznym pomysłem; ona musi wyrastać organicznie, ewolucyjnie, mając fundamenty przeszłości. Inaczej będzie tylko zawieszonym w próżni niestabilnym tworem na podobieństwo „antyeuropy”, jaką próbowano zbudować już wcześniej na fundamencie ideologii marksistowskiej. Spustoszenie duchowe Europy, jakie zaczęło się od czasu renesansu poprzez eliminację chrześcijaństwa ze społecznego i politycznego życia, doprowadziło do ateizmu. W ostateczności ateizm prowadzi do totalitaryzmu, podziałów, nierówności, pesymizmu życia.

Obecnie Europa stoi wobec realnego niebezpieczeństwa, na jakie zwracał uwagę Jan Paweł II, a które polega na tym, że jeżeli nie nastąpi otwarcie się na wrodzoną przynależność osoby ludzkiej do Boga, to istnieje ryzyko legitymizacji tych nurtów laicyzmu oraz ateistycznego sekularyzmu, które prowadzą do wykluczenia Boga i naturalnego prawa moralnego z wielu dziedzin życia ludzkiego.

XXX

By odbudować i stworzyć nową solidarną i sprawiedliwą Europę, naznaczoną Bożą miłością, do której – zdaniem Papieża – dąży przebaczenie i sprawiedliwość, potrzeba odnowionego zrywu ewangelizacyjnego, który winien obejmować różne sfery europejskiego społeczeństwa: kulturę, sztukę, politykę, ekonomię, środki społecznego komunikowania się, zdrowie, sport... To odpowiada ewangelizacji i działalności polityczno-administracyjnej, które są służbą człowiekowi³⁹. Jeśli jest prawdą, że ewangelizacja i działalność polityczno-administracyjna, zarówno w swoich celach, jak i środkach, nie pokrywają się wzajemnie, to jednocześnie jest oczywiste, że mogą i powinny

³⁸ JAN PAWEŁ II.: Przemówienie w parlamencie. Warszawa, 11 czerwca 1999, In: *Drogowskazy dla Polaków Jana Pawła II*, Kraków. 1999. t. III. s. 500.

³⁹ Por. CA, n. 10.44.52; SRS, n. 45.

spotkać się one w dążeniu do wypełnienia idei wspólnej dla obu misji, jaką jest służba człowiekowi. Ojciec Święty podkreśla w tym dziele konieczność podejmowania działań polityczno-administracyjnych, zgodnie ze „słuszną” hierarchią. Pierwszeństwo powinny mieć wszelkie działania na rzecz ludzi znajdujących się w trudnej sytuacji⁴⁰. Stopień zainteresowania najbardziej potrzebującymi wyznacza wartość funkcjonowania struktur publicznych w służbie dla dobra społeczeństwa, a głęboka odnowa życia społecznego powinna stanowić pozytywny przełom w życiu jednostek i społeczeństw jednoczącej się Europy. W imię zaś nowej ewangelizacji trzeba przepowiadać miłość Boga, który stworzył człowieka na swój obraz i podobieństwo i odkupił go w Chrystusie. Bóg wymaga przywrócenia sprawiedliwości i przebaczenia, jako podstawowej reguły wszelkich relacji międzyludzkich, a kluczem takiego podejścia do cywilizacji i historii jest dla Papieża Jezus Chrystus – cel całej ludzkiej historii⁴¹. Osoba i dzieło zbawcze Chrystusa oraz odpowiedź człowieka na miłość Boga objawioną w tajemnicy Wcielenia, stanowią zasadnicze przesłanie nauczania Jana Pawła II⁴². Spoglądając w przyszłość, Ojciec Święty głosi ludziom i narodom Europy, że Jezus Chrystus jest jedynym Zbawicielem człowieka „wczoraj, dziś i na wieki”; jest nadzieją ludzkości także w trzecim tysiącleciu. Dlatego Bóg posłał swego Syna, aby człowiek się przekonał o tym, czym pragnie go Bóg obdarzyć w wieczności i żeby człowiek wsparty łaską miał moc wypełnić tajemniczy zamysł Bożej miłości⁴³.

Bibliografia:

- NOWAKOWSKI, Z.: *Transformacja systemowa w Polsce*. „Zeszyty Naukowe WSIZiA”. Warszawa. 2001.
Bezpieczeństwo narodowe – ewolucja pojęcia i zakresu, Warszawa. 2008. s. 75–107,

⁴⁰ Por. LE, n. 2.8.

⁴¹ Por. CA, n. 5.25.29–30.

⁴² Por. CA, n. 53.

⁴³ Por. LE, n. 1.

Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II, Kraków. 2000.

JAN PAWEŁ II.: *Przemówienie do świata nauki w październiku 2001 roku z okazji VI Kongresu ludzi nauki*, Os.Rom.Pol. 1989.

JAN PAWEŁ II.: *Homilia podczas Mszy św. na wzgórzu Kaplicówka, Skoczów 22 maja*. 1995.

ŻYCIŃSKI, J.: *Europejska wspólnota ducha – Zjednoczona Europa w nauczaniu Jana Pawła II*, Warszawa. 1998; M. Filipiak, C. Ritter, *Jan Paweł II na temat Europy*, „Ethos” 28 (1994).

JAN PAWEŁ II.: *Przemówienie podczas spotkania z przedstawicielami uniwersytetów w Szwecji. Misja Uniwersytetu wobec osoby ludzkiej*, Uppsala, 6 czerwca 1999. In: *Uniwersytety w nauczaniu Jana Pawła II*, (red. A. Wieczorek), Warszawa. 2000.

JAN PAWEŁ II.: *Europa zjednoczona w Chrystusie. Antologia*. Kraków. 2002; S. Sowiński, R. Zenderowski, *Jan Paweł II o Europie i europejskości*. Wrocław. 2003.

JAN PAWEŁ II.: *Pamięć i tożsamość*, Kraków. 2005.

Mediálna výchova v rodine alebo organizácia domáceho mediálneho priestoru

Gabriel Paľa

Abstract: *The European research of values showed that Slovakia still attaches great importance to family compared to other European countries. In general, however, it could be seen how the practices and language of consumerism, individualism and egoism often penetrate into a lifestyle filled by pop culture. Marital and family life is fragile, easy attackable and hardly sustainable in today's society. Statistics show that about half of marriages fall apart within two years of marriage. The ambition of this article is to describe and propose a system of rules for the organization of the home media space.*

Key words: *Media. Family. Influence of media on family. Rules for organizing a family home environment.*

Európsky prieskum hodnôt ukázal, že Slovensko v porovnaní s inými európskymi krajinami rodine stále prikladá veľký význam. Vo všeobecnosti však možno badať, ako do životného štýlu nasýteného popkultúrou prenikajú často praktiky a jazyk konzumizmu, individualizmu a egoizmu. Manželský a rodinný život je krehký, ľahko napadnuteľný a v súčasnej spoločnosti ťažko udržateľný. Svedčia o tom štatistiky, že približne polovica manželstiev sa do dvoch rokov od uzatvorenia manželstva rozpadáva.

Deti a mládež sú ohrozované rôznymi mediálnymi vplyvmi, preto je dôležité naučiť ich médiá správne využívať, mať k nim správny vzťah. Mediálna výchova sa má podieľať aj na odbornej príprave nielen učiteľov a rodičov.¹ Dôležitú rolu tu zohrávajú rodičia, ktorí majú predovšetkým zhodnotiť svoje mediálne návyky, aby mohli správne usmerňovať aj svoje vlastné deti.

Ako každá výchova má svoj základ v rodine, aj mediálna výchova má svoje základy práve tam. V rodine je totiž najprirodzenejšie pros-

¹ Porov. BREČKA, S.: *Mediálna výchova*. Bratislava : NCMK, 1999, s. 4-9.

tredie na jej realizáciu. S tým súvisí aj rodinná kultúra, ktorej základy vytvárajú rodičia. Vzťah rodičov, ich komunikácia, vzájomné pôsobenie detí a rodičov determinuje rodinu, rodinnú kultúru, a tým aj výchovné prostredie. Mediálnu výchovu musíme v dnešných rodinných pomeroch chápať ako nadstavbovú výchovu, ktorá je postavená na určitom hodnotovom rámci.

Rodinná kultúra denne dostáva nové podnety, ktoré sa ju snažia upraviť „na svoj obraz“ vytesnený konzumom, intrigami, sexom a emočnou nestabilitou. Slovenské televízie sú preplnené (bolo by dobré, keby šlo len o dĺžku vysielacieho času) americkými filmami a seriálmi, ale aj slovenskými seriálmi produkovanými podľa overených zahraničných konceptov. Niektoré, ako napríklad *Panelák* či *Ordinácia v ružovej záhrade*, chcú predstaviť určitý obraz rodiny a partnerských vzťahov, ktoré preniká do vedomia diváka. Tento obraz je založený na tom, že filmová rodina/filmový vzťah prežíva toľko zmien, stresov a problémov, že o rodinnom šťastí môžu len snívať. Prežívaš také niečo aj ty alebo sa bojíš, že to postihne aj tvoju rodinu? Podobá sa tento stereotyp na niektorú z tebe známych rodín? Alebo je to dokonca v reálnom živote bežný jav?²

Aká je teda úloha rodičov v procese mediálnej edukácie?

Rodičia si to ani nemusia uvedomovať, ale svoje deti mediálne vychovávajú v prvom rade doma. Školské vzdelávanie je až druhoradé. Mediálnou výchovou môžeme nazvať už to, že deti nemôžu sledovať určité programy, že televízia sa nesleduje počas spoločného stolovania, že rodičia pomáhajú deťom pochopiť, čo vidia na televíznej obrazovke. Toto všetko sú aktívne kroky rodičov, aby ako tretia osoba sprostredkovali deťom kontakt s médiami. Rodičia sú v takomto prípade v role sprostredkovateľa – mediátora.

Činnosť, keď rodič ako tretia strana (už vyššie uvedený mediátor) vstupuje do vzťahu detí a médií, sa vo viacerých krajinách nazýva rodičovská mediácia (angl. výraz: *parental mediation*). Rodič v takomto prípade určitým spôsobom upravuje, dáva na správnu mieru kon-

² Porov. ZASEPA, T., IZRAEL, P.: *Televízia u nás doma*, Ružomberok : Verbum, 2011, s. 28. s. 110. ISBN 978-80-84-707-4

takt detí s médiami.³ O rodičovskej mediácii sa zo začiatku hovorilo len v súvislosti so sledovaním televízie a viaceré výskumy dokázali jej efektívnosť pri zmiernovaní televízneho vplyvu, no s menšími obmedzeniami je možné ju použiť na akékoľvek médium.

V odbornej literatúre väčšinou nájdeme identifikované tri hlavné stratégie, ktoré môžu rodičia využiť: aktívnu mediáciu (deťom sa o televízii rozpráva), reštriktívnu mediáciu (vytvárajú sa pravidlá obmedzujúce sledovanie televízie) a „sociálne spolumediovanie“ (rodičia sledujú televíziu spoločne s deťmi).⁴ Istá holandská štúdia dokazuje, že aktívna mediácia úspešne znižuje súvislosť medzi sledovaním spravodajstva s násilným obsahom a následnými prejavmi strachu, úzkosti a hnevu u mladších detí.⁵

Dieťa preberá vzory správania a postoje k médiám práve od otca a matky. Jeho výchovný a rozvojový proces sa uskutočňuje prostredníctvom napodobňovania pre neho významných osôb, rovnako aj v oblasti sveta masmédií.⁶

Dôležitým prvkom v tomto procese je schopnosť motivovať a zaujať dieťa správnymi obsahmi a programami. Rodičia, ako významné osoby pre svoje dieťa, majú ohromnú schopnosť, aby prostredníctvom vlastnej autority budovali v dieťati správne postoje k médiám, založené na dôvere a pociť bezpečia vo vzťahu k rodičom. „Jedným z významných činiteľov efektívnosti fungovania televízie v rodine je výchovná atmosféra, ktorá tam vládne. Spoluvytvára ju charakter vzťahov medzi členmi rodiny, spôsob spolunažívania domácnosti, stav

³ Porov. NATHANSON, A. I.: Parental Mediation Strategies. In: WOLFGANG DONSCHACH (ed.) *The international Encyclopedia of Communication*. 2008. [online] Dostupné na: http://www.communicationencyclopedia.com/public/tocnode?id=g9781405131995_chunk_g978140513199521_ss7-1. [cit. 09.11.2009]

⁴ Porov. NATHANSON, A. I.: „Identifying and explaining the relationship between parental mediation and children's aggression.“ In: *Communication Research* 26:1999, 124-143.

⁵ Porov. ZASEPA, T., IZRAEL, P.: *Televízia u nás doma*, Ružomberok : Verbum, 2011, s. 59 – 60. BUIJZEN, M., J. H. WALMA VAN DER MOLEN, SONDIJ P.: „Parental Mediation of Children's Emotional Responses to a Violent News Event.“ *Communication Research* 34:2, 2007. 212-230.

⁶ Porov. ZASEPA, T., OLEKŠÁK, P.: *Mediálna výchova*, Ružomberok : KU v Ružomberku, 2008, s. 61..

starostlivosti o dieťa, výchovné pôsobenie prejavujúce sa okrem iného v záujme rodičov o rozvoj a výchovu dieťaťa.⁷

Blahoslavený pápež Ján Pavol II. sa mimoriadne zaujímal o túto oblasť rodinného života a napísal: „Preto nielen sami rodičia musia využívať televíziu rozumným spôsobom, ale sú povinní aj vo svojich deťoch aktívne formovať návyky v tejto oblasti, aby im zabezpečili zdravý osobný, morálny a náboženský rozvoj.“⁸

Príklad pravidiel

V týchto súvislostiach, o ktorých vyššie hovorí blahoslavený pápež, sa javí ako najjednoduchšie začať mediálnu formáciu v rodine prostredníctvom pevne stanovených pravidiel, ktoré v systéme určujú právomoci jednotlivých členov, ktoré sú v pragmatickej rovine postavené do pozície patričnej zodpovednosti za konanie.

V publikácii *Dieťa v centre médií* sa hovorí o tzv. mediálnom priestore⁹ - rodičia zavádzajú pravidlá využívania médií a dávajú deťom príklad v tejto veci. Pri organizovaní domáceho mediálneho priestoru treba brať do úvahy rôznorodosť komunikačných prostriedkov a zaviesť harmóniu a vlastný časový harmonogram ich využívania. Pre mladšie deti možno zaviesť pravidlá sledovania televízie: televízor môžeš pozeráť dve hodiny, s počítačom sa pohrať hodinku, ale hodinu voľna, ktorú ešte máš, čítaj. Treba to robiť nielen formulovaním zásad, ale, a to je dôležitejšie, poukazovaním na zmysel takeého konania. Ukázať veľa možností, ako sa dá tráviť voľný čas, poukazať aj na menej lákavú činnosť, akou je napríklad čítanie, pretože toto všetko má za cieľ harmonický rozvoj detí. Samozrejmosťou je osobná

7 Porov. ZASEPA, T., OLEKŠÁK, P.: *Mediálna výchova*, Ružomberok : KU v Ružomberku, 2008, s. 62. IZDEBSKA, J., *Rodzina, dziecko ...*, op. cit., s. 170.

8 Porov.: ZASEPA, T., OLEKŠÁK, P.: *Mediálna výchova*, Ružomberok : KU v Ružomberku, 2008, s. 63. JÁN PAVOL II., *Telewizja w rodzinie, kryteria właściwego wybotu*, Príhovor na XXVIII. Svetový Deň Masovokomunikačných Prostriedkov roku 1994, in: „*Il Osservatore Romano*“ 1994, nr. 4, s. 8.

9 Porov. NAGÓRNY, J.: *Dziecko wśród mediów. Wychowanie w rodzinie do korzystania ze środków społecznego przekazu*, Czestochowa 2004, J. Andersen, R. Wilkins: *Żegnaj telewizorku. Jak nauczyć swoją rodziną rozsądnie korzystać z telewizora, gier komputerowych i internetu*, Warszawa 2000.

zaangažovanosť rodičov v tejto oblasti. Často je dostatočnou výchovnou metódou rozhovor o prijatom komunikáte (filme či časti seriálu), čas spoločne strávený pred počítačom pri hraní hier alebo pri počúvaní hudby. V súlade s už vyjadrenou myšlienkou, rozumieť médiám sa učíme spolu a naraz, deti i dospelí. To je spoločný program a pedagogická úloha na splnenie. Mediálny priestor rozširuje kruh členov rodiny o nových ľudí. Stávajú sa nimi televízni moderátori, hrdinovia filmov a seriálov či iné osoby, s ktorými sa stretávame prostredníctvom médií. Toto rozšírené „grémium“ žiada, aby sme vedeli zachovať vedúcu rolu pri výchove našich detí. Zdrojom príkladu a prvkom formovania názorov sa stávajú médiá i v nich zamestnaní ľudia.¹⁰

V publikácii *Televízia u nás doma* je uvedený príklad takýchto pravidiel pre reguláciu sledovania televízie. Autori navrhujú päť zásad, ktoré rodičom i deťom umožnia, aby televízne vysielanie sledovali oveľa rozumnejšie ako doteraz. Vhodným riešením pre rodičov i deti je naučiť sa byť vyberavým, uvedomelým divákom, ktorý sa zodpovedne rozhoduje, čo bude sledovať, kedy a ako dlho. Aby televíziu bolo vôbec možné sledovať takým spôsobom, rodina musí:

1. zodpovedne posúdiť svoje zvyky vo vzťahu k televízii,
2. byť si vedomá rozdielov medzi jej hodnotovým rebríčkom a tým, ktorý prezentuje televízia,
3. byť pripravená povedať na niektoré programy „nie“,
4. byť ochotná kedykoľvek diskutovať o obsahu programu,
5. pochopiť, že rodina má aj iné aktivity, nielen sledovanie televízie.¹¹

Je dobré, ak takýto „regulačný“ systém má svoje plánovanie, ktoré zabezpečí využitie televízie k tomu, k čomu je určená – ponúknuť čas pre informovanie, poučenie, zábavu v čase, ktorý si na to rodina dohodla. Máme totiž vo zvyku po návrate zo zamestnania automaticky siahnuť po ovládači a nechať sa bez uváženia ohlušovať všetkým, „čo prichádza“. Nevšimli sme si, že sa nám média vkrádajú do nášho súkromia a pomaly vytláčajú aj ten krátky časový úsek na vzájomnú

¹⁰ Porov. ZASEPA, T., OLEKŠÁK, P., RONČÁKOVÁ, T.: *Človek, slovo a obraz v médiách*, Ružomberok : Verbum, Vydavateľstvo KU, 2010, s. 202.

¹¹ ZASEPA, T., IZRAEL, P.: *Televízia u nás doma*, Ružomberok : Verbum, 2011, s. 32.

komunikáciu pri spoločnom stolovaní. Nahrádza nám ho televízia, počítač, internet, rádio, noviny, časopisy, nehovoriac o kultúre takéhto stolovania. A preto, keď sa spoločne chystáme pripraviť týždenný plán, čo budeme sledovať v televízii, je dobré začať otázkami:

- Aké programy by sme v rodine chceli pozerieť?
- Ktoré seriály sledujeme pravidelne?
- Ktoré z programov sú v súlade s hodnotovým systémom našej rodiny?
- Bude v televízii pre nás niečo mimoriadne zaujímavé?
- O čom bude konkrétna relácia?
- Máme nejakú predstavu o tom, čo možno od relácie očakávať na základe anotácie v programovom týždenníku?
- Máme vo zvyku označiť si v programe relácie, ktoré členovia rodiny chcú sledovať v budúcom týždni?
- Koľko hodín pribudne k času, ktorý rodina obvykle trávi pred televízorom, ak budeme sledovať aj mimoriadne programy?
- V akom pomere je čas strávený pred televíznou obrazovkou k času potrebnému na iné rodinné záležitosti?
- Ktoré programy bude pozerieť celá rodina? Ktoré iba deti?

Vyberte z programov tie, o ktorých budete v kruhu rodiny po ich sledovaní diskutovať. Môžete si zhotoviť aj tabuľku, prostredníctvom ktorej budete mať pod kontrolou sledovanie televízie.¹² Tento systém nie je možné zavádzať fundamentalisticky, ale musí mu predchádzať dostatočné predporozumenie (katechéza), v ktorom sa členovia zžijú s týmito pravidlami. Najjednoduchšie je začať s tým od začiatku rodinného života, resp. v živote dieťaťa od útleho veku, kedy nastolenie takýchto pravidiel nie je také „drastické“.

A čo rodičia, ktorým je táto oblasť úplne neznáma a nie sú v tejto oblasti vôbec zorientovaní? Tu existuje priestor pre „náhradné“, pomocné riešenia, a to využitie mediálnej výchovy vhodným spôsobom v rámci farskej katechézy či rodinnej katechézy.¹³ To však pred-

¹² ZASEPA, T. – IZRAEL, P.: *Televízia u nás doma*. Ružomberok : Verbum, 2011, s. 34.

¹³ Porov. PETRO, M.: Ethical aspects of media education. In: *Orbis communicationis socialis*. Lublin : Norbertinum, 2006, s. 63.; SLIVKA, D.: Diskusný príspevok. In:

pokladá, že systém farskej a rodinnej katechézy v oblasti mediálnej výchovy je inštitucionalizovaný vo farskej agende.

Existuje teda možnosť využiť tvorbu mediálnych produktov o pôsobení médií (cyklus relácií o pôsobení televízie na deti a mládež OVCE.SK, Mediálni špióni). Na Slovensku viac ako 10 rokov pôsobí LUX štúdio, ktorého cieľom je pripravovať, dabovať a vyrábať kresťanský zameraný audio a video tituly, ktoré distribuujú do televízií alebo na DVD. Ďalšou z možností sa javí aj TV LUX so svojou ponukou programov. Práve tu vidíme reálny priestor pre prezentáciu pozitívneho pôsobenia médií na jednotlivca a masu.

Ako vidieť, v rodinnej komunikácii sa odzrkadľujú predovšetkým vzťahy rodinných príslušníkov a komunikácia v takomto prostredí prebieha inak, ako prebieha komunikácia medzi ľuďmi, ktorí si nie sú natoľko blízki. Je pravdou, že v takom úzkom a intímnom kruhu, ako je rodina, by komunikácia mala prebiehať intenzívne, priamo, zrozumiteľne a empaticky. A tak by mala prebiehať aj komunikácia, ktorá má výchovný podtext.

Napriek tomu, že domov a rodina sú miestom, kde si komunikáciu môžeme posunúť do voľnejšej dimenzie, mali by sme dodržiavať základné princípy komunikácie, ktorej hovoríme efektívna. Aj v komunikácii musíme dať rodine a členom v nej pocítiť, že nám na nich záleží, že ich máme radi, vo výchove nepresadzujeme svoj vlastný názor. To znamená nepresadzovať ho ani vtedy, ak ako rodič vieme, čo je správne. Komunikácia totiž predstavuje výmenu informácií. Takže aj iní, s ktorými prichádzame v rodinnom prostredí do kontaktu, majú právo na názor. Aj rodina je miesto, kde nesmieme komunikáciu nechať na náhodu, ale cielene ňou ovplyvňovať v pozitívnom zmysle slova všetkých, ktorí rodinu tvoria.

Človek sa nemôže vyvíjať bez vzduchu a dýchania a taktiež sa nemôže rozvíjať bez kontaktu so svojím okolím. A práve kontakt s okolím sa prejavuje v komunikácii. Človek sa vlastne komunikáciou obohacuje, vzdeláva, vyjadruje svoje pocity, a tak môžeme o komuni-

kácii hovoriť ako o sociálnom procese, ale aj o prirodzenej potrebe a aktivite človeka.¹⁴

Záver

Komunikácia má v dnešnej spoločnosti svoje významné miesto. Úroveň komunikácie sa merajú vzťahy v spoločnosti, vďaka tejto úrovni môžeme a nemusíme mať kvalitné vzťahy, môžeme a nemusíme „predať“ svoje schopnosti, zručnosti či vedomosti. Vďaka kvalitnej komunikácii sa naše vzťahy hodnotia ako dobré alebo zlé a vďaka nej ich také vytvárame. Veľmi ťažko sa dorozumievajú ľudia, ktorých úroveň komunikácie je nízka alebo málo otvorená. Vznikajú problémy v rodinách, na pracoviskách, v školách, inštitúciách. Spoločenská komunikácia má svoje miesto v každej oblasti nášho života, predovšetkým toho verejného, keď prichádzame do styku s inými ľuďmi, so spoločnosťou. A v tomto prípade už môžeme hovoriť o schopnosti či zručnosti, v ešte konkrétnejšom prípade o kompetencii.

Zoznam použitej literatúry:

- BREČKA, S.: Mediálna výchova. Bratislava : NCMK, 1999.
- BUIJZEN, M., J. H. WALMA VAN DER MOLEN, SONDIJ P. „Parental Mediation of Children's Emotional Responses to a Violent News Event.“ *Communication Research* 34:2, 2007. 212-230.
- HARTMANNOVÁ, E., PETRUFOVÁ, M.: Spoločenská komunikácia pre 2. ročník obchodných akadémií. Bratislava : SPN. 2007.
- JÁN PAVOL II., Telewizja w rodzinie,: kryteria właściwego wybotu, Prihovor na XXVI-II. Svetový Deň Masovokomunikačných Prostriedkov roku 1994, in: „Il Osservatore Romano“ 1994, nr. 4, s. 8.
- NAGÓRNY, J.: Dziecko wśród mediów. Wychowanie w rodzinie do korzystania ze środków społecznego przekazu, Czesochowa 2004.
- ANDERSEN, J. – WILKINS, R.: Żegnaj telewizorku. Jak nauczyć swoją rodziną rozsądnie korzystać z telewizora, gier komputerowych i internetu, Warszawa 2000.
- NATHANSON, A. I.: „Identifying and explaining the relationship between parental mediation and children's aggression.“ In: *Communication Research* 26:1999, 124-143.
- NATHANSON, A. I.: Parental Mediation Strategies. In: WOLFGANG DONS-BACH (ed.) *The international Encyclopedia of Communication*. 2008. [online] Dostupné na: http://www.communicationencyclopedia.com/public/tocnode?id=g9781405131995_chunk_g978140513199521_ss7-1. [cit. 09.11.2009]

¹⁴ Porov. HARTMANNOVÁ, E. – PETRUFOVÁ, M.: *Spoločenská komunikácia pre 2. ročník obchodných akadémií*. Bratislava : SPN. 2007, s. 46.

- PETRO, M.: Ethical aspects of media education. In: *Orbis communicationis socialis*. Lublin : Norbertinum, 2006.
- SLIVKA, D.: Diskusný príspevok. In: *Prínos teologickej vedy k humanizácii Európskej spoločnosti*. Prešov : Pro communio, 2005.
- ZASEPA, T., IZRAEL, P.: *Televízia u nás doma*, Ružomberok : Verbum, 2011, s. 110. ISBN 978-80-84-707-4
- ZASEPA, T. – OLEKŠÁK, P. – RONČÁKOVÁ, T.: *Človek, slovo a obraz v médiách*, Ružomberok : Verbum, Vydavateľstvo KU, 2010, s. 327 ISBN 978-80-8084-641-1
- ZASEPA, T. – OLEKŠÁK, P.: *Mediálna výchova*. Ružomberok : KU v Ružomberku, 2008, s. 61. s. 196. ISBN 978-80-8084-291-8.

Implementácia diel J.A.Komenského v dnešnej katechéze¹

Peter Tirpák

Abstract: *The school is an essential part of the integration of man in society. It has its importance even in spiritual (theological) field, because just through the school a space for knowledge and spiritual growth is offered to man. If man should be born to a new life in the Spirit, he needs to experience and identify with the reported Kerygma - a good news. Kerygmatic proclamation or proclamation of the good news is called catechesis. Its aim is to „provoke“ the individual and community to alive faith in the One who is the Creator and Sustainer of all. The faith is a gift from which it is necessary to draw consolation and encouragement. In that context, catechesis, which encourages us to the experience of faith, is called teaching. It happens in school and extra-school institutions.*

Key words: *Kerygma. School. Teaching. Gravissimum educationis. Jan Amos Komensky.*

Úvod

Sociálna aktivita človeka a jej priebeh je otázka početných vedeckých skúmaní, prieskumov a odporúčaní. V žiadnom období nebol človek sám sebe takým problémom, akým je dnes. Napriek intelektuálnemu potenciálu, ktorý v sebe nosí, stáva sa závislým, neschopným prispôsobovať sa podmienkam society, z čoho vyplýva potreba neustálych impulzov v hľadaní takej cesty života, ktorá bude prinášať uspokojenie tak jednotlivca, ako aj spoločnosti, ktorej je členom. Jedným z priestorov hľadania neustálej integrácie do spoločnosti je škola, ktorá okrem duševného rozvoja človeka ponúka tiež duchovnú zorientovanosť v evanjeliových hodnotách a čnostnom živote. Slovo „škola“ pochádza z gréckeho slova „scholé“, ktoré sa spája s významom „voľná chvíľa“ či „voľný čas“. R. Palous toto grécke slovo interpretuje ako „voľnosť, príležitosť, či možnosť“.² „Scholé“ zároveň dáva-

¹ Príspevok je výstupom grantu KEGA 018PU-4/2019 s názvom *Ďalšie vzdelávanie absolventov teologických fakúlt*.

² VANČÍKOVÁ, K.: *Škola a spoločnosť*. Banská Bystrica : PF UMB, 2011. s. 6.

la možnosť úniku z každodenného života a zhonu do aktivít vyššieho rádu a predstavovala miesto, kde sa antickí občania starali o svojho ducha. Od vzniku pôvodu slova škola nás delia viac než dve tisícročia. Škola už nie je len výsadou vyvolených a nie je iba priestorom na slobodné trávenie voľného času. Naopak, je určená všetkým, a to nie na báze dobrovoľnosti, ale povinnosti. Škola a vzdelávanie prešli dramatickým vývojom. Škola ako celok tvorí popri rodine najvýznamnejšiu a najdôležitejšiu časť sociálneho prostredia. Pre dieťa sa stáva najmä na začiatku školskej dochádzky akýmsi modelom fungovania spoločnosti, širšieho sociálneho prostredia a tiež jeho organizovaných skupín.³ Škola ako spoločenská inštitúcia je zameraná predovšetkým na vzdelávanie, v holistickom pohľade však predstavuje aj významný zabezpečovací mechanizmus tradovania kultúrnych hodnôt spoločnosti. Odovzdávanie kultúrnych hodnôt patrí medzi dôležité úlohy, ktoré by mala nastávajúca generácia rozvíjať v jej ďalšom živote. Rovnako ako kultúra aj škola je produktom spoločnosti. Škola predstavuje implicitné sprostredkovanie vzorov činností typických pre inštitúciu. Zároveň je tiež polyfunkčným kultúrnym výtvorom, ktorý je schopný sebareprodukcie, t.j. okrem cieľeného uchovávanía celospoločenskej kultúry má tendenciu zachovávať vlastnú kvalitu.⁴

Škola, výchova a umnosť v pohľade Komenského

Nezabudnuteľný pedagóg, žijúci v 16. storočí, Jan Amos Komenský, vo svojich početných dielach približuje úlohu i význam školy a výchovy. Podľa neho človek sa môže stať človekom len pomocou výchovy. Ba dokonca, nie je ničím, iba tým, čím ho výchova robí. Výchova je súčasťou vzdelania a odohráva sa v škole. Tá má byť podľa Komenského „....miesto príjemné, vábiace oči. Vnútri nech sú čisté priestory, ozdobené všade obrazmi, nech už sú to obrazy znamenitých mužov, alebo zemepisné mapy, alebo pamiatky historických udalostí, alebo

³ Porov. ORANCOVÁ, J.: *Sociálna psychológia*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 2004. s. 244.

⁴ Porov. CABANOVÁ, V.: *Kultúra a vyrovnávanie kultúrnych rozdielov v školskej edukácii (Inkluzivnosť a stratégie podporujúce školskú úspešnosť)*. Prešov : Metodicko-pedagogické centrum v Prešove, 2006. s. 27.

nejaké emblémy. Vonku potom nech sú pri škole nielen voľné miesta k prechádzkam a spoločným hrám (nesmie sa ani to mládeži odopierať), ale aj nejaká záhrada, do ktorej by boli časom púšťané, aby sa mohli tešiť z pohľadu na stromy, kvety a byliny. Keď sa všetko takto zariadi, je pravdepodobné, že deti budú chodiť do škôl s aspoň takou chuťou, ako chodia na jarmok, kde dúfajú uvidieť a počuť stále niečo nového.⁵ V predmetnom vyjadrení ide síce o vonkajší pohľad na školu, no práve ten je potrebný pre vnútorné precítenie toho, čo sa v škole ponúka a odovzdáva v didaktickom procese. Ide tu o vytvorenie špecifickej atmosféry, resp. prostredia, pôsobiaceho na kvalitu výchovno-vzdelávacieho procesu. Škola si zároveň zachováva určitú stabilitu, rovnováhu, ktorá jej umožňuje ovplyvňovať bio-psycho-socio-duchovný rozvoj jedinca. Deje sa tak najmä vďaka procesu výchovy, učenia sa a vychovávaní, ktoré človeku uľahčujú život v spoločnosti tzv. procesom socializácie. Škola na jednej strane poznamenáva socializáciu individua až ako druhá v poradí po rodine, no na druhej strane sa to pomocou profesionálov uskutočňuje na kvalitatívne vyššej úrovni. Každá škola je osobitnou ustanovizňou, pre ktorú sú typické určité jedinečné a neopakovateľné znaky. Na druhej strane sa škola vyznačuje tiež istými všeobecnými znakmi, ktorými sa odlišuje od iných významných inštitúcií či zariadení. Škola ako moderná inštitúcia nachádza v ohnisku dohadov množstvo nepodložených špekulácií, neoprávnených generalizácií a kritike dneška, ale jej vlastná situácia nič nepriehľadnú a stále pociťovanú nutnosť vnútornej a vonkajšej premeny. Zmeny školskej inštitúcie čas od času vyžadujú tak žiaci, rodičia ako aj učitelia a teoretici výchovy.⁶ V každodennom živote školy sa dieťa prakticky zoznamuje s normami skupinového správania a vystupovania. Dieťa je vždy oficiálnym kurikulumom vedené tak k rešpektu k mienke druhého, ale aj k návykom poslúchať. Škola pomáha človeku rozvíjať osobné povedomie.⁷

5 VANČÍKOVÁ, K.: *Škola a spoločnosť*. Banská Bystrica : PF UMB, 2011. s. 7.

6 Porov. HAVLÍK, R. – KOŤA, J.: *Sociológia výchovy a školy*. Praha : Portál, 2007. s. 118.

7 Porov. HAVLÍK, R. – KOŤA, J.: *Sociológia výchovy a školy*. Praha : Portál, 2007. s. 137-138.

Múdrost', umnosť a schopnosť objavovania krás a dobra človeka však nie je iba záležitosťou školy. Je to záležitosť jednotlivca. Ako píše Komenský: „Každý, i nerozumný tvor svojou prirodzenosťou baží za tým, aby si oblúbil dobré veci a snažil sa ich dosiahnuť; tým viac človek, v ktorom vzbudzuje túžbu po dobre a užitočnosti rozumná moc vtvorená do jeho bytosti. A nielen vzbudzuje, ale ho aj vedie k tomu, aby si čo možno najviac oblúbil to, čo je dobré, milé a prospešné..... myseľ každého človeka (sa) pripína k otázke, kde a ako nájsť najplnšej radosti.“⁸ Hľadať radosť je teda jedna z najprirodzenejších charakteristík zdravého rozumu človeka. Problémom však býva to, že skutočná radosť (v duchovnej terminológii kerygma) nie je vecou „tohto sveta“. Preto je takmer zbytočné a z histórie známe, že radosť sveta je pominuteľná. Neprináša so sebou radosť. V tomto uvažovaní Komenský dodáva: „...takmer všetci ľudia pre uspokojenie a ukojenie mysle vychádzajú sami zo seba a najvyššiu radosť hľadajú v svetských veciach, tento v bohatstve a statkoch, onen v rozkošiach a náruživostiach, iný v sláve a dôležitosti, tento zasa v múdrosti a umení, iný vo veselej spoločnosti a pod., a tak všetci bažia po pozemských veciach, v nich hľadajúc všetko svoje dobro.“⁹ Umnosť a slobodu vníma Komenský ako schopnosť človeka stavať život na pevnom základe. Opisuje to vo svojom diele *Didactica magna*, v ktorom o.i. píše: „Hledat veliké věci je volno a bylo i bude vždy volno! V Pánu počatá věc bude mít výsledek vždy!“¹⁰ Tu možno vidieť, že okrem odovzdania poznatkov vo výučbe autor kladie dôraz na intenzívny vzťah s Bohom. Ten je silnejší vždy viac v prípade, ak si človek uvedomuje svoju nestálosť na tomto svete. Ak vníma, že celý život je vlastne prípravou do večnosti. S tým je spojené: vlastné sebaopoznanie, ovládanie sa a dôvera voči Bohu. Priamo v 4. kapitole Veľkej didaktiky Komenský píše o troch rozmeroch, ktoré majú dotvárať celý kolorit vyučovania: eruditio, mores, religio

⁸ KOMENSKÝ, J. A.: *Labyrint sveta a raj srdca*. Martin : Stredoslovenské tlačiarne, n.p., 1952, s. 19.

⁹ KOMENSKÝ, J. A.: *Labyrint sveta a raj srdca*. Martin : Stredoslovenské tlačiarne, n.p., 1952, s. 19.

¹⁰ KOMENSKÝ, J. A.: *Didaktika velká*. Brno : Komenium, 1948, s. 23.

(vzdelanie, čnosť alebo mravnosť, nábožnosť).¹¹ Aj cez spomínané uvažovanie Komenského môžeme skutočne hovoriť, že kerygma a jej odovzdanie obsahu je ozajstnou súčasťou didaktického úsilia v oblasti náboženskej výchovy. Prostredníctvom kerygmy človek objavuje hodnotu a podstatu svojho bytia tu na zemi, i to, kam smeruje.

Potreba kerygmy vo vyučovaní

V roku 1998 vydala Kongregácia pre katolícku výchovu dokument, ktorý sa dotýkal náboženskej výchovy v katolíckej škole. Predmetný dokument vníma hlboko didaktický rozmer katechézy: vo výchovnom prostredí, v rozvoji osobnosti mladého človeka, v zosúladení kultúry a evanjelia a v stále prítomnom svetle viery.¹²

Je paradoxom našej doby, že práve v epoche priemyslu, zábavy a ekonomiky dolieha na spoločnosť nihilizmus, nechť žiť, smútok a prázdnota. Neúnavne vynaliezaví obchodníci sa snažia speňažiť ešte aj smutné prázdno človeka a nostalgiu po plnšom živote, po večnom zmysle a naplnení vzťahov. Toto prázdno v človeku je neraz akoby znamením našich čias. Protipólom tohto stavu je kresťanská radosť. Tá sa na prvý pohľad nelíši od inej radosti. V skutku „kresťanská radosť je v podstate účasťou na nevyspytateľnej radosti božskej i ľudskej dohromady, ktorá je v srdci osláveného Krista.“¹³ Pápež František posúva toto uvažovanie a dodáva hneď v úvode svojej apoštolskej exhortácie: „Radosť evanjelia naplňuje srdce a celý život tých, ktorí sa stretávajú s Kristom. Tí, ktorí sa ním nechajú zachrániť, sú oslobodení od hriechu a smútku, od vnútorného prázdna a izolácie. S Ježišom Kristom sa stále rodí a znovuzrodzuje radosť.“¹⁴

Kerygma je ohlásenie určitého tajomstva spásy. Tento termín pochádza z gr. slova κήρυγμα – zvesť, posolstvo, kázanie, radostná zvesť. V nebiblickej reči má kerygma dvojaký význam: ozvena hlasu

¹¹ KOMENSKÝ, J. A.: *Didaktika velká*. Brno : Komenium, 1948, s. 46 – 47.

¹² KONGREGÁCIA PRE KATOLÍCKU VÝCHOVU: *Náboženský rozmer výchovy v katolíckej škole*. http://www.kpkc.sk/data/dokumenty/down/nabozensky_rozmer_vychovy_v_kat_skole.pdf (22.9.2012).

¹³ PAVOL VI.: *Gaudete in Domino*. In: <http://www.papalencyclicals.net/Paulo6/p6gaude.htm> (24.02.2017).

¹⁴ FRANTIŠEK: *Evangelii gaudium*. Trnava : SSV, 2014. ISBN 978-80-8161-044-8.

– ohlásenie čohosi prostredníctvom ohlasovateľa alebo obsah ohlásenej zvesti – to, čo sa má poznať. Obsah kerygmy tvoria:

- Božie skutky v dejinách spásy
- smrť a zmŕtvychvstanie Ježiša Krista pre naše hriechy
- ohlásenie prítomnosti Božieho kráľovstva

Kerygmatický aspekt svedectva je dimenzia, ktorá predstavuje stály prameň čerstvosti a novosti a musí byť trvalým elementom kresťanského ohlasovania. Ono utvára spoločenstvo, ktoré zakusuje bohatstvo života kresťanskej viery. Oznámenie príchodu Krista (usmrteného a zmŕtvychvstalého) sa pre všetkých stáva kerygmou – radostnou zvesťou, lebo ohlasuje, že smrť našej bytosti, otroctvo egoizmu a vášní bolo premožené zmŕtvychvstalým Kristom, ktorý sa stal κύριος (kýrios) nad všetkým tvorstvom a tiež nad tým, čo prekáža človeku, aby bol šťastný a žil v spojení s Bohom. Profesor Taft vo svojej reflexii o Živote v liturgii píše, že kerygma je hlásanie radostného posolstva, aby sa vzbudila viera ako odpoveď na novú správu.

Hlavný obsah kerygmy sa musí zhodovať s podstatou kresťanského posolstva, t.j. so základnými prvkami viery.¹⁵ Druhý vatikánsky koncil hovorí o istej hierarchii kresťanských právd a Karl Rahner (profesor teológie a poradca pri Druhom Vatikánskom koncile) si na základe uvedených skutočností utvoril princíp, čo je treba ohlasovať prednostne:

1. **Vzkriesený a prítomný Kristus** – toto je vlastne ústrednou udalosťou, z ktorej Cirkev žije. Cirkev sa utvára z ohlasovania tohto faktu a z viery.
2. **Písmo interpretované pre aktuálne situácie** – interpretácia sa tu má zakladať na troch rozmeroch: Musí sa žiť Zjavením, musí sa venovať prítomnosti (teda dnešným ľuďom) a musí byť prorocká (podrobiť kritike súčasný stav jednotlivca, Cirkvi a spoločnosti v budúcej perspektíve dejín).

¹⁵ DRZYŹDŹYK SZ.: Wierzę w jednego Pana Jezusa Chrystusa – chrystologiczna wiara Kościoła, In: *Bielsko-Żywieckie Studia Teologiczne*, Bielsko-Biała : Wydawnictwo «scriptum» Tomasz Sekunda, Tom 9, 2008, s. 142.

3. **Existenciálne situácie** – nejde iba o sprostredkovanie poznania či morálneho povzbudenie. Ohlasovanie je nielen slovo o milosti a spásy, ale je i slovom milosti a spásy.

Právym podmetom, ale aj predmetom ohlasovania je Ježiš Kristus. On je prítomný v celom ohlasovaní, zatiaľ čo oživujúca sila vychádza z Ducha.¹⁶ Nositeľom ohlasovania je tiež kresťanské spoločenstvo. Potvrdením tejto skutočnosti je aj text zo Skutkov apoštolov, kde sa dozvedáme, že „apoštoli smelo hlásali Božie slovo“ (Sk 4,31). Popri takomto ohlasovaní kerygmy sú aj takí, ktorí majú špecifické poslanie, ktoré ich robí kvalifikovanými predstaviteľmi Krista („Sme teda Kristovými vyslancami a akoby Boh napomínal skrze nás“ – 2 Kor 5,20a). Ich úloha je trojaká: ohlasovanie, vysvetľovanie, svedectvo.

Kerygmu treba ohlasovať v Cirkvi z pozície svedka, z pozície toho, ktorý hovorí o tom, čo sám zažil. Na základe výpovede je potom možné, aby nastal moment, v ktorom sa poslucháči začínajú pýtať: „čo máme robiť ďalej?“ Kerygma musí byť ohlasovaná ľuďom tak, aby „ranila“ – aby človek skonfrontovaný dobrou zvestou spoznal, že je hriešnik a aby sa zároveň dozvedel, že existuje východisko z tohto stavu.¹⁷

Východiská pre kresťanskú výchovu a výučbu v dokumente Gravissimum educationis¹⁸

Gravissimum educationis (Deklarácia o kresťanskej výchove) je dokument Druhého Vatikánskeho koncilu vyhlásený 28. októbra 1965 pápežom Pavlom VI. V tomto dokumente je stanovená veľmi jasne jedna vec: katolícka výchova je nevyhnutne spojená s Ježišom Kristom a s hlásaním jeho evanjelia. Nemôže byť „nábožensky neutrálna“. Neexistuje žiadna jasne deliaca čiara medzi oblasťou viery a sekulár-

¹⁶ DANCÁK, P.: Človek ako bytie k Bohu. In : *Theologos*, Prešov : GTF PU, 2000, roč. 2, č. 1, s. 68.

¹⁷ Porov. SZENTMÁRTONI, M.: *Úvod do pastorálnej teológie*. Trnava : Dobrá kniha, 1999, s. 32.

¹⁸ Táto časť príspevku si nekladie za cieľ vysvetľovanie predmetného dokumentu. V jednotlivých výňatkoch deklarácie (výňatky sú označené v texte číslicami kapitoly) iba poukazuje na starostlivosť Cirkvi o výchovu a vzdelávanie podľa zásad evanjelia.

nymi oblasťami života. Všetko v ľudskom živote teda musí byť preniknuté vierou a musí sa zameriavať na konečný cieľ, ktorým je nebo.

Cirkev dostala od svojho božského zakladateľa poverenie zvestovať tajomstvo spásy všetkým ľuďom a všetko obnoviť v Kristovi. Aby však toto poslanie splnila, musí venovať pozornosť životu človeka v jeho celosti, teda i pozemskému životu, keďže súvisí s nebeským povolaním.

Sledujúc pokrok psychológie, pedagogiky a didaktiky treba pomáhať deťom a mládeži harmonicky rozvíjať fyzické, mravné a intelektuálne schopnosti, postupne nadobúdať čoraz zrelší pocit zodpovednosti vo vytrvalom úsilí o náležité zušľachtovanie vlastného života a o dosiahnutie skutočnej slobody a pritom smelo a vytrvalo prekonávať prekážky (1).

Kresťanská výchova sa neusiluje iba o spomenutú zrelosť ľudskej osoby, ale snaží sa najmä o to, aby si pokrstení, keď sa postupne uvádzajú do poznávania tajomstva spásy, čím ďalej, tým viac uvedomovali dar viery, ktorý dostali (2).

Keďže rodičia dali život svojim deťom, viaže ich veľmi vážna povinnosť poskytnúť svojmu potomstvu aj výchovu.... pomáhať jej musí celá spoločnosť. Preto okrem práv rodičov a tých, ktorým oni zveria časť svojich výchovateľských povinností, isté povinnosti a práva má na poli výchovy aj občianska spoločnosť, ktorá sa má starať o záujmy všeobecného dobra v časných veciach (3).

Pri plnení svojho výchovného poslania sa Cirkev usiluje používať všetky vhodné prostriedky, ale najväčšiu pozornosť venuje tým, ktoré sú jej vlastné, predovšetkým vyučovaniu katechizmu, pretože katechéza osvecuje a posilňuje vieru.

Medzi všetkými výchovnými prostriedkami má osobitný význam škola. Tá má okrem iného venovať stále pozornosť dozrievaniu rozumových schopností, rozvíjať správny úsudok, oboznamovať s kultúrnym dedičstvom, ktoré nadobudli predchádzajúce generácie, pestovať zmysel pre hodnoty, pripravovať na budúce povolanie a utváraním priateľského vzťahu medzi žiakmi rozmanitej povahy a rozličné-

ho postavenia napomáhať vzájomné porozumenie.¹⁹ Katolícka škola u svojich žiakov utvára ovzdušie preniknuté evanjeliovým duchom slobody a lásky, že umožňuje mladým, aby sa popri vývine ich osobnosti zároveň vzťahovalo nové stvorenie, ktorým sa stali pri krste, a napokon, že dáva do súladu ľudskú kultúru ako celok s posolstvom spásy tak, aby viera osvecovala vedomosti, ktoré žiaci postupne nadobúdajú o svete, živote a človeku (8).

Záver

Obsahom kresťanskej viery nie je súhrn a poznanie vieroučných a mravných povinností a poučiek. Ako píše emeritný pápež Benedikt XVI.: „Výrazom edukácia sa nemyslí len výučba alebo zaučenie do práce, čo sú dva dôležité faktory rozvoja, ale komplexná formácia osoby. Jej zmyslom je ponúknutá a prijatá zvesť o Božej láske v Ježišovi Kristovi.“²⁰ Cieľom kerygmy, ktorá je samozrejmom a neodnímateľnou súčasťou katechézy tak na farskej, ako aj na inštitucionálnej úrovni (v škole, v spoločenstvách či hnutiach), je v prvom rade ponúknuť vieru. Či lepšie vyjadrené prebudiť vieru, ktorú človek dostal ako dar, no nevie, ako s ním zaobchádzať.²¹ Ten, kto ohlasuje, by mal poznať svojich zverencov, ich priania, nádeje a životné situácie. Spoznávať týchto ľudí a prežívať s nimi ich život znamená pripraviť pôdu na prijatie semena, ktoré prináša úrodu (porov. Mk 4, 26 – 33). V tomto rozmere možno s plnou vážnosťou hovoriť o vyučovaní náboženstva. Jeho cieľom nie je iba intelektuálne napredovanie, ale prijatie pevného základu pre stavbu domu, ktorý sa volá život. (porov. Mt 7,24). Kerygma je v dnešnej dobe nevyhnutná pre všetky skupiny obyvateľstva, pretože nielen bývalý režim, ale aj súčasné prvky agnosticizmu a sekularizmu zanechávajú na ľuďoch trvalé stopy.²² Neznalosť právd Kristovej viery

¹⁹ PASTERÁKOVÁ, L. – KRAJČOVÁ, N.: Štýly výchovy v rodine v kontexte s hodnotovou orientáciou detí. Prešov: Vydavateľstvo PU, 2009, s. 112.

²⁰ BENEDIKT XVI.: *Caritas in veritate*. Trnava : SSV, 2009, s. 92.

²¹ Porov. JENČO, J.: Projektová edukácia ako spôsob prepájania viery a života v náboženskej výchove. In: TIRPÁK, P. – PALA, G. (eds.): *Farská a školská katechéza ako forma novej evanjelizácie*. Prešov : GTF PU, 2012, s. 94.

²² DRZYŹDŹYK SZ.: Duszpasterstwo i katecheza wobec społecznych i religijnych wyzwań współczesności, In: *Polonia Sacra*. Kraków : UPJPII, rocz. VII (XXV), nr.

a nezáujem o kresťanský život odlučuje človeka od spasiteľnej viery a ponecháva ho v nejasných a neurčitých predstavách, ktoré často opiera o pochybné náboženské presvedčenie. Vytráca sa pravý zmysel života, podobne, ako sa z neho vytráca i radosť. Žiť v Cirkvi naopak znamená žiť s nádejou na večný život, a teda plnosť a dostatok všetkého, čo robí človeka skutočne slobodným a radostným.²³ V konečnom dôsledku aj Jan Amos Komenský píše, že takáto dokonalosť ostáva v troch veciach:

- „1. V plnóm Boha milovaní.
2. V povolnóm jemu se ve všem poddávání.
3. V ustavičném s ním se obírání.

Kteréžto věci tři kdo má, přešťastný a blahoslavený jest člověk, má vrch moudrosti lidské, má začátek věčného života v sobě, nýbrž již jest přenesen ze smrti do života; nebo v Bohu přebývá a Bůh v něm, což radost nevypravitelnou působí.“²⁴

Zoznam použitej literatúry:

- BENEDIKT XVI.: *Caritas in veritate*. Trnava : SSV, 2009. ISBN 978-80-7162-786-9.
- CABANOVÁ, V.: *Kultúra a vyrovňovanie kultúrnych rozdielov v školskej edukácii (Inkluzívnosť a stratégie podporujúce školskú úspešnosť)*. Prešov : Metodicko-pedagogické centrum v Prešove, 2006. ISBN 80-8045-414-0.
- DANCÁK, P.: *Človek ako bytie k Bohu*. In : *Theologos*, Prešov : GTF PU, 2000, roč. 2, č. 1.
- DRUHÝ VATIKÁNSKY KONCIL: *Gravissimum educationis*. Dostupné [online]: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/druhy-vatikansky-koncil/c/gravissimum-educationis>.
- DRZYŹDŹYK, SZ.: *Duszpasterstwo i katecheza wobec społecznych i religijnych wyzwań współczesności*, In: *Polonia Sacra*. Kraków : UPJPII, rocz. VII (XXV), nr. 12/56, 2003. ISSN 1428-5673.
- DRZYŹDŹYK, SZ.: *Wierzę w jednego Pana Jezusa Chrystusa – chrystologiczna wiara Kościoła*, In: *Bielsko-Żywieckie Studia Teologiczne*, Bielsko-Biała : Wydawnictwo «scriptum» Tomasz Sekunda, Tom 9, 2008. ISSN 1427-9207.
- FRANTIŠEK: *Evangelii gaudium*. Trnava : SSV, 2014. ISBN 978-80-8161-044-8.

12/56 (2003), s. 149.

²³ TIRPÁK, P. – PALA, G.: *Tajomstvo spásy vo svetle katechézy*. Prešov : *Vydavateľstvo PU v Prešove*, 2013, s. 8. ISBN 978-80-555-0887-0.

²⁴ KOMENSKÝ, J.A.: *Přemýšlování o dokonalosti křesťanské*. Brno : *Československé knihkupectví*, 1941. Dostupné [online]: <https://www.boobook.cz/kniha/premyslovani-o-dokonalosti-krestanske> (25.02.2017).

- HAVLÍK, R. – KOŤA, J.: Sociológia výchovy a školy. Praha : Portál, 2007. 978-80-262-0042-0.
- JENČO, J.: Projektová edukácia ako spôsob prepájania viery a života v náboženskej výchove. In: TIRPÁK, P. – PALA, G. (eds.): Farská a školská katechéza ako forma novej evanjelizácie. Prešov : GTF PU, 2012. ISBN 978-80-555-0520-6.
- KOMENSKÝ, J. A.: Didaktika velká. Brno : Komenium, 1948.
- KOMENSKÝ, J. A.: Labyrint sveta a raj srdca. Martin : Stredoslovenské tlačiarne, národný podnik, 1952.
- KOMENSKÝ, J.A.: Přemýšlování o dokonalosti křesťanské. Brno : Československé nakladatelství, 1941. Dostupné [online]: <https://www.boobook.cz/kniha/premyslovani-o-dokonalosti-krestanske>.
- Kongregácia pre katolícku výchovu: Náboženský rozmer výchovy v katolíckej škole. http://www.kpkc.sk/data/dokumenty/down/nabozensky_rozmer_vychovy_v_kat_skole.pdf (22.9.2012).
- ORAVCOVÁ, J.: Sociálna psychológia. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 2004.
- PASTERNAKOVÁ, L. – KRAJČOVÁ, N.: Štýly výchovy v rodine v kontexte s hodnotovou orientáciou detí. Prešov: Vydavateľstvo PU, 2009. 178 s. ISBN 978-80-555-0003-4
- PAVOL VI.: Gaudete in Domino. Dostupné [online]: <http://www.papalencyclicals.net/Paulo6/p6gaude.htm> (24.02.2017).
- SZENTMÁRTONI, M.: Úvod do pastorálnej teológie. Trnava : Dobrá kniha, 1999. ISBN 80-7141-259-7.
- TIRPÁK, P. – PALA, G.: Tajomstvo spásy vo svetle katechézy. Prešov : Vydavateľstvo PU v Prešove, 2013. ISBN 978-80-555-0887-0.
- VANČÍKOVÁ, K.: Škola a spoločnosť. Banská Bystrica : PF UMB, 2011. ISBN 978-80-557-0184-4.

Prieskum voľného času mládeže v Prešove ako východisko pre tvorbu výchovných a vzdelávacích ponúk mimo vyučovania

Martin Tkáč

Abstract: *The main goal of this study is to explain the life of young person in Prešov. The work derives from the fact this city is university town and can be considered as the city of youth. The contribution refers to natural development of youth and existing researches about youth. There is introduced a research in which high school and university students were involved. The central theme was composed with the help of pedagogical methods such as questionnaire and comparison. On the base of this composition was created the basic frame for understanding the leisure time of youth in Prešov. The more objective and more current information about work with youth and preparation of pedagogical and educational options in Prešov were offered.*

Key words: *Young Person. Student. Leisure Time. Desires.*

Teoretické uvedenie do témy

Podľa zverejneného počtu študentov vysokých škôl sa Prešovská univerzita stala treťou najväčšou univerzitou na Slovensku. [...] Prešovská univerzita v Prešove patrí k stabilným a neprehliadnuteľným vzdelávacím inštitúciám na východnom Slovensku, v prešovskom regióne. Ponúka širokú škálu študijných programov, pričom mnohé z nich sú na Slovensku ojedinelé. Študijné odbory a programy sú rozdelené do rôznych podskupín, ku ktorým patria pedagogické vedy, humanitné vedy, spoločenské a behaviorálne vedy, masmediálna komunikácia, ekonómia a manažment, vedy o neživej prírode, vedy o živej prírode, nelekárske zdravotnícke vedy, osobné služby, ekologické a environmentálne vedy. Univerzita vytvára priestor pre prípravu kvalifikovaných odborníkov a zároveň rozvíja tvorivé a kritické myslenie, učenie, porozumenie a podnecuje osobnú angažovanosť.¹ Tu

¹ www.unipo.sk/informacie-o-univerzite/ouniverzite/ (6.3.2018).

by sme mohli spomenúť aj slogan univerzity: „magis quam eruditio - viac ako vzdelanie“. V akademickom roku 2017/2018 bolo na PU k 31.10.2017 vo všetkých stupňoch vysokoškolského štúdia v dennej a externej forme zapísaných 8 690 študentov.

V Prešove sa však nachádza aj veľký počet stredných škôl. Dopracovať sa k presnému údaju, koľko stredných škôl (gymnázia, priemyselné, odborné...) sa v Prešove nachádza je komplikovanejšie. Rôzne portály uvádzajú rôzne čísla.² S istotou však môžeme tvrdiť, že v správe Prešovského samosprávneho kraja je evidovaných 20 takýchto typov stredoškolského vzdelávania v meste Prešov.³ Nie sú tu však zahrnuté cirkevné a súkromné stredné školy. Za celý Prešovský kraj je na stredných školách súhrne 31871 študentov.⁴ Napriek tomu, že nepoznáme presné počty študentov v samotnom meste Prešov, môžeme tvrdiť, že sa v tomto meste vzdeláva mnoho mladých ľudí od cca 15-19 rokov. Mesto Prešov je teda významným a nezanedbateľným strediskom života mladého človeka. V tejto štúdii tak ide o pokus priblížiť potreby mládeže, čomu sa venuje vo svojom voľnom čase. Čo jej v Prešove chýba a čo naopak berie ako veľké plus. Preto táto štúdia spracúva dotazník, ktorý mapuje život stredoškolákov a vysokoškolákov. Štúdia tak môže napomôcť k pochopeniu reality o mladom človeku a vytváraní nových prístupov edukačných princípov aplikovaných mimo vyučovania, či vzdelávacieho procesu.

Mládež a jej status

Mladosť je obdobie medzi dospelosťou a detstvom. Túto kategóriu ľudí, považovaných za príslušníkov veľkej spoločenskej skupiny súhrne nazývame mládež. Hoci pre nás je to fakt, táto spoločenská sku-

² Pre zaujímavosť uvádzam: Portál www.stredneskoly.sk má v zozname 57 škôl z toho 39 registrovaných; www.eduworld.sk zasa udáva 41 stredných škôl.

³ Porov. <https://www.pokraj.sk/sk/samosprava/udaje/organizacie/vzdelavanie/?searchBy=byFilter&type=%C5%A0kolstvo&county=Pre%C5%A1ov&title> (30.4.2019).

⁴ Porov. CENTRUM VEDECKO-TECHNICKÝCH INFORMÁCIÍ SR: Štatistická ročenka - súhrnné tabuľky. www.cvtisr.sk/cvti-sr-vedecka-kniznica/informacie-o-skolstve/statistiky/statisticka-rocenka-publikacia/statistika-rocenka-suhrnne-tabulky.html?page_id=9603 (12.3.2019).

pina i jej dejiny ukazujú, že jej existencia i štruktúra vznikala až koncom 18. a začiatkom 19. storočia. Ale o existencii mládeže so skutočne všeobecnými znakmi a so všeobecnou platnosťou pre všetky vrstvy obyvateľstva môžeme hovoriť skutočne iba od počiatkov 20. storočia. Mládež totiž nie je biologický fenomén, a nie je ani prírodným produktom, ale je sociokultúrnym javom, ktorého formy predstavujú historicko-spoločenskú dimenziu. To však znamená historicky meniace sa zoskupovania (mládeže). Taktiež meniace sa sociálne postavenie a právne vzťahy, ako i každodenné a kultúrne praktiky, ktoré môžeme na mládeži v ich spôsobe života vnímať.⁵

Pre naše potreby ako to aj z vývojových koncepcii vyplýva, sme vymedzili oblasť našej štúdie pre starší školský vek (označovaný aj ako vek mladosti) a mladšiu dospelosť. Naša štúdia sa preto zaoberá stredoškólakmi a vysokoškólakmi.

Slovenská republika mala k 31. decembru 2017 5 443 120 obyvateľov. Z celkového počtu obyvateľov tvorila 35,5% mládež do 30 rokov t. j. 1 931 633 ľudí (51,2% mužov a 48,8% žien).

Na Slovensku máme vo vekovej kategórii 15-30 rokov 1 091 405 jednotlivcov, čo tvorí 19,3% obyvateľstva. V Prešovskom kraji je 335 847 mladých ľudí od 0 do 30 rokov, t. j. tých, ktorí tam majú trvalý pobyt.

Prieskumná časť

Dnešná doba prináša rôzne diferencie a to nie len v oblasti všeobecnej vývojovej psychológie ale aj diferencie jedincov. Preto sa mnohí pokúšajú nanovo pochopiť spôsob života aj dnešného mladého človeka. Ako príklad môžeme uviesť Biskupskú synodu o mládeži, ktorá sa konala 03.10. – 28.10.2018, ktorú vyhlásil Svätý Otec František.⁶

V našom príspevku sme sa pridržiavali aktuálnej správy o mládeži pripravenej Iuventou. Garantom tejto správy je odbor mládeže Minis-

⁵ Porov. ONDREJKOVIČ, P. (ed.): Mládež ako ohrozená sociálna skupina a kríza identity. In : *Sociálna patológia ako predmet pozornosti sociálnej práce, sociálnej pedagogiky a výchovateľstva*. Bratislava : Pedagogická fakulta Univerzity Komenského, 1999. s. 109.

⁶ Porov. V Ríme predstavili dokument z predsynodného stretnutia mladých z celého sveta. <https://www.tkkbs.sk/view.php?cislocianku=20180326042>. (28. 3.2018).

terstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky. Analýza uvádza, že „vo všeobecnosti možno o dnešných mladých ľuďoch povedať, že je to najcitlivejšia sociálna skupina, ktorú ostro zasiahli sociálne zmeny v spoločnosti. Dnešná mládež sa kultúrne osamostatňuje, vytvára osobitný štýl života, módu, osobitné hodnotové orientácie, ale aj nové formy partnerských vzťahov – manželstvá sa uzatvárajú neskôr, narastá počet mladých ľudí, ktorí žijú samostatne, tradičné manželstvo sa mení na partnerstvo.“⁷

Naša mládež na prahu roka 2018 „je prvou generáciou, ktorá už ako celok nemá pamäťovú stopu a skúsenosť s nedemokratickým obdobím vlády jednej strany spred r. 1989. Je zároveň prvou generáciou, ktorá naplno a od raného detstva využíva IKT a mobilnú komunikáciu.“⁸

Takto definujú oficiálne správy Ministerstva školstva mládež na Slovenku. Samozrejme, že tieto štúdie, z ktorých vychádza nemôžu úplne reprezentovať všetkých mladých na Slovenku. Veď stačí sa pozrieť na životnú úroveň jednotlivých krajov Slovenska a vidíme rozdiely, taktiež sa od seba líšia väčšie a menšie mesta. Preto sme pripravili túto štúdiu z dotazníka, ktorý sa týka mesta Prešov, tretieho najväčšieho mesta tejto krajiny, mesta mládeže.

V prieskume sme použili metódu dotazníka, ktorá patrí k najčastejšie používaným metódam vo výskume resp. prieskume. Aplikuje sa v spoločenských vedách na hromadné zisťovanie faktov, názorov, postojov, preferencií, hodnôt potrieb, záujmov a i.⁹ V tomto prípade sa jednalo o prieskum formou dotazníka pre mladých ľudí dvoch hlavných kategórií – študentov stredných a vysokých škôl. Ich súčasťou boli otvorené a zatvorené otázky, niektoré boli škálové a prispeli k objektívnosti výpovedí. Dotazník bol anonymného charakteru.

7 Správa o mládeži 2018. *Situačná analýza kvality života mladých ľudí*. www.minedu.sk/data/files/8035_som_2018.pdf (10.3.2018).

8 IUVENTA – SLOVENSKÝ INŠTITÚT MLÁDEŽE: *Správa o mládeži 2018 alebo Dva milióny budúcností*. https://www.iuventa.sk/files/som/som-sprava%20o%20mladezi%202018_popularizovana.pdf (16. 5. 2018).

9 Porov. GAVORA, P. a kol.: *Elektronická učebnica pedagogického výskumu*. [online]. Bratislava : Univerzita Komenského, 2010. [cit. 2015.04.19.] Dostupné na internete: <http://www.e-metodologia.fedu.uniba.sk/>

Cieľom tohto kvantitatívneho prieskumu bolo získať exaktné a objektívne overiteľné údaje skúmanej problematiky. Základom je tak meranie, ktoré pozostáva z údajov vyjadrených numericky. Z použitého dotazníkov sa dajú vyvodili aj kvalitatívne údaje.

Hlavným cieľom prieskumu bolo zistiť ako a kde mladý človek v Prešove trávi svoj voľný čas. Teda čomu sa venuje vo svojom voľnom čase. Čo mu v Prešove chýba a čo naopak vníma ako veľké plus.

Čiastkové ciele:

- zistiť na akých aktivitách sa podieľa mladý človek v tomto meste
- či je zorientovaný v prostredí, v ktorom sa pohybuje
- či pozná miestne ponuky centier
- ako sa rozhoduje či danú ponuku prijme alebo nie
- zistiť, či pozná univerzitné pastoračné centra zistiť, či majú kontakt s dobrovoľníctvom

Hypotézy prieskumu a výskumné predpoklady

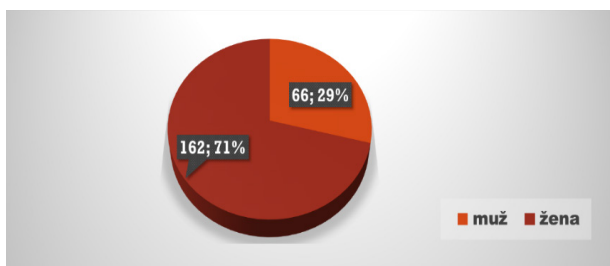
V prieskume sme si stanovili nasledujúce hypotézy:

- Hypotéza č. 1 – Predpokladáme, že mladý človek má menej voľného času ako pred 10 rokmi.
- Hypotéza č. 2 – Predpokladáme, že mladý človek v meste Prešov vie o mnohých voľnočasových aktivitách a pozná centrá voľného času.
- Hypotéza č. 3 – Predpokladáme, že mladí ľudia by si vybrali skôr aktívnejšiu formu trávenia voľného času pred pasívnejšou.
- Hypotéza č. 4 – Predpokladáme, že mladí ľudia využívajú skôr kultúrne podujatia ako duchovné podujatia.
- Hypotéza č. 5 – Predpokladáme, že mladí ľudia evidujú Univerzitné pastoračné centrum vo väčšej miere ako Gréckokatolícke mládežnícke pastoračné centrum.
- Hypotéza č. 6 – Predpokladáme, že mladí ľudia nemajú skúsenosť s dobrovoľníctvom.
- Hypotéza č. 7 – Predpokladáme, že mladých ľudí viac oslovujú virtuálne siete ako plagáty a pútače.

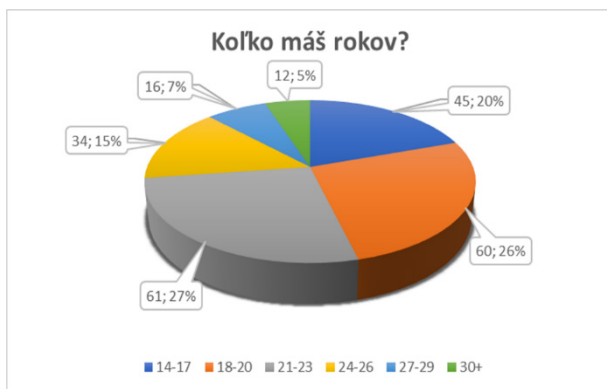
Realizácia prieskumu

Prieskum po predchádzajúcej teoretickej príprave spočíval v zhotovení dotazníka, ktorý bol prostredníctvom internetových sociálnych sietí. Dotazník bol zhotovený v google formulári.

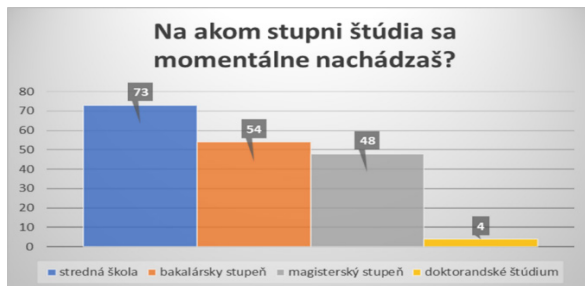
Do prieskumu sa zapojilo 228 respondentov. Z toho 162 žien a 66 mužov. (Graf č. 1) Pri tom sa potvrdilo, že ženské pohlavie vyplňa dotazníky vo väčšej miere ako mužské. 146 respondentov býva alebo je ubytovaných v Prešove. Ostatní respondenti bývajú v blízkosti mesta a mesto navštevujú veľmi často. V grafe č. 2 sme uviedli vek respondentov a v nasledujúcom grafe č. 3 stupeň štúdia. Z prieskumu tak vyplynulo, že z opýtaných je 179 študentov: 73 stredoškôľakov, 54 študentov na bakalárskom stupni, 48 na magisterskom stupni a 4 doktorandi.

Graf č. 1 Pohlavie
(Zdroj: vlastné spracovanie)

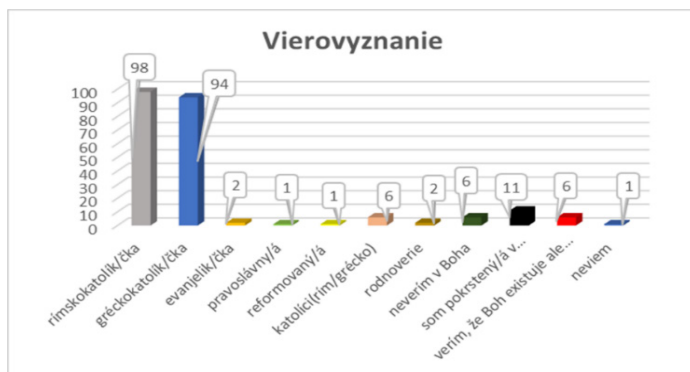

Graf č. 2 Vek respondentov
(Zdroj: vlastné spracovanie)

Graf č. 3 stupeň štúdia
(Zdroj: vlastné spracovanie)

Pre naše účely sme zisťovali aj odpoveď na otázku vierovyznania. Z 228 respondentov sa drvivá väčšina prihlásila ku kresťanstvu. Rímskokatolícku cirkev reprezentovalo 98 respondentov, gréckokatolíkov 94, iné odpovede sú uvedené v grafe č. 4 Vierovyznanie. V možnosti iné tak mladí označovali možnosti ako: som pokrstený/á ale nepraktizujem svoju vieru; neverím v Boha; rodnoverie; verím, že Boh existuje ale nepotrebujem Cirkev k životu atď.

Graf č. 4 Vierovyznanie
(Zdroj: vlastné spracovanie)

Analýza prieskumu

Hypotéza č. 1 – Predpokladáme, že mladý človek má menej voľného času ako pred cca 10 rokmi.

K tejto hypotéze sme položili viacero otázok k lepšiemu vyhodnoteniu danej problematiky. Ako komparáciu sme použili výskum Ondreja Galla a Petra Lenča s názvom: Čo si myslia mladí – ich voľný čas a aktívna účasť na živote spoločnosti. V tomto výskume konanom v roku 2007 sa v hodnotení uvádza: „Mladí ľudia majú počas pracovného dňa v priemere 4 hodiny voľného času. Najviac svojho voľného času venujú oddychu doma, kedy napr. sledujú televíziu, počúvajú hudbu alebo hrajú počítačové hry.“¹⁰ My sme to aplikovali na Prešov. Prvá otázka znela: Aká je tvoja hlavná činnosť v Prešove? V grafe č. 5 Hlavná činnosť sa uvádza, že mladý človek považuje za hlavnú činnosť štúdium a to až 64% percent, popri štúdiu 27% respondentov odpovedalo, že aj pracujú. Zo stredoškóľakov pracujú popri škole 4 študenti na bakalárskom stupni pracujú 14 študenti na magisterskom a doktorandskom stupni pracujú 14 študenti.

Graf č. 5 Hlavná činnosť
(Zdroj: vlastné spracovanie)

Ďalšou otázkou bolo: či majú aj voľný čas s vysvetlením, že pod voľným časom si mali predstaviť ten čas, ktorý im ostane ak od 24 hodín odpočítajú čas potrebný na spánok, školu, štúdium, prácu, hygienu, bežné upratovanie, čas potrebný na presun do školy alebo práce a čas potrebný na jedlo. Tiež sa tu myslí na voľný čas v bežnom

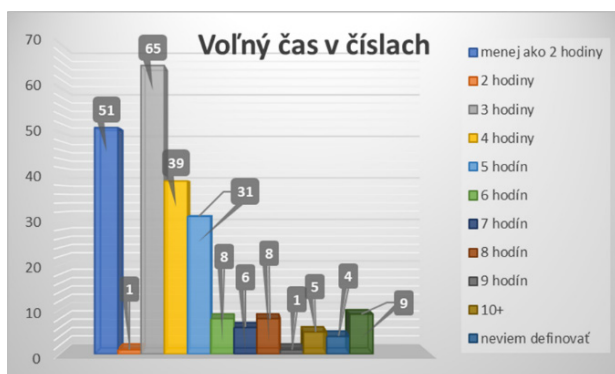
¹⁰ GALLO, O. – LENČO, P.: Čo si myslia mladí – ich voľný čas a aktívna účasť na živote spoločnosti. Bratislava : IUVENTA – Slovenský inštitút mládeže, 2009. s. 31.

pracovnom týždni. Je potešujúce, že mladý človek si uvedomuje ale aj nachádza voľný čas ako to vyplýva z grafu č. 6.

Graf č. 6 Voľný čas
(Zdroj: vlastné spracovanie)

V percentuálnom vyjadrení, vychádza, že 28,4% (65) mladých ľudí má 3 hodiny voľného času z dňa; 22,3% (51) menej ako 2 hodiny; 17,5% (39) - 4 hodiny voľného času; 13,5% (31) - 5 hodín.

Graf č. 7 Voľný čas v číslach
(Zdroj: vlastné spracovanie)

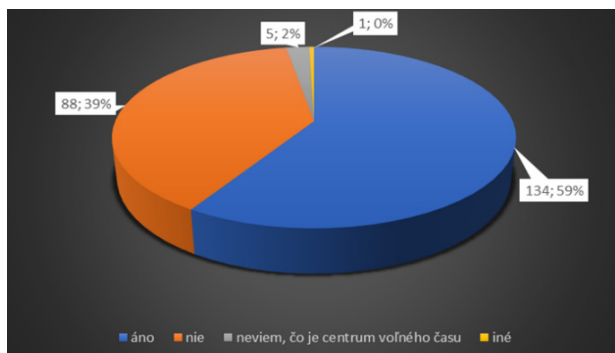
Vyhodnotenie hypotézy 1.

Hypotéza č. 1 sa potvrdila. Mladý človek v Prešove má menej voľného času ako to bolo pred cca 10 rokmi.

Hypotéza č. 2 – Predpokladáme, že mladý človek v meste Prešov vie o mnohých voľnočasových aktivitách a pozná centrá voľného času.

V tejto problematike sme sa pýtali, čo považujú za najlepšie využitie voľného času v Prešove. Táto otázka bola otvorená a tak na spracovanie veľmi náročná. Ale ako z prieskumu vyplýva, mladí ľudia vo väčšine ako top možnosti v Prešove označili rôzne dielčie možnosti ako korčuľovanie, cyklistika, obchody a pod., to sa skrýva pod položkou iné. Tak medzi najfrekvencovanejšie odpovede patrilo trávenie času s priateľmi – 27 respondentov; potom posedenie v kaviarni – 20 respondentov; kultúra, hudba, tanec – 18 atď. Alarmujúcim však je odpoveď, že v Prešove nie je nič vhodné pre trávenie voľného času – 75 respondentov.

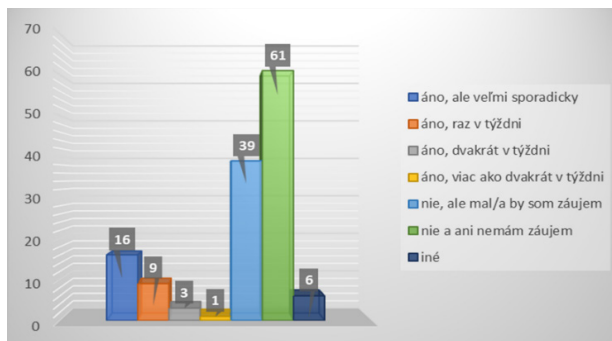
Druhou otázkou bolo či majú mladí ľudia poznanie o existencii centier voľného času. Ako z grafu č. 8 vyplýva, 59% respondentov vie o centrách, 39% nevie a 2% nevie čo je CVC.

Graf č. 8 Existencia centier v PO
(Zdroj: vlastné spracovanie)

Aby sme viac pochopili podstatu týchto predchádzajúcich odpovedí, tak sme sa opýtali: Či aj navštevujú nejaké centra v Prešove. Z odpovedí (graf č. 9) vyplynulo, že väčšina ľudí nenavštevuje žiadne centrum. Zo 134 respondentov, ktorý poznajú centrá v PO len 29 ľudí navštevuje nejaké centrum. Veľká väčšina 61 respondentov odpovedalo, že ani nemá záujem; 39 by chcelo. Z toho povstáva ďalšia otázka, ktorú sme položili: Kde a ako najčastejšie tráviš voľný čas? Tu mohli

respondenti vybrať viacero možností. Medzi top patrí: 100 (47%) respondentov si vybralo účasť na omši, liturgii; 98 (42,8%) si vybralo možnosť leňošim na izbe, pozerám seriály; 77 (33,6%) trávi voľný čas v obľúbenej kaviarni.

Graf č. 9 Návšteva centier
(Zdroj: vlastné spracovanie)

Vyhodnotenie hypotézy 2.

Hypotéza č. 2 sa potvrdila. Mladý človek v Prešove má vedomosť o existencii centier. Na druhej strane mladí ľudia nie sú spokojní s možnosťami trávenia voľného času v Prešove. Veľkú úlohu tu však zohráva i to, že nemajú dostatok voľného času aby navštevovali CVČ a tak využívajú možnosti s krátkym časovým intervalom. Medzi, ktoré patrí omša, liturgia, kaviarne a leňošenie.

Hypotéza č. 3 a 4 – Predpokladáme, že mladí ľudia by si vybrali skôr aktívnejšiu formu trávenia voľného času pred pasívnejšou; a Predpokladáme, že mladí ľudia preferujú skôr kultúrne podujatia ako duchovné podujatia.

Pri riešení týchto hypotéz sme položili otázku: Akú aktivitu vo svojom voľnom čase by si si priaľ/a vo väčšej miere zažívať v Prešove? Respondenti sa mohli vyjadriť k viacerým možnostiam, ktoré sme dali do ponuky. Ku každej mali dať mieru privítania tejto aktivity. Teda: určite áno, skôr áno, skôr nie, určite nie. V tabuľke č. 1 sa ukázalo, že najviac by mladí ľudia privítali kultúru, posedenia v kaviar-

ňach s priateľmi, potom šport, duchovné poradenstvo a modlitbové stretnutia.

aktivity	určite áno	skôr áno	skôr nie	určite nie
kultúra (koncerty, divadlo, kino)	128	86	15	3
šport	90	90	45	5
duchovné poradenstvo	89	83	40	17
pouličný spev	28	73	94	38
pouličné divadlo	31	98	73	34
posedenie s priateľmi v podniku, kaviarni	120	92	17	0
modlitbové stretnutia	83	89	41	17
parkour	15	43	124	50
handmade workshopy	51	80	76	23
dobrovoľnícke aktivity	71	112	36	11

Tab. č. 1 Očakávané aktivity
(Zdroj: vlastné spracovanie)

Vyhodnotenie hypotézy 3.

Hypotéza č. 3 sa nepotvrdila. Mladí ľudia v Prešove preferujú skôr pasívnejšiu formu aktivít. Skôr majú v oblube kultúru a posedenie s priateľmi. Zaujímavosťou je že duchovné poradenstvo, ktoré patrilo k 3. najčastejšie označovanú možnosť sa delí o toto miesto so športom.

Vyhodnotenie hypotézy 4.

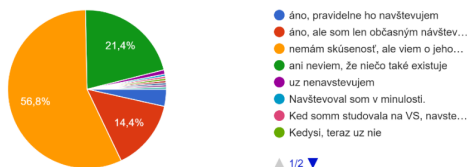
Hypotéza č. 4 sa potvrdila. Mladí ľudia preferujú skôr kultúrne podujatia ako duchovné podujatia ako to vyplynulo z možnosti, ktoré si respondenti vybrali. Hoci majú ľudia vo veľkej miere za potrebu duchovné poradenstvo a modlitbové stretnutia, predsa v prieskume ich predbehla kultúra.

Hypotéza č. 5 – Predpokladáme, že mladí ľudia evidujú Univerzitné pastoračné centrum vo väčšej miere ako Gréckokatolícke mládežnícke pastoračné centrum. Pri tejto hypotéze sme zisťovali, či majú mladí ľudia vedomosť o univerzitných pastoračných centier v Prešove. Je to otázka, ktorá odpovedá na to, či mladí ľudia, ktorí sa priznali k Rímskokatolíckej a Gréckokatolíckej cirkvi, využívajú tieto ponuky. Tu sme sa pýtali: Máš skúsenosť s Univerzitným pastoračným centrom (UPC)? Z 229 odpovedí vychádza, že 56,8% nemá žiadnu skúsenosť s UPC ale vie o jeho existencii; 21,4% ani nevie, že existuje; 14,4%

navštevuje ho veľmi sporadicky; 3,5% ho pravidelne navštevuje; ostatné odpovede veľmi dielčie.

Máš skúsenosť s Univerzitným pastoračným centrom (UPC)?

229 odpovedí

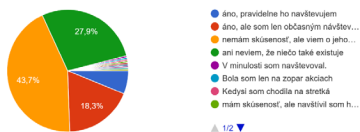

Graf č. 10 UPC
(Zdroj: vlastné spracovanie)

Na otázku: Máš skúsenosť s Gréckokatolíckym mládežníckym pastoračným centrom (GMPC)? Prišlo tiež 229 odpovedí, z ktorých vyplýva, že 43,7% nemá skúsenosť, ale vie že existuje; 27,9% ani nevie, že existuje; 18,3% je len občasným návštevníkom; 6,1% navštevuje ho pravidelne

Máš skúsenosť s Gréckokatolíckym mládežníckym pastoračným centrom (GMPC)?

229 odpovedí

Graf č. 11 GMPC
(Zdroj: vlastné spracovanie)

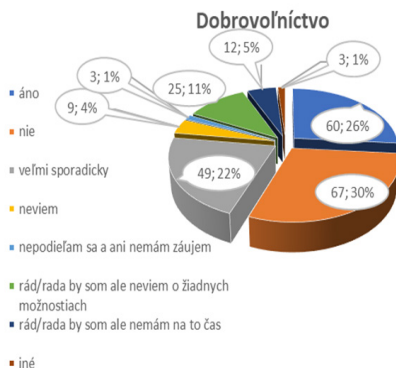
Vyhodnotenie hypotézy 5.

Hypotéza č. 5 sa potvrdila. Mladí ľudia evidujú Univerzitné pastoračné centrum vo väčšej miere ako Gréckokatolícke mládežnícke pastoračné centrum. Z tohto vyhodnotenia sa ukázalo, že je malé poznanie oboch centier alebo malá pravidelnosť ich aktivít.

Hypotéza č. 6 – Predpokladáme, že mladí ľudia nemajú skúsenosť s dobrovoľníctvom.

Túto hypotézu sme riešili pomocou otázky: Podieľaš sa na nejakej dobrovoľníckej činnosti?

Z 229 odpovedí vyplynulo ako uvádza graf č. 12, že iba 26,2% má skúsenosť s dobrovoľníctvom; 21,4% má ale len veľmi sporadickú skúsenosť; 10,9% by chceli mať skúsenosť, ale nevie o žiadnych možnostiach; 5,2% nemá na to čas a 3,9% nevie či sa podieľa na dobrovoľníctve. 29,7% nemá skúsenosť s dobrovoľníctvom vôbec.

Graf č. 12 Dobrovoľníctvo
(Zdroj: vlastné spracovanie)

Vyhodnotenie hypotézy 6.

Hypotéza č. 6 sa nepotvrdila. Mladí ľudia majú skúsenosť s dobrovoľníctvom ale tá je vo väčšej miere len sporadická. Teda nevenujú sa jej pravidelne.

Hypotéza č. 7 – Predpokladáme, že mladých ľudí viac oslovujú virtuálne siete ako plagáty a pútače. Táto hypotéza bola riešená pomocou dvoch otázok: Všímaš si ponuky aktivít pre trávenie voľného času? a Ak ťa niekto pozýva na nejakú akciu, čo ťa najčastejšie presvedčí?

Na prvú otázku odpovedalo 229 respondentov nasledovne: áno 38%; niekedy 46%; nie 16%. Na druhú otázku si mohli respondenti vybrať viacero odpovedí. Najviac však zo spôsobov, ktorý daného človeka presvedčí aby si vybral nejakú ponuku je priateľ a osobný kontakt, potom sú to facebook, zaujímavý pútač a až tak plagát a leták.

Graf č. 13 Úspešná motivácia
(Zdroj: vlastné spracovanie)

Vyhodnotenie hypotézy 7.

Hypotéza č. 7 sa potvrdila. Prekvapujúcim však je, že napriek tomu, že sociálne siete slúžia pre šírenie nejakej informácie a reklamy pre nejakú aktivitu pre viacerých ľudí, predsa najsilnejším motivátorom pre je osobný kontakt a priateľ, ktorý presvedčí.

Zhodnotenie prieskumu

Na základe stanovených hypotéz a ich riešení sme dospeli k tomu, že mladý človek v Prešove má menej voľného času ako pred 10 rokmi. Interval čistého voľného času sa pohybuje okolo 3 hodín. Mladý človek si preto rozmyslí na akú aktivitu si podujme. Preto si zvolí možnosti, ktoré ho neobmedzia a majú krátke trvanie. Napriek tomu sa snaží a túži zúčastňovať sa viac kultúrnych podujatí. Ako najlepší spôsob trávenia voľného času mládeže tak patrí trávenie voľného času s priateľmi alebo potom leňošenie, teda fyzický a psychický oddych. Rád sleduje seriály. Je však zaujímavé, že mladý človek túži po duchovnom naplnení aj v možnosti duchovného poradenstva, napriek tomu nevyužíva centra voľného času a ani univerzitné centra. Mladý človek v Prešove však nie je naivným a rozhoduje sa prostredníctvom priateľov a osobného kontaktu. Napriek tomu, že štúdie ukazujú, že virtuálny svet má v živote mladých ľudí silné postavenie, ukazuje sa, že skôr iba zaberá miesto pre oddych a skutočný život.

Preto je veľmi dôležité s mládežou pracovať na tej úrovni, ktorá je jej blízka, ponúkať zmysluplné no zároveň oddychové možnosti trávenia voľného času. To umožní výchovu a vzdelávanie mimo ich povinností. Veľkú úlohu tu môžu zohrávať univerzitné pastoračné centrá, ktoré svojim pôsobením môžu napomáhať nielen osobnému rastu mladého človeka ale aj spoločenskému životu.

Zoznam použitej literatúry:

- CENTRUM VEDECKO-TECHNICKÝCH INFORMÁCIÍ SR: Štatistická ročenka - súhrnné tabuľky. www.cvtisr.sk/cvti-sr-vedecka-kniznica/informacie-o-skolstve/statistiky/statisticka-rocenka-publikacia/statisticka-rocenka-suhrnne-tabulky.html?page_id=9603 (6.3.2018).
- GALLO, O. – LENČO, P.: Čo si myslia mladí – ich voľný čas a aktívna účasť na živote spoločnosti. Bratislava : IUVENTA – Slovenský inštitút mládeže, 2009. 37 s. ISBN 978-80-8072-078-0.
- IUVENTA – SLOVENSKÝ INŠTITÚT MLÁDEŽE: Správa o mládeži 2018 alebo Dva milióny budúcnosti. https://www.iuventa.sk/files/som/somsprava%200%20omladezi%202018_popularizovana.pdf (16. 5. 2018).
- KONČEKOVÁ, L.: Vývinová psychológia. Prešov : Lana, 2005. 298 s. ISBN 80-969053-6-8.
- LANGMEIER, J. – KREJČÍŘOVÁ, D.: Vývojová psychologie. Praha : Grada Publishing a.s., 2006. 368 s. ISBN 80-247-1284-9.
- ONDREJKOVIČ, P. (ed.): Mládež ako ohrozená sociálna skupina a kríza identity. In : Sociálna patológia ako predmet pozornosti sociálnej práce, sociálnej pedagogiky a výchovávateľstva. Bratislava : Pedagogická fakulta Univerzity Komenského, 1999. 124 s. ISBN 80-88868-47-5.
- Správa o mládeži 2018. Situačná analýza kvality života mladých ľudí. www.minedu.sk/data/files/8035_som_2018.pdf (10.3.2018).
- Správa o vzdelávacej činnosti Prešovskej univerzity v Prešove za rok 2017. www.unipo.sk/public/media/9762/Spr%C3%A1va%200%20ovzdel%C3%A1van%C3%AD%202017.pdf (28. 3.2018).
- V Ríme predstavili dokument z predsynodného stretnutia mladých z celého sveta. <https://www.tkkbs.sk/view.php?cislocianku=20180326042>. (28. 3.2018).
- VÁGNEROVÁ, M.: Vývojová psychologie I. Praha : Portál, 2000. 522 s. ISBN: 80-7178-308-0.
- VÁGNEROVÁ, M.: Vývojová psychologie II. Dospelosť a staří. Praha : Karolinum, 2007. 464 s. ISBN 978-80-246-1318-5.
- www.eduworld.sk (6.3.2018).
- www.pokraj.sk/sk/samosprava/udaje/organizacie/vzdelavanie/?searchBy=byFilter&type=%C5%Aokolstvo&county=Pre%C5%Aiov&title= (6.3.2018).
- www.stredneskoly.sk (6.3.2018).
- www.unipo.sk/informacie-o-univerzite/ouniverzite/ (6.3.2018).

Specifics of contemporary society

Branislav Tkáč

Abstract: *In the process of education of children, the family has a priority position. The family creates a natural environment in which almost every individual gains experience. Thanks to it, each of us creates social contacts with his surroundings and integrates into society. The family is the basic starting point for the child. He has an extremely strong formative influence on the child's personality and the influence of other environments can hardly compete with him.*

Keywords: *Society. Environment. Family. Child. Pupil.*

Today's family form is the result of the historical changes the family has gone through. Historically, it has evolved from free coexistence and matriarchal form to today's basic or nuclear family. Schaefferová (1995) brings several generalizations in which philosophically explains the nature of the family. According to this author, the family is a work of art that is constantly evolving and transforming. It is a place where interpersonal relationships are born and formed. The family is the cradle of creativity. A child who grows up in a creative environment gains interesting stimuli that can fundamentally affect its further development¹.

The nature of the family is changing with the development of society. The family loses a number of traditional features, but retains the basic features:

- the family is a socially accepted form of permanent coexistence of man, woman and their children,
- the family consists of people linked to each other by what a customary habit recognizes as bundles of blood, marriage or adoption,
- family members usually live under one roof

¹ SCHAEFFEROVÁ, E.: *Co je rodina*. Praha: Návrat domů, 1995.

- family members work together in a socially recognized division of roles, one of the most important roles of this collaboration being nutrition and raising children.

Several sociological analyzes show that a family can be understood as a social institution aiming to reveal its role in society; or as a social group that deals with the position and role of man in the family against the background of his relationship with other people. Family education is based on a complex set of stimuli (parents' personality, family life, family atmosphere, family environment) that have socializing and educational effects. Thanks to the fact that the family environment is specific in its own way and that emotional ties exist among family members, educational activities within the family become more complex and intensive².

Gabrheľová, Pasternáková (2016) reminds that a family with its nature is the oldest social institution, is older than the state or any other community. As a primary socialization group tied to life and organ, it has always had a firm place in the structure of society. It is an important link between an individual and society, which means that while it is the first, but not the only, educational institution. The basic task of the family is the socialization of children, which acts not only as a personal matter of parents, but also as their social duty, because the value of personality is always determined by its importance to society and depends just on education³.

Experts characterize the family as the oldest social institution that also performs socializing, economic, sexual-regulatory, reproductive and other functions. Family-centered education is a guiding activity in which man is formed, his physical and mental abilities developed. Upbringing forms the opinions, beliefs, feelings, attitudes, needs, interests, will and character in every single developmental period of a person, including in adolescence. The family creates a certain emotional climate, shaping interpersonal relationships, values and attitudes.

² ČUBIRKOVÁ, J.: *Záškoláctvo - aktuálny problém súčasnej školy*. In Vychovávateľ: časopis pedagógov. 2009, roč. 57, č. 10, s. 31.

³ GABRHEĽOVÁ, G, PASTERNÁKOVÁ, L.: *The intersections of education and management*. Karlsruhe : Ste-Con, 2016.

des, the foundations of ethics and lifestyle. From a sociological point of view, it is a form of individual integration into the social structure. Pasternáková (2017), Veteška, Salivarová (2014) state that the family is considered an indispensable element of raising children in terms of achieving higher personality qualities in the area of speech, physical, sensory, intellectual, emotional, willful, hygienic and moral development. human existence and the passing on of everyday skills. The family educates the child until the individual is brought up, but even then, the influence of the original family does not end^{4,5}.

The beneficial influence on the upbringing of the young generation is in addition to the relationships and general life in the family, the very structure of the family, which is characterized by the mutual relationships of partners - spouses, relatives, parents and children. It is true that this micro-environment, including the role of father, mother and child, may change through the acceptance of alternative ways of living together, but nevertheless, based on years of historical experience, the coexistence of the father, mother and children as a nuclear family in which mutual respect, love, trust prevails. and help⁶.

For the optimal development of the child and his socialization, the following summary of family environment conditions is needed: a consensual relationship between parents and their harmonious and unanimous education, love, trust expressed to the child, a feeling of security, protection, but also the power provided by parents. Above all, there is a need for a flexible, open education, an educational influence that adapts to the type and needs of the child. The applied educational styles in the family are also a picture of the level of internal values of parents, their value orientation. Therefore, the characteristics of parenting education will give us a picture of the value orientation of parents and the type of family education⁷.

4 PASTERÁKOVÁ, L.: *Wertbildung*. Karlsruhe : Ste-Con, 2017.

5 VETEŠKA, J., SALIVAROVÁ, J.: *Komparativní analýza přístupů k edukaci a aktivizaci seniorů*. In Andragogická revue : česko-slovenský vědecký časopis zaměřený na teorii vzdělávání dospělých, rozvoj lidských zdrojů a andragogiku, 2014, roč. 6, č. 2, s. 20.

6 TIRPÁK, P.: *Sociálně-pedagogické východiska v prospech rozvoje člověka*. In Acta educationis 2016. Kraków : Wydawnictwo AVALON, 2018, s. 38, 43.

7 SCHAEFFEROVÁ, E.: *Co je rodina*. Praha: Návrat domů, 1995.

In the context of learning about the family environment, we recognize the following types of parental education:

- Harmonic education in the family is defined as a type of education that is overwhelmed by the parent's love and trust towards the child. Parents' requirements for a child are proportionate to his or her abilities, capable of adapting to changes that provide protection, but also sufficient room for the child to self-realize. A family climate of this type is characterized by the presence of balanced feelings. The environment of such a family is favorable for the development of a socially mature, respectable and ethically responsible personality
- in liberal education, the family environment is unbalanced in some ways. The priority here is the confidential and accepting parent-child relationship, but the lack of consistency, the child's motivation, and the control of his motive,
- the type of ambitious education in the family provides the child with enough support in the form of encouragement and personality stabilization.
- education, which is dominated by unilaterally love for the child, and the idea of safety and protection, in fact, restricts it, makes it independent and non-adaptive to the non-family community. The disadvantage of this protective education is also the danger of a differently developing system of values and standards as well as the motivation of its performance. Closed education can lead him to avoid unsuccessfulness and a weak way of training for poor adaptability. The child is preserved in an independent, dependent childhood,
- a democratic but emotionally cool way of education is also somehow distorted. The child is accepted by parents as an equal partner, encouraged to take responsibility for their actions, some independence from the love of their own parents. This unfavorable condition and emotional deprivation brings restlessness to the child and the feeling that he is missing something. It creates a development conflict, often in the form of aggression and a change in a system of standards that directly affects its behavior.

Such a child is strenuous, strong and penetrating in the social environment, but often lacks inner motivation. His ability to empathy and respect for others is generally quite disturbed. He often becomes a harsh and biased judge of his community,

- neglected education is one of the worst forms of education in the family. It is the present absence of love, protection and power in parental activity. The world of norms and values of the child's stunts and fear of insecurity is reflected in the preliminary assault defense. He does not know the limitations, tends to show his aggression freely and uncontrollably,
- drill education is characterized by "iron" discipline. Emotionality, calmness, coldness, intimidation and the punishment of parents in the development of the child cause a person's closeness and aggression, which is often confronted with oneself.
- disharmony education is characterized by little love, inability to provide certainty, lack of encouragement, habituation and help. The child is in constant insecurity and anxiety, and this neurotization prepares him for unsuccessful personality development⁸.

The family is undoubtedly influenced by the current society. Reflecting this impact are some of the characteristics of the current family that have evolved through the new living and living conditions. The most significant characteristics of the current family are the decline in the number of children in families, the looser network of social contacts, the lesser importance of the family system, the greater autonomy of families, the independence associated with individualism and liberalism. These trends can be positive or even very negative for the development of relationships and family life. The characteristic features of the family are largely influenced by demographic conditions (family size, employment and the nature of work of parents, age of children and parents), material conditions (insufficient, sufficient and above standard), psychological conditions (family atmosphere, ways of communication), cultural conditions (living style, family orientation, education).

⁸ HRMO, R. – KRPÁLKOVÁ-KRELOVÁ, K.: *Zvyšovanie kvality vyučovacieho procesu*. Bratislava: STU, 2010.

Experts point out that in the late 1990s 80% of the population in the Slovak Republic considered the family to be the most important value. However, counseling psychologists at that time pointed to the low quality of intra-family relationships. At the end of the 1990s, the taboo problem of violence in families was also revealed.

In the context of the family's characteristic features, it is stated in the literature that there are too high demands and expectations on the family (both individual and social); most of the family's troubled and negative phenomena are not a manifestation of a „family crisis“, but a manifestation of family overload; the state must realize that it cannot expect much where little investment is made.

The family is the most universal form of social life. The life forms of coexistence of parents with children are still strongly homogeneous, heterogeneous and variable are the life forms of adults without children. The family is also a conservative form in the social sense, ie. j. little open to change, generationally portable. In her attempts to disrupt stereotypes is much smaller than in other social relationships. If we talk about a family as a highly conservative unit, that doesn't mean it doesn't change at all. It just changes slower than, for example, the political or economic system of society. Yet the traditional family is fundamentally different from the modern family. At the beginning of the 20th century, it still bears the mark of a traditional family; at the end of the 20th century we are already talking about a postmodern family.

The past 20th century has brought about significant changes in family life. At the beginning, a traditional nuclear family model dominated, where the man was the head of the household, economically provided and the woman was in charge of the household and upbringing of children.

Literature:

- ČUBIRKOVÁ, J.: Záškoláctvo - aktuálny problém súčasnej školy. In Vychovávateľ: časopis pedagógov. 2009, roč. 57, č. 10.
- GABRHELOVÁ, G. – PASTERŇÁKOVÁ, L.: The intersections of education and management. Karlsruhe : Ste-Con, 2016.

- HRMO, R. – KRPÁLKOVÁ-KRELOVÁ, K.: Zvyšovanie kvality vyučovacieho procesu. Bratislava: STU, 2010.
- PASTERÁKOVÁ, L.: Wertbildung. Karlsruhe : Ste-Con, 2017.
- SCHAEFFEROVÁ, E.: Co je rodina. Praha: Návrat domů, 1995.
- TIRPÁK, P.: Sociálno-pedagogické východiská v prospech rozvoja človeka. In *Acta educationis* 2016. Kraków : Wydawnictwo AVALON, 2018.
- VETEŠKA, J. – SALIVAROVÁ, J.: Komparativní analýza přístupů k edukaci a aktivizaci seniorů. In *Andragogická revue : česko-slovenský vědecký časopis zaměřený na teorii vzdělávání dospělých, rozvoj lidských zdrojů a andragogiku*, 2014, roč. 6, č. 2.

Dialóg – edukačný atribút rodinných vzťahov

Jana Beňková

Abstract: Dialogue and communication play a crucial role in family education. The presented paper promotes and encourages healthy and effective communication in families. The emphasis is given to creating and maintaining close family ties through communication. Family is an ideal place for development of communication skills and competencies that are essential for our further growth and future orientation.

Keywords: Family. Communication. Dialog. Parents. Child. Relationships.

Dialóg, komunikácia, rozhovor akokoľvek nazveme tento atribút pozornosť je potrebné v prvom rade sústrediť na jeho relevanciu. Komunikácia v rodine je prvým a základným komunikačným priestorom pre človeka. Predstavuje nevyhnutnú zložku rodinného života a zároveň buduje medziľudské vzťahy. Rodina je primárnym sociálnym prostredím, v ktorom si osvojujeme nielen reč, ale aj spôsob komunikácie, výraz, obsah, komunikačný štýl a taktiež formy verbálneho správania sa. Prvé dotyky s primárnym sociálnym prostredím a prvé nadobudnuté sociálne skúsenosti totiž poznamenávajú človeka nielen v detstve, ale aj v dospelosti.

Podstata dialógu v rodine

Najprirodzenejším prostriedkom a spôsobom ako utvárať kvalitné vzájomné vzťahy v rodine je samozrejme komunikácia, pričom podmienkou úspešnej komunikácie je vytvorenie komunikačného prostredia na základe vzájomnej dôvery, úcty a rešpektu. Rodina totiž predstavuje pre jedinca ideálny priestor pre osvojenie si komunikačných zručností. Komunikácia medzi ľuďmi, ich schopnosť vyjadriť názory, pocity alebo aj schopnosť správne pochopiť to, čo nám hovorí druhí, nie je vôbec jednoduchý proces.¹ Kvalita vzájomnej komu-

¹ Porov. ŠATANEK, J.: *Komunikácia v rodine*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Fakulta Humanitných vied, 2004. s. 20.

nikácie v rodine závisí od jej členov. Každý svojim spôsobom prispieva k úrovni komunikácie, ktorá vplýva na utváranie osobnosti. Efektívnosť komunikácie je jedným zo základných prvkov zdravej fungujúcej rodiny. Tie, v ktorých prebieha komunikácia na všetkých úrovniach, sú schopné vytvárať podmienky pre zdravý psychický vývin, a tiež upevňujú vzájomné citové väzby.²

Komunikáciu môžeme zaradiť medzi najdôležitejšie prvky spoločenského života. Je jednou z významných zložiek ľudskej osobnosti, pretože komunikácia je človeku vlastná. Pomáha mu včleňovať sa do spoločnosti, vytvárať vzťahy, vymieňať informácie, v ktorých vyjadruje pocity a túžby. V tomto rozmere komunikácie človek vytvára medziľudské vzťahy, čo pre neho predstavuje dôležitú súčasť, ba dokonca podstatu spoločenského života. Komunikácia nie je významná len z pohľadu vyjadrovania, ale aj z pohľadu spôsobu, ako danú informáciu podávame. To, ako človek komunikuje, ako sa tvári, pohybuje, gestikuluje a celou spleťou neverbálnej komunikácie ovplyvňuje ľudí okolo seba.³

Rodina je miestom celoživotného ukotvenia človeka v sociálnej, psychologickú a duchovnej sfére života. Je tvorená ako intímna sociálna skupina, ktorá stojí a padá na schopnosti, pripravenosti a ochote každého jej člena. Je viac menej kompaktný a súdržný celok, a viac či menej fungujúci systém rodinnej konštelácie, ktorá je dôsledkom medziľudských vzťahov, komunikácie v rodine a činností i konania členov rodiny. Komunikácia v rodine je pre človeka veľmi dôležitá, pretože spôsobilosť efektívne komunikovať je neoddeliteľnou súčasťou životnej kompetencie k rodinnému životu.⁴ Správnu komunikáciou sa dajú minimalizovať negatívne situácie v rodine a vďaka nej je možné predchádzať rôznym konfliktom, či dokonca psychickým depriviáciám a emocionálnemu vypätiu. Dobrou komunikáciou sa

² Porov. ŠATANEK, J.: *Komunikácia v rodine*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Fakulta Humanitných vied, 2004. s. 24-25.

³ Porov. PALA, G.- POLÁKOVÁ, M.: *Online doba- Online cirkev II*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta, 2013. s.184-185.

⁴ Porov. MACHALOVÁ, M.: *Láska a komunikácia v rodine*. <http://www.prohuman.sk/psychologia/laska-a-komunikacia-v-rodine> (8.4.1019).

budujú fungujúce rodinné vzťahy spočívajúce v nezištnosti, úprimnosti a harmónii.⁵

Užitočné a zmysluplné skúmanie komunikácie v rodine vychádza z predpokladu, že táto komunikácia sa odohráva na základe určitých pravidiel, ktoré sú zadefinované v jednotlivých rodinách. Azda neexistuje na svete človek, ktorý by netúžil žiť v šťastnej a fungujúcej rodine. Nie každý si je ale vedomý toho, že do značnej miery to závisí predovšetkým od neho samotného a od jeho spôsobu komunikácie. Zmysel spočíva hlavne v potrebe neustále sa učiť a zdokonaľovať sa v nej, pretože zručnosť komunikovať je životnou potrebou človeka.⁶

Psychologička Ľubica Baďurová vymedzuje znaky ideálnej komunikácie, ktoré ak uplatníme v rodinách zlepši sa nie len komunikácia, ale aj fungovanie rodiny:

1. **Komunikácia má byť presvedčivá a nie autoritatívna** – psychologička upriamuje pozornosť predovšetkým na to, že každý vzájomný kontakt by mal byť pozitívny a nieť sa v duchu priateľskej atmosféry. Hádky a spory aj keď sú bežnou súčasťou vzťahov je potrebné minimalizovať, pracovať na tom, aby sme im dokázali predchádzať a pokiaľ je možné v čo najväčšej miere sa im vyhnúť. Kritizovanie, obviňovanie a podozrievanie by malo byť v zdravej a efektívnej komunikácii tabu. Pri argumentácii a vysvetľovaní máme zvoliť pokojný a rozvážny prístup.
2. **Počúvajte sa navzájom** – jedným z ďalších aspektov je počúvanie, ktoré tvorí základ komunikácie. Dôležité je aby počúvanie bolo aktívne, zvlášť to platí vtedy, keď druhá osoba zastáva opačné názory. Neustále sa treba učiť sebaovládaniu, objektívnosti a zdravému úsudku. Výzva spočíva v tom, aby sme sa naučili odolávať panovačnosti, arogancii a agresívnosti. Počúvanie je jednou z najťažších úloh v interpersonálnych vzťahoch.

5 Porov. ŠATÁNEK, J.: *Komunikácia v rodine*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Fakulta humanitných vied, 2004. s. 78.

6 Porov. GABURA, J. – GABURA, J.: *Sociálna komunikácia*. Bratislava : Občianske združenie Sociálna práca, 2004. s. 32.

3. **Prejavujeme láskyplný záujem** – nesmieme zabúdať, že každodenná komunikácia si vyžaduje láskyplný záujem. Naše slová by mal sprevádzať úsmev, takt, trpezlivosť a zdvorilá vľúdnosť. Tieto prejavy vyvolávajú dôveru, istotu a rešpekt.⁷

Rodina ako spoločenstvo interpersonálnych vzťahov

Rodina, zrodená z intímneho života spoločenstva a manželskej lásky je prvotným miestom medziľudských vzťahov, základom života osôb a prototypom každej sociálnej organizácie.⁸ Rodina je prirodzenou komunitou, kde sa nadobúdajú prvé skúsenosti a vedomosti o ľudskom sociálnom správaní, pretože len v nej sa nenachádza osobný vzťah medzi „ja“ a „ty“, ale robí sa aj krok smerom k „my“.⁹ Človek formovaný zdravým prostredím rodiny má perspektívu stať sa tvorivou ľudskou bytosťou s potenciálom. Aj sociálny kapitál jedinca môže vzniknúť len na vzťahoch dôvery a spolupráce v spleti spoločenskej organizácie. Rodina v sebe odzrkadľuje svoje vzájomne vzťahy, spoluprácu, kooperatívnu zodpovednosť, a tak ovplyvňuje humánnu kvalitu spoločnosti. Zlyhanie rodiny ako inštitúcie neplniacej si svoje funkcie a poslanie, je vždy degradovaním pre členov rodiny, ale aj pre spoločnosť, pretože stabilita rodiny je predpokladom aj k stabilite spoločnosti.¹⁰ Rodina ako ucelená sociálna jednotka so svojim vlastným fyzickým, duševným a mravným životom je subjektom aj objektom vzájomných vzťahov v spoločnosti. Súčasne je zdrojom, z ktorého dieťa čerpá podmienky pre vlastný rast, dôležité podnety či inšpirácie, a všetky potrebné vplyvy, podmieňujúce jeho vývoj k bytosti telesnej, duševnej, mravnej či sociálnej.¹¹ Rodina je rozhodujúcim a nenahradí-

⁷ Porov. BAĐUROVÁ, L.: *Ako komunikovať v rodine*. <http://www.cpppaptn.sk/wp-content/uploads/2018/06/Ako-komunikova%C5%A5-v-rodine.pdf> (15.4.2019).

⁸ Porov. KONFERENCIA BISKUPOV SLOVENSKA, RADA PRE RODINU A MLÁDEŽ.: *Prípravné katechézy na VI. svetové stretnutie rodín*. Trnava: SSV, 2008. s. 17.

⁹ Porov. KONFERENCIA BISKUPOV SLOVENSKA, RADA PRE RODINU A MLÁDEŽ.: *Prípravné katechézy na VI. svetové stretnutie rodín*. Trnava: SSV, 2008. s. 17.

¹⁰ Porov. LACA, S.: *Výchova- Rodina -Hodnoty*. Brno : Institut mezioborových studií, 2013. s.12.

¹¹ Porov. UHLÍŘ, F.: *Sociologie rodiny s hlediska dětského vývoje*. Praha : Statní nakladatelství v Praze, 1947. s. 30.

teľným prostredím socializácie prostredníctvom, ktorej si dieťa osvojuje a preberá hodnoty, názory a vzory správania. Zároveň je strategickým prvkom v utváraní životných postojov. Podmienkou a predpokladom normálnej výchovy je však zdravý manželský vzťah založený na súdržnosti, porozumení, vzájomnej tolerancii i zodpovednosti. Je nanajvýš dôležité zdôrazniť, že rodina ako prvý socializačný subjekt z hľadiska formácie osobnosti dieťaťa, z hľadiska jeho vzťahu k ostatným ľuďom a k spoločnosti má rozhodujúci vplyv. Rodina predurčuje prosociálne alebo naopak asociálne postoje a činy u detí. Na rodine môžeme demonštrovať všetky základne sociálne vzťahy a je praktickým segmentom, ktorý sprevádza človeka počas celého života.¹² Rodina je najlepšou školou na vytváranie a pestovanie interpersonálnych vzťahov vzhľadom na súčasný individualistický trend. Rodina, ktorá ide príkladom celej spoločnosti zostáva vzorom do konca vekov. Vidíme to už v dobe Ježiša Krista, ktorý by nemohol byť tým, čím bol podľa Božieho plánu, keby sa nebol narodil do rodiny Jozefa a Márie. Utvoriť vlastnú rodinu vo svetle evanjelia znamená vstúpiť do Božieho plánu. Neúnavný zápas o fungujúce vzťahy by mal byť predovšetkým v rodine, kde obaja partneri sú vyrovnaní, zmierení a milujúci, aby deti, ktoré v tejto rodine vyrastajú, boli vítané, zahrnuté pozornosťou a milované. Potom aj celá spoločnosť bude fungovať v mieri a Božej prítomnosti.¹³

Dialóg ako jeden z atribútov lásky

Neustály apel na kvalitnú komunikáciu v rodine má svoje miesto v spoločnosti a dá sa považovať za potrebný, pretože spôsobilosť optimálne komunikovať je neoddeliteľnou súčasťou životnej kompetencie budovať zdravý a normálny rodinný život. Spôsobilosť optimálne komunikovať predstavuje dôležitý osobnostný predpoklad a významný vklad do toho, akú podobu, výsledok a dopad má interpersonál-

¹² Porov. LACA, S.: *Výchova- Rodina -Hodnoty*. Brno : Institut mezioborových studií, 2013. s. 15.

¹³ Porov. GUY, G.: *Rodina. Poklad našej doby*. Praha : Portál, 2018. s. 11.

na komunikácia partnerov na rodinný život v jednotlivých rodinách.¹⁴ Dialóg, ktorý tvorí privilegovaný a nenahraditeľný spôsobom prežívania, vyjadrovania a dozrievania lásky v manželskom a rodinnom živote si však vyžaduje dlhú a náročnú prax. Z prirodzenosti a odlišnosti muža a ženy vyplývajú aj ich rozdielne formy komunikácie. Každý z nich používa rôzne jazykové prostriedky, riadi sa odlišnými pravidlami, spôsobom kladenia otázok, štýlom odpovedí či používania tónu. Komunikáciu ovplyvňuje aj daný okamih a mnoho ďalších okolností.¹⁵ Napriek všetkým okolnostiam optimálna komunikácia tvorí a buduje optimálny vzťah. Ak partneri vedia o svojich potrebách, túžbach, názoroch hovoriť, a svoje požiadavky jasne komunikujú partnerovi, predstavuje ich komunikácia základný tmel pre vzťah. Z výskumov, ktoré realizovali fundovaní psychológovia zaoberajúci sa komunikáciou sa dozvedáme, že pozitívna komunikácia je účinnejšia pre rozvíjanie kvalitných vzťahov s druhými ľuďmi, ba dokonca aj pre rozvíjanie samého seba. Aj experimenty psychologičky B. Fredricksonovej naznačujú, že ak sa človek nachádza v citovom rozpoležení, ktoré je však sprevádzane príjemnými pocitmi, zvyšuje sa pravdepodobnosť, ako u detí, tak aj u dospelých, k tvorivejšiemu mysleniu a k rýchlejšiemu a lepšiemu vyriešeniu niektorých úloh. Pozitívna komunikácia, optimizmus, zvedavosť, nádej a šťastie majú vplyv na plnohodnotný, naplnený a láskyplný život. Výskumy realizované psychológom Seligmanom poukazujú aj na to, že pozitívna komunikácia má dokonca vplyv na dĺžku života.¹⁶ Ak funguje vzťah medzi partnermi v rodine bude fungovať aj rodina ako celok. Všetko však závisí od spôsobu, formy a adekvátnej komunikácie, pretože rodinná prosperita sa formuje od vývinu členov rodiny. Komunikačná gramotnosť človeka je chápaná ako proces, ktorý prebieha od ranného veku po celý jeho nasledujúci život. Interpersonálna komunikácia je procesom sociálneho učenia sa, ktorý zahŕňa všetky etapy vývinu myslenia, prežívania a

¹⁴ Porov. MACHALOVÁ, M.: *Láska a komunikácia v rodine*. <https://www.prohuman.sk/psychologia/laska-a-komunikacia-v-rodine>. (8.4.2019).

¹⁵ Porov. PÁPEŽ FRANTIŠEK.: *Amoris laetitia*. Posynodálna apoštolská exhortácia sv. Otca Františka. Trnava : SSV, 2016. s. 84.

¹⁶ Porov. VYBÍRAL, Z.: *Psychologia komunikace*. Praha : Portál, 2005. s. 231.

správania sa osoby vzhľadom na rodinný život a na život v ďalších, pre život dôležitých, sociálnych skupinách.¹⁷

Edukačný potenciál komunikácie formou dialógu

Výchova realizujúca sa v rodine je založená na špecifickej sociálnej komunikácii, do ktorej vstupujú, na jednej strane osobnosť rodiča, na druhej strane osobnosť dieťaťa. Kvalita výchovy v sebe odráža kompetenciu rodičov, teda schopnosť vykonávať určité činnosti, na základe osvojenia si potrebných teoretických poznatkov a praktických zručností potrebných v rámci výchovy.

Kompetencie rodičov možno rozlíšiť nasledovne:

- **Sociálna kompetencia** - rodič má rozvinutý systém správania sa v sociálnom prostredí, dokáže v ňom vytvárať medziľudské vzťahy, má schopnosť adaptácie a zvnútorňovania pravidiel správania sa, schopnosť riešiť životné situácie.
- **Psychologická kompetencia** - rodič psychicky zvláda úlohy života, má schopnosť poznávať a uvedomiť si svoju osobu. Zároveň je jej súčasťou aj sociálno-psychologická kompetencia, ktorá umožňuje vytvárať vzťahy s druhými ľuďmi spôsobom efektívnej komunikácie.
- **Osobnostná kompetencia** - čiže u rodiča sú znaky psychicky dospelšej osobnosti a rodič dokáže byť samostatný a autonómne konajúci.

Sociálna a psychologická kompetencia zahŕňajú schopnosti ako sebaopozorovanie, sebaovládanie, trpezlivosť, úprimnosť, empatia, akceptácia a nami zdôrazňovaná komunikácia. Nutnou podmienkou úspešnej rodinnej výchovy je zvládnutie uvedených kompetencií, ktoré zároveň vytvárajú výchovnú kompetenciu rodičov.¹⁸ Edukácia a rola rodičov v súčasnosti nie je jednoduchá. Väčšina odbornej literatúry sa vyjadruje o normálnej rodine, kde matka zastáva emočnú integračnú funkciu, čo predstavuje to, že dáva rodinu dohromady

¹⁷ Porov. MACHALOVÁ, M.: *Láska a komunikácia v rodine*. <https://www.prohuman.sk/psychologia/laska-a-komunikacia-v-rodine>. (8.4.2019).

¹⁸ Porov. MENDELOVÁ, E.: *Výbrané kapitoly o rodine a rodičovstve*. Nitra : PF UKF, 2015. s. 15.

a otec zastáva funkciu inštrumentálnu, čiže obstarávaciu. V súčasnosti sa role rodičov však prekrývajú a spoločnosť vyžaduje od rodičov, aby boli schopní zastupovať jeden druhého. Od mužov sa očakáva viac záujmu o deti a od žien zas väčšia angažovanosť vo verejnej sfére v podobe sebapresadzovania, výkonnosti, odolnosti voči stresu či nezávislosť. Spoločnosť sa teda pokúša modifikovať vrodennú výbavu muža a ženy. Nikdy v tom nemôže byť stopercentne úspešná, nakoľko je rodina krehkejšia organizácia ako spoločnosť, a preto keď v nej niekto začne presadzovať požiadavku spoločenského hnutia, je na najlepšej ceste k tomu, ako rodinu rozložiť. V tejto problematike môžeme vidieť závažný problém vo vnútrosociálnych, celospoločenských, ale aj hospodárskych a ekonomických okolnostiach, ktoré sa vplietajú do každodenného života jedinca a nejakým spôsobom poznamenávajú a premietajú sa do rodinných vzťahov a prirodzene aj do vzájomnej komunikácie.¹⁹ Proces socializácie a edukácie sa realizuje v prvom rade osobným pôsobením členov rodiny navzájom, vrátane kladných i záporných vplyvov a vzorov. Príklad rodičov predstavuje najdôležitejší aspekt vo výchove v období detstva, ako aj dospievania. Stratégie správania sa rodičov odrážajúce sa v procese komunikácie vnímajú deti už od útleho veku a osvojujú si v tomto duchu modely správania. Rovnako si podľa vzoru rodičov utvárajú vlastný hodnotový a morálny rebríček, ako aj spôsob komunikácie, ktorý budú uplatňovať v nasledujúcom živote.²⁰

Rodičia sú prvými komunikačnými elementami a súčasne komunikačnými vzormi správania sa. Rodinná komunikácia je širokospektrálna, obsahuje rozsiahlu škálu komunikačných žánrov, spôsobov, či výrazových prostriedkov. Dôležité je nezabúdať, že rodičia sú prvými kontaktnými osobami, a súčasne nositeľmi a sprostredkovateľmi komunikácie s deťmi. Rodičia predstavovali a naďalej budú predstavovať základný edukačný model rodiny. Komunikácia v rodine je teda

¹⁹ Porov. BÚGELOVÁ, T.: *Komunikácia v škole a rodine*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove FF, 2002. s. 124.

²⁰ Porov. MENDELOVÁ, E.: *Vybrané kapitoly o rodine a rodičovstve*. Nitra : PF UKF, 2015. s. 14.

elementárnym prostriedkom výchovy, od ktorej závisí celé nasledujúce fungovanie rodinného života s dopadom na celú spoločnosť.²¹

Jedná z odborníčok z oblasti psychológie, psychologička Barbora Downes, poukazuje na dôležitý prvok v rodinnej komunikácii, ktorým je porozumenie. Práve prostredníctvom porozumenia dokážeme predchádzať a eliminovať napätie či neistotu v rodinnej klíme. Je preto potrebné a žiaduce osvojiť si ho už samého detstva, pretože ak si dieťa uvedomuje, že rodičia sú s ním ochotní diskutovať a viesť dialóg na akúkoľvek tému, neuzatvárajú sa do seba, často s rodičmi komunikujú, vytvárajú si blízkosť, dôveru a mnoho problémov aj v puberte neriešia s rovesníkmi, ale s rodičmi. Rodičia nesmú taktiež zabúdať na neverbálnu komunikáciu, ktorá ich slová a slovný prejav sprevádza, a práve malé deti vnímajú neverbálne prejavy v komunikácii výraznejšie ako slová. Mnohým slovám možno ani nerozumejú, ale podľa mimiky zistia ľahko, či konajú správne alebo nesprávne.²²

Psychologička Barbora Downes upozorňuje aj na niekoľko základných dôvodov, prečo dochádza k nedorozumeniu medzi rodičmi a deťmi. Medzi tie najzakladanejšie patria:

- rodičia nepoznajú dobre kontext toho, čo nám niekto druhý hovorí,
- dosadzujú si domnienky a zakrývajú tak skutočnú realitu,
- nevedia aktívne počúvať,
- nevedia si nájsť čas na úprimný rozhovor (za každým problémom sa skrýva množstvo ďalších skutočností, ktoré sa dajú pri rozhovore odhaliť),
- nevyužívajú empatiu pri počúvaní (tá spočíva v tom, že zopakujeme po dieťati to, čo povedalo),
- rodičia nepomáhajú deťom pomenovať pocity, ktoré prežívajú.

Ak sa na to pozrieme z dlhodobého hľadiska najpodstatnejšie vo výchove je budovať, empatiu, aktívne počúvanie, dôveru a porozume-

²¹ Porov. MACHALOVÁ, M.: *Láska a komunikácia v rodine*. <https://www.prohuman.sk/psychologia/laska-a-komunikacia-v-rodine>. (8.4.2019).

²² Porov. KONÍČKOVÁ, J.: *Čo je základom porozumenia medzi rodičmi a deťmi?* <https://eduworld.sk/cd/jaroslava-konickova/3617/co-je-zakladom-porozumenia-medzi-rodcmi-a-detmi> (15.4.2019).

nie medzi rodičom a dieťaťom. Rozvíjanie spomínaných prístupov vo výraznej miere znižuje problémy medzi rodičmi a deťmi predovšetkým v puberte, ktoré je najkritickejším a najzraniteľnejším obdobím vo výchove. Aktívne počúvanie je najlepšou prevenciou pred nedorozumeniami, ktoré môžu vyústiť do závažnejších problémov. Vždy je dobré sa uistiť v tom, či sme naozaj dobre rozumeli tomu, čo dieťa hovorí.²³

Celková socializácia a adaptácia dieťaťa na svet prebieha formou rodinnej edukácie, z ktorej človek preberá vzory správania sa, a následne ich aplikuje vo svojom živote. Rodina predstavuje elementárne prostredie komunikácie, prostredníctvom ktorého sa človek komunikačným zručnostiam môže naučiť a osvojiť si ich. Zdravá a efektívna komunikácia v prostredí rodiny predstavuje najpodstatnejšiu zložku vo sfére budovania a fungovania vzťahov či riešenia konfliktov, a zároveň vytvára priestor pre vyjadrenie svojich pocitov, túžob a prianí. Rodinná komunikácia odohrávajúca sa v duchu lásky, úcty, rešpektu a spolupatričnosti sa podieľa na zdravých, fungujúcich a prosperujúcich vzťahoch v rodine, ktoré majú pozitívny dopad na celú spoločnosť. Preto je žiadúce učiť sa zdravej a efektívnej komunikácii v rodinnom prostredí, lebo nám pomáha konštruktívne riešiť konflikty a problémové situácie, ktoré sú bežnou súčasťou našich životov. Človek bol stvorený k tomu, aby žil vo vzťahoch a hlboko v sebe má zakorenenú túžbu žiť v spoločenstve. Medziľudské vzťahy predstavujú pre človeka neodmysliteľnú súčasť jeho bytia, nakoľko fungujúce vzťahy dokážu človeku zaistiť intelektuálne, fyzické a emocionálne povzbudenie, pomáhajú človeku prosperovať a dozvedieť sa niečo o sebe samotnom. Vďaka fungujúcim vzťahom človek nepociťuje osamelosť, a jeho správanie a komunikácia sú odrazom tejto podstaty.

²³ Porov. KONÍČKOVÁ, J.: *Čo je základom porozumenia medzi rodičmi a deťmi?* <https://eduworld.sk/cd/jaroslava-konickova/3617/co-je-zakladom-porozumenia-medzi-rodcmi-a-detmi> (15.4.2019).

Komunikácia nevyhnutná kompetencia nie len pre rodinný život

Existencia jedinca bez komunikácie prakticky nie je možná. Medziľudské vzťahy sa zakladajú na komunikačných zručnostiach, od ktorých závisí celková kvalita života. Aj psychológovia dávajú prednosť kvalitnej a efektívnej komunikácii pred uspokojením sociálnych podmienok alebo pred profesionálnou spokojnosťou. Napriek neustálemu dôrazu, ktorý sa kladie na efektívnu komunikáciu, súčasná doba pre ňu predstavuje ohrozenie, dokonca v istých situáciách je možné hovoriť až o patológiách.

Celkové fungovanie súčasnej rodiny sa nesie v znamení mnohých nekončiacich povinností, hektickým životným fungovaným prevádzaným stresom, ktoré spôsobuje mnohé prekážky a problémy v rodinnej komunikácii. Ich počet neustále stúpa a na stúpajúcej tendencii ma podiel rýchlo sa rozvíjajúca spoločnosť. Je však potrebné si ich uvedomiť a pracovať na ich odstránení, aby komunikácia v rodinách bola efektívna a prekážky, ktoré ju v súčasnosti značne obmedzujú neboli pre rodinu tragédiou. Môžeme hovoriť o najčastejších prekážkach, ktoré obmedzujú či bránia rodinnej komunikácii:

- **Rýchly životný štýl** – mnohé povinnosti týkajúce sa práce, vzdelávania, športových, kultúrnych a iných aktivít sú činnosti, ktoré nám často bránia v tom, aby sme si našli dostatok času a priestoru na komunikáciu vo vlastnej rodine. Dôležité je uvedomiť si túto skutočnosť a postupne si vytvárať väčší časový priestor na túto podstatnú skutočnosť v našom živote.
- **Profesionálna prestíž** – doba, ktorá ponúka mnoho možností a udáva trend, že byť úspešný je základ úspechu, vyvoláva u mnohí pocit, že byť perfektný a pracovať na sebe je najväčšou prioritou. Budovanie kariéry a povinnosti týkajúce sa práce si človek prináša so sebou domov. A takéto nadmerné zaujatie vlastnými záležitosťami často oslabuje náš záujem o kontakty s druhými ľuďmi.
- **Nadmerná kritickosť** – keď deti nadmerne kritizujeme, ponížujeme, má to veľmi negatívny vplyv na ich psychiku. Najhoršie je, keď to robíme ešte v prítomnosti iných ľudí.

- **Nedostatok trpezlivosti** – v dôsledku časového stresu sa často dopúšťame chyby, pri ktorej siahame po rýchlych riešeniach bez nevyhnutnej trpezlivosti a hľadani čo najlepšej možnosti pri riešení problému, a to so sebou prináša častokrát ešte viac úskalia.
- **Tvrdochlavosť** – niekedy sme tak silno zaujatí sami sebou, že naša tvrdohlavosť sťažuje dosiahnutie kompromisu, a tak sa napätie v rodine ešte viac stupňuje. Tvrdochlavosť spôsobuje aj nadradenosť a diktátorstvo, ktoré pre ďalších členov rodine je veľmi nepríjemné.²⁴

Individualizmus, moderné technológie či technický pokrok spojený s rýchly tempom životného štýlu, obsahujúci prvky, ktoré vytlačujú zo spoločnosti komunikáciu tvárou v tvár, či odmietavý postoj človeka pre otvorenosť komunikovať, a mnohé iné faktory, prinášajú disharmóniu do procesu komunikácie, a následne sa v nej vyskytujú problémy a chyby, ktoré môžu vyústiť až do konfliktu. Samozrejme, konflikty predstavujú bežný jav v medziľudských vzťahoch, vyvierajúci z rôznych názorov, postojov, záujmov každého jednotlivca. Ak však človek nedisponuje dostačujúcimi komunikačnými zručnosťami, ktoré korešpondujú a sú spojené s pochopením, rešpektom a úctou voči druhému človeku, ktoré sa následne odrazia v jeho správaní, sú medziľudské vzťahy odsúdené na zánik. Súčasne je aj ľudská psychika a celková kvalita života človeka vystavená deprivácií.

Napriek mnohým negatívam a úskalia, ktoré so sebou prinášajú moderné trendy a rýchly životný štýl, ktoré ovplyvňujú aj rodinnú komunikáciu a rodinné vzťahy, môžeme byť potešení z výsledkov výskumov v rámci Slovenska, ktoré boli realizované relatívne nedávno.

V roku 2017 bol sociológmi uskutočnený výskum zameraný na zisťovanie spôsobov a foriem každodennej komunikácie a interakcie obyvateľov Slovenska a na zisťovanie rozsahu a kvality príbuzenských, priateľských a iných sietí a väzieb. Z výskumu vyplýva, že 43,8 % ľudí na Slovensku komunikovalo so svojimi priateľmi a známymi najčastejšie osobne. Asi tretina obyvateľov využívala telefonickú

²⁴ Porov. BAĐUROVÁ, L.: *Ako komunikovať v rodine*. <http://www.cpppaptn.sk/wp-content/uploads/2018/06/Ako-komunikova%C5%A5-v-rodine.pdf> (15.4.2019).

komunikáciu a cez internet najčastejšie komunikovala takmer štvrtina obyvateľov Slovenska.

Z výsledkov tiež vyplynulo, že osobná komunikácia dominuje u najstarších ľudí (65-ročných a starších), občania v strednom a staršom strednom veku (40- až 65-roční) komunikujú so svojimi priateľmi a známymi najčastejšie telefonicky a mladší ľudia pri takejto komunikácii využívajú najčastejšie internet. Podiel využívania telefónu a internetu pri komunikácii s priateľmi a známymi sa zvyšuje so vzrastajúcim vzdelaním ľudí. Výskum sa ďalej zamerlal na to koho sa v prípade potreby obyvateľia Slovenska obracajú so žiadosťou o pomoc či podporu.

Ak sú ľudia chorí alebo potrebujú pomoc v domácnosti obrátiť sa na blízkeho člena rodiny- 67%. Podobné výsledky boli zaznamenané aj v prípade zlého psychického stavu a potreby poradiť či porozprávať sa o rodinných problémoch. Aj v takomto prípade by väčšina ľudí požiadala o pomoc najskôr blízkeho člena rodiny, v tomto prípade by sa však už častejšie obrátili aj na ľudí mimo rodiny. Blízky kamarát či kamarátka sú tiež osobami, ktorých by ľudia ako prvých oslovili v prípade, že by sa chceli poradiť v súvislosti s rodinnými problémami -35 %, ale aj ísť sa zabaviť do spoločnosti - 45 %. Výsledky výskumu poukazujú na to, že sociálne väzby pomáhajú ľuďom na Slovensku zvládať riešenie mnohých životných situácií, a že rodina zostáva pre nich najdôležitejším zdrojom pomoci a opory.²⁵

Rodinná komunikácia preto predstavuje jednu z oblastí ľudského života, na ktorej je potrebné neustále pracovať. Zdravá a kvalitná komunikácia nám zabezpečuje plnohodnotné vzťahy, od ktorých závisí harmónia človeka a jeho celkového života. Bez komunikácie nie sú vzťahy, bez vzťahov nie je spoločenstvo a bez spoločenstva nie je človek. Fundament komunikácie, ktorý slúži človeku na budovanie vzťahov a utváranie si vlastnej osobnosti ma byť budovaný predovšetkým na ľudských hodnotách, predovšetkým na spravodlivos-

²⁵ Porov. ODDELENIE VZŤAHOV S VEREJNOSŤOU RUK.: *Sociológovia UK: Slováci hľadajú najčastejšie oporu v rodine a blízkyh priateľoch*. https://uniba.sk/detail-aktuality/back_to_page/aktuality-1/article/sociologovia-uk-slovaci-hladaju-najcastejšie-oporu-v-rodine-a-blizkyh-priateľoch/ (16.4.2019).

ti, odpustení, rešpekty a úcte, ktoré tvoria základ života a skvalitňujú medziľudské vzťahy v rodine, ktorá v konečnom dôsledku ovplyvňuje celú spoločnosť.

Zoznam použitej literatúry:

- BAĎUROVÁ, L.: Ako komunikovať v rodine. <http://www.cpppaptn.sk/wpcontent/uploads/2018/06/Ako-komunikova%C5%A5-v-rodine.pdf> (15.4.2019).
- BÚGELOVÁ, T.: Komunikácia v škole a rodine. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove FF, 2002. 155 s. ISBN 80-8068-133-3.
- GABURA, J. – GABURA, P.: Sociálna komunikácia. Bratislava : Občianske združenie Sociálna práca, 2004. 115 s. ISBN 80-968927-7-0.
- GUY, G.: Rodina. Poklad našej doby. Praha : Portál, 2018. 94 s. ISBN 978-80-262-1330-7.
- KONFERENCIA BISKUPOV SLOVENSKA, RADA PRE RODINU A MLÁDEŽ.: Prípravné katechézy na VI. svetové stretnutie rodín. Trnava: SSV, 2008. 44 s. ISBN 978-80-7162-746-3.
- KONÍČKOVÁ, J.: Čo je základom porozumenia medzi rodičmi a deťmi? <https://eduworld.sk/cd/jaroslava-konickova/3617/co-je-zakladom-porozumenia-medzi-rodcmi-a-detmi> (15.4.2019).
- LACA, S.: Výchova- Rodina -Hodnoty. Brno : Institut mezioborových studií, 2013. 223 s. ISBN 978-80-87182-32-1.
- MACHALOVÁ, M.: Láska a komunikácia v rodine. <http://www.prohuman.sk/psychologia/laska-a-komunikacia-v-rodine>. (8.4.2019).
- MENDELOVÁ, E.: Vybrané kapitoly o rodine a rodičovstve. Nitra : PF UKF, 2015. 104 s. ISBN 978-80-558-0781-2.
- ODDELENIE VZŤAHOV S VEREJNOSŤOU RUK.: Sociológovia UK: Slováci hľadajú najčastejšie oporu v rodine a blízkych priateľoch. https://uniba.sk/detail-aktuality/back_to_page/aktuality-1/article/sociologovia-uk-slovaci-hladaju-najcastejsie-oporu-v-rodine-a-blizkych-priateloch/ (16.4.2019).
- PALA, G. - POLÁKOVÁ, M.: Online doba- online cirkev II. Prešov : GTF PU, 2013. 219 s. ISBN 978-80-555-0935-8.
- PÁPEŽ FRANTIŠEK.: Amoris laetitia. Posynodálna apoštolská exhortácia sv. Otca Františka. Trnava : SSV, 2016. 204 s. ISBN 978-80-8161-218-3.
- ŠATANEK, J.: Komunikácia v rodine. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Fakulta Humanitných vied, 2004. 84 s. ISBN 80-8055-981-3.
- UHLÍŘ, F.: Sociologie rodiny s hlediska dětského vývoje. Praha : Statní nakladatelství v Praze, 1947. 292 s. ISBN neuvedené.
- VYBÍRAL, Z.: Psychologie komunikace. Praha : Portál, 2005. 320 s. ISBN 80-7178-998-4.

Formačné impulzy evanjelizačnej činnosti Katolíckej Cirkvi v postmodernej spoločnosti

Damián Saraka

Abstract: *The current conditions and ways of lifestyle of modern society constantly require formation to accept new forms of evangelizing activity of Church. Evangelism should not be on the edge of Catholic's Church interest but in the centre of its activity. Postmodern society is a big challenge for bringing the Gospel to contemporary man. The important aspects of formative impulses for evangelization are effective expressing of testimony and functioning of Church movements.*

Key words: *New Evangelization. Postmodernism. Europe. Society. Catholic Church.*

Ohlasovanie Božieho Slova a evanjelizačná činnosť Katolíckej Cirkvi sa v súčasnosti nemôže obmedziť len na vyučovanie a poukazovanie práv evanjelia, ale potrebuje požadovať odpoveď viery ako súhlas a záväzok vzhľadom na zmluvu medzi Bohom a jeho ľudom. K tejto odpovedi viery u veriaceho prichádza na pomoc Svätý Duch, ktorý dáva milosť viery, posilňuje ju a dáva rásť v spoločenstve (porov. KKC 1102). Hlásateľ evanjelia sa vlastne vždy ocitá v stave, že druhému môže Slovo hovoriť len zvonku. Či ohlasované Slovo dosiahne cieľ, teda odpoveď poslucháča, to nie je v jeho moci. Je to dar Svätého Ducha, ktorý v poslucháčovi vyvoláva hlad po Slove, riešenie na jeho situáciu a túžbu po zmene života. A preto je modlitba pre toho, ktorý ohlasuje evanjelium nevyhnutnosťou.¹ Potreba Novej evanjelizácie interpretuje dnes vážnu potrebu zhmotniť Kristovu pravdu a život do novej reality kultúry, ktorá je výsledkom civilizačných premien. Ide o to, aby evanjeliové poslanstvo malo šancu dostať sa so širokých spoločenských vrstiev.² Od druhej polovice 20. storočia možno v Katolíckej Cirkvi pozorovať nové úsilie o obnovenie evanjelizačnej činnosti, kto-

¹ Porov. MEISNER, J.: *Myšlenky k Nové evangelizaci Evropy*. Olomouc : Matice Cyrilometodějská s.r.o, 1998. s. 13.

² Porov. KYSELICA, J.: *Odovzdávať vieru v súčasnej spoločnosti*. Trnava : vydavateľstvo Dobrá kniha, 2006. s. 99.

rú oživil Druhý vatikánsky koncil, pontifikáty svätých pápežov Pavla VI. a Jána Pavla II. aj súčasného pápeža Františka. Táto snaha predkladala Novú evanjelizáciu ako efektívny prostriedok, skrze ktorý je možné odolávať výzvam rýchlo premieňajúceho sa sveta a súčasne metódu ekleziálneho charakteru života veriacich, ktorý takto zoskupený Svätým Duchom môžu všetkým oznámiť a dosvedčovať evanjelium. Toto evanjelizačné úsilie musí zaujať prioritný post v poslaní súčasnej Cirkvi. Účinnosť evanjelizačného ohlasovania je nevyhnutne spojená s praxou rozlišovania, pretože situácia okolitého sveta je formovaná mohutnými historickými a kultúrnymi zmenami a premenami. A práve tieto globálne civilizačné premeny oslabujú klasické praktiky a ustálené zaužívané metódy cirkevnej činnosti a pastorácie. Nové civilizačné javy a spoločensko-kultúrna situácia sveta je volaním pre korekciu starých praktík a objavenie nových spôsobov odovzdávania radostnej zvesti. Rozlišovanie ako úloha pre Cirkev tretieho tisícročia sa má prejavovať vo vytváraní priestorov a možností k počúvaniu a zachytávaniu požiadaviek súčasného človeka a hľadaniu metód ako byť ustavične pohotovými odpovedať na jeho otázky a túžby skrze ohlasovanie radostnej zvesti. Táto pripravenosť je výrazom a jasným potvrdením, že Nová evanjelizácia – šírenie evanjelia v súčasnej postmodernej spoločnosti podľa slov pápeža Benedikta XVI. má mať v agende Katolíckej Cirkvi prvé miesto.³

Veľkým pokušením súčasného pastoračného pôsobenia Katolíckej cirkvi je zľahčovanie jej misijného evanjelizačného poslania. Hlásanie evanjelia v súčasnosti vyžaduje, aby sa v cirkevnom prostredí nestala iba nejakou rétorickou dekoráciou či novou etiketou na starom víne - teda na zvyčajnom a zaužívanom spôsobe myslenia a pastorácii. Reevanjelizácia súčasnej spoločnosti nie je len dodatkom alebo lesklým doplnkom doterajšej pastorácie, ale jej novým charakterom,

³ Porov. LINEAMENTA: 13. riadne valné zhromaždenie Biskupskej synody. *Nová evanjelizácia na odovzdávanie kresťanskej viery*. čl. 1-4. In: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-vatikanskych-uradov/c/nova-evanjelizacia-na-odovzdavanie-krestanskej-viery-lineamen-ta>. (04.04.2019).

ktorým sa pastoračia v súčasnosti musí uberať.⁴ Ohlasovanie evanjelia nie je pre Cirkev nezáväzkovou činnosťou, ani násilným doplnkom či okrajom v jej živote. Preto Nová evanjelizácia potrebuje preniknúť mentalitu, charakter a nastavenie základných pastoračných zón. Pastoračný plán Katolíckej cirkvi na Slovensku pre roky 2007-2013 preto predkladá štyri konkrétne výzvy novej evanjelizácie k zmene pastoračnej a duchovnej mentality:

- prechod od odovzdávania informácií o viere k pozvaniu na osobné stretnutie so živým Bohom, pretože viera v Krista nie je iba zbierkou filozofických úvah, morálnych zákonov a náboženských predpisov;
- zmena od postoja sebaobrany k postoju služby a otvorenosti, ide o preniknutie a posvätenie skutočnosti tohto sveta;
- premena individualistickej a „fremnej“ mentality nadradenosti a mentorovania k mentalite duchovnosti spoločenstva;
- prerod od chápania kresťanstva obmedzeného len na kult a sakrálny priestor k viere, ktorá svojím svetlom preniká a pretvára celý život človeka a dáva mu zmysel v každej jeho situácii;⁵

V čom teda spočíva novosť a čerstvosť ohlasovania evanjelia? Nové postupy a podoby hlásania evanjelia ponúkajú poslucháčom novú radosť z viery, účinnosť pri ohlasovaní a nové možnosti priblíženia kresťanského života hľadajúcim. Ťažisko a základ hlásania sa nemenia, zostávajú rovnaké – je nimi Božia láska, ktorá sa konkrétne prejavila v ukrižovanom a vzkriesenom Ježišovi Kristovi. On neustále obnovuje a naplňa novosťou život človeka. Ježiš Kristus láme jednotvárne schémy, do ktorých sa ho človek snaží zavrieť a prekvapuje ustavičnou Božou kreativitou.⁶ Božia tvorivosť, skrze ktorú Ježiš vstupuje do života človeka, oslovuje ho a zasahuje jeho srdce je pre veria-

4 Porov. KONFERENCIA BISKUPOV SLOVENSKA: *Pastoračný plán Katolíckej cirkvi na Slovensku 2007-2013*. Bratislava : Spolok svätého Vojtecha, 2007. s. 19-20.

5 KONFERENCIA BISKUPOV SLOVENSKA: *Pastoračný plán Katolíckej cirkvi na Slovensku 2007-2013*. Bratislava : Spolok svätého Vojtecha, 2007. s. 20.

6 Porov. FRANTIŠEK: *Evangelii gaudium*. Apoštolská exhortácia o ohlasovaní evanjelia v súčasnom svete. čl.11. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2014. s. 14.

ceho človeka prameňom inšpirácie pre hlásanie a priblíženie sa k tým, ktorí ešte neprijali vieru.

Európske podmienky pre evanjelizáciu

Európa je originálna spomedzi ostatných svetadielov našej planéty jedným základným faktorom – ako jediná bola celá kresťanská. A to napriek faktu, že nebola evanjelizovaná ako prvá. Prvé starobylé kresťanské cirkvi boli založené na Blízkom Východe, Severnej Afrike a Ázii. Hoci oproti týmto dávnovekým etnikám bola Európa evanjelizovaná omnoho neskôr v jej priestore sa nenachádza ani jedna oblasť, ktorá by prijala kresťanstvo pred menej ako tisíc rokmi, čo ukazuje na skutočnosť, že Európa je najstarším kresťanským svetadielom. A nielen to, prostredníctvom Európy sa kresťanstvo skrze misie rozšírilo do všetkých oblastí planéty. Kresťanstvo vtislo trvalú pečať nášmu kontinentu.⁷

Kresťanstvo pomaly, ale isto ovládlo európsky kontinent a dalo mu vedomosti a poriadok, stabilitu a vážnosť. „Kresťanstvu vďačíme za to ako je naša spoločnosť usporiadaná a akým spôsobom dnes žijeme. Vplyv kresťanstva na naše zákony, hospodárstvo, politiku, umenie, kalendár, morálne i kultúrne priority ja tak ohromný, že nikto z nás by dnes nebol tým kým je, keby pred dvoma tisícmi rokov hŕstka židov neuverila, že našli veľkého Učiteľa, videlo ho zomrieť na kríži, spočinúť v hrobe a vstať z mŕtvych“⁸ V tejto línii aj pápež Lev XIII. vo svojej encyklike *Immortale Dei* z roku 1885 poukazuje na dôležitosť kresťanstva v Európe, ktorá mu vďačí to, že dokázala skrotiť barbarov a odraziť vpády mohamedánov, že stála v čele pokroku a civilizácie a dokázala byť všetkým ostatným národom vodkyňou a učiteľkou vo všetkom, čo slúži ku skrášleniu a zušľachteniu ľudského života, poskytla národom pravú slobodu. Za to všetko vďačí kresťanstvu, ktoré ju neustále sprevádzalo a vo všetkom pomáhalo.⁹

⁷ Porov. RÉMOND, R.: *Náboženství a společnost v Evropě*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2003. s. 25-27.

⁸ D'SOUZA, D.: *Křesťanství a ateismus úplně jinak*. Praha : Vydavatelství IDEÁL, 2009. s. 47.

⁹ Porov. LEV XIII.: *Immortale Dei* – encyklika o kresťanskom štátnom zriadení a povinnostiach občanov. Dostupné na: <http://librinostri.catholica.cz/download/>

Súčasná postmoderná situácia sekulárnej Európy, ktorá čelí migračným expanziám, kedy naša civilizácia čelí veľkej kríze vlastnej identity, môže byť premožená jedine v novom dosiahnutí kresťanských koreňov. Inak hrozí situácia, o ktorej hovorí taliansko-americký politológ Giovanni Sartori na adresu migračného fenoménu, že „pokiaľ identita hostí zostane v Európe celkom nedotknutá, neostane nám nič iné, iba zachraňovať identitu hostiteľov.“¹⁰ A práve toto je moment, ktorý ma v sebe element nádeje v pohľade do budúcnosti európskej civilizácie. Potenciál kresťanstva nespočíva v tom, že budeme spomínať len na kresťanské korene našej civilizácie, ale v tom, že nanovo „oprášime“ nástroje kresťanstva, ktoré v rovnako vypätých historických okolnostiach sa nielen vyrovnali s problémami svojej doby, ale mali silu zmeniť ich. Základné poslanstvo kresťanstva – evanjelium, ktoré Cirkev spravuje a opatruje ako najvzácnejší poklad je nutné vziať a novým nadšením a formami ho vložiť do reality súčasnosti. A práve tento moment vystihol svätý pápež Ján Pavol II. vo svojej posynodálnej apoštolskej exhortácii „Cirkev v Európe“ slovami: „Jasne sa vynorila naliehavá potreba novej evanjelizácie s vedomím, že „dnešná Európa sa nemôže spoliehať iba na svoje predchádzajúce kresťanské dedičstvo, ale predovšetkým musí byť schopná znova rozhodovať o svojej budúcnosti v stretnutí s Ježišom Kristom a jeho poslanstvom.“¹¹ Táto apoštolská exhortácia je zhrnutím a výsledkom niekoľkoročnej práce, poznatkov a skúseností cirkevných zástupcov všetkých geografických oblastí Európy a súčasne je svojím poslanstvom smerovaná k povolaniu Európskeho kontinentu byť miestom nádeje.

Evanjelizačné impulzy

Bezradnosť, dezorientovanosť, pochybnosť a beznádej sú synonymami aktuálnej doby a nad európskym kontinentom sa hrozivo vynárajú znepokojivé znaky, ktoré vytvárajú obavy z budúcnosti. Sú ovo-

Le13CA2.pdf. (05.04.2019).

¹⁰ REALE, G.: *Kulturní a duchovní kořeny Evropy – Za obrození evropského člověka*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultúry. 2005. s. 42.

¹¹ JÁN PAVOL II.: *Ecclesia in Europa*. Posynodálna apoštolská exhortácia Ježiš Kristus, ktorý žije vo svojej Cirkvi – prameň nádeje pre Európu. čl 2. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2004. s. 6-7.

cím zámerov presadzovať antropológiu bez Boha a bez Krista. Človek však nemôže žiť bez nádeje a vyhliadky do budúcnosti.

Cirkev však darovala Európe najcennejší dar – vieru v Ježiša Krista, ktorý je žriedlom nádeje, ktorý nemôže sklamať. „Prameňom nádeje pre Európu a pre celý svet je Kristus a Cirkev je riečiskom, cez ktoré tečie a rozlieva sa prúd milosti z prerazeného Spasiteľovho srdca“¹² Jeho osoba je nádejou a pohľad na neho rozžaruje budúcnosť človeka. Preto výzva, ktorá stojí pred každým veriacim Európanom je, že každý obyvateľ Európy musí spozorovať podľa charakteru života a svedectva slova kresťanov, že Kristus je budúcnosťou človeka.

V pastoračnej rovine tento moment vyžaduje existenciu spoločenstiev, ktoré chvália Pána, modlia sa k nemu, počúvajú jeho slová a žijú svoj život v zameraní na neho. Tieto spoločenstvá kresťanov posilňované aj spojením s Petrovým následníkom sú volané kultivovať atmosféru priateľskej lásky, prehĺbenia priateľských vzťahov a k modelovaniu ovzdušia komunikácie, záujmu, pozornosti a vzájomnej služby. „Takýmto spôsobom jednotlivé cirkvi – oduševnené spoločenstvom, ktoré je výrazom Božej lásky, ako aj základom a dôvodom nádeje, ktorá nikdy nesklame – budú žiarivými odbleskami Trojice a znamením, ktoré oslovuje a pozýva uveriť“¹³

Evanjelium nádeje dané Cirkvi si žiada dennodenné ohlasovanie a pravidelné svedectvo – to je povolanie a úloha Cirkvi v súčasnej Európe. Cirkev je tu na to, aby „evanjelizovala, to znamená, aby kázala a vyučovala, aby bola sprostredkovateľkou milosti, aby zmierovala hriešnikov s Bohom, aby stále sprítomňovala Kristovu obeť v slávení Eucharistie, ktorá je slávením pamiatky jeho smrti a jeho slávneho zmŕtvychvstania.“¹⁴ V evanjelizácii Európy je potrebné realizovať prvotné ohlasovanie pretože rastie množstvo nepokrstených

¹² JÁN PAVOL II.: *Ecclesia in Europa*. Posynodálna apoštolská exhortácia Ježiš Kristus, ktorý žije vo svojej Cirkvi – prameň nádeje pre Európu. čl 18. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2004. s. 22-25.

¹³ JÁN PAVOL II.: *Ecclesia in Europa*. Posynodálna apoštolská exhortácia Ježiš Kristus, ktorý žije vo svojej Cirkvi – prameň nádeje pre Európu. čl 27-28. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2004. s. 33-35.

¹⁴ PAVOL VI.: *Evangelií nuntiandi*. Posynodálna apoštolská exhortácia o ohlasovaní evanjelia v dnešnom svete. čl.14. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1999. s. 19.

Ľudí a spolu s týmto prvotným ohlasovaním je nevyhnutné aj nové hlásanie evanjelia medzi pokrstenými, ktorí v skutočnosti nepoznajú evanjelium a žijú tak, akoby Krista nebolo v konzekvencii sekularizovanej spoločnosti. Zámerom tohto ohlasovania je pritiahnuť pokrstených k tomu, aby sa obrátili ku Kristovi a k jeho evanjeliu. „Hoci je ohlasované evanjelium vo všetkých časoch to isté, predsa jestvujú rozličné formy ohlasovania. Preto je každý človek pozvaný, aby ohlasoval Ježiša a vieru v neho pri každej príležitosti; aby iných priťahoval k viere takým spôsobom osobného, rodinného, pracovného a spoločenského života, ktorý je odrazom evanjelia; aby okolo seba vyžaroval radosť, lásku a nádej, aby mnohí, ktorí vidia naše dobré diela, chválili Otca na nebesiach (porov. Mt 5, 16), aby sa tak nami inšpirovali a získali sme ich. Máme sa stať kvasom, ktorý znútra premieňa a oživuje všetky kultúrne výrazové formy.“¹⁵

K vízii budúcnosti Európy, aby sa stala miestom nádeje svätý pápež Ján Pavol II. definuje a klasifikuje základné atribúty duchovného povolania Európskeho kontinentu:

Európa potrebuje nanovo vyvinúť úsilie získať svoju identitu, aby s príspevím kresťanstva budovala dôstojnosť človeka, hodnoty rozumu, slobody, demokracie a právneho štátu.

Vložiť otvorenosť politického rozširovania Európskej únie na princípoch solidarity a rešpektovania historických, kultúrnych a národných osobitostí a iných hodnôt nových členov.

Podporovať otvorenosť. Byť pohostinným svetadielom a vchádzať v ústrety iným kultúram, národom a civilizáciám. Európa sa nesmie stiahnuť do seba, naopak ostatné krajiny od nej očakávajú odvážne činy na poli budovania spravodlivejšieho a bratskejšieho sveta.

Európske inštitúcie sa musia zakoreniť v autentických mravných a občianskych hodnotách a neustále mať na zreteli vzťah ku kresťanským koreňom a dedičstvu Európy.¹⁶

¹⁵ JÁN PAVOL II.: *Ecclesia in Europa*. Posynodálna apoštolská exhortácia Ježiš Kristus, ktorý žije vo svojej Cirkvi – prameň nádeje pre Európu. čl 48. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2004. s. 52-53.

¹⁶ Porov. JÁN PAVOL II.: *Ecclesia in Europa*. čl 108-114. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2004. s. 98-106.

Pre nové uvedenie si svojho duchovného dedičstva, potrebuje Európa urobiť bonitný skok, ktorý sa dá urobiť jedine načúvaním Kristovmu evanjeliu. Tu je však nutná osobná angažovanosť každého kresťana v novej evanjelizácii, ktorá svojim dynamizmom a účinnosťou premení Európu na kontinent nádeje.

Zoznam použitej literatúry:

- D' SOUZA, D.: Křesťanství a ateismus úplně jinak. Praha : Vydavatelství IDEÁL, 2009. 313 s. ISBN 978-80-86995-11-3.
- FRANTIŠEK: Evangelii gaudium. Apoštolská exhortácia o ohlasovaní evanjelia v súčasnom svete. Trnava : SSV, 2014. 202 s. ISBN 978-80-8161-044-8.
- JÁN PAVOL II.: Ecclesia in Europa. Posynodálna apoštolská exhortácia Ježiš Kristus, ktorý žije vo svojej Cirkvi – prameň nádeje pre Európu. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2004. 116 s. ISBN 80-7162-478-0.
- KATECHIZMUS KATOLÍCKEJ CIRKVI. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 1999. 918 s. ISBN 80-7162-259-1.
- KONFERENCIA BISKUPOV SLOVENSKA: Pastoračný plán Katolíckej cirkvi Slovensku 2007-2013. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2007. 80 s. ISBN 978-80-7162-695-4.
- KYSELICA, J.: Odovzdávať vieru v súčasnej spoločnosti. Trnava : Dobrá kniha. 2006. 161 s. ISBN 80-7141-525-1.
- LEV XIII.: Immortale Dei – encyklika o kresťanskom štátnom zriadení a povinnostiach občanov. Dostupné na: <http://librinostri.catholica.cz/download/Le13CA2.pdf>. (05.04.2019).
- LINEAMENTA. Nová evanjelizácia na odovzdávanie kresťanskej viery. Dostupné na: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-vatikanskych-uradov/c/nova-evanjelizacia-na-odovzdavanie-krestanskej-viery-lineamenta>. (03.04.2019).
- MEISNER, J.: Myšlenky k nové evangelizaci Evropy. Olomouc : Matice Cyrilometodějská, 1998. 95 s. ISBN 80-238-3476-2.
- PAVOL VI.: Evangelii nuntiandi. Posynodálna apoštolská exhortácia o ohlasovaní evanjelia v dnešnom svete. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1999. 113 s. ISBN 80-7162-266-4.
- RÉMOND, R.: Náboženství a společnost v Evropě. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2003. 275 s. ISBN 80-7106-496-3.
- REALE, G.: Kulturní a duchovní kořeny Evropy – Za obrození evropského člověka. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultúry. 2005. 183 s. ISBN 80-7325-068-3.

Stret konzervatívneho a liberálneho pred prvým kolom prezidentských volieb 2019 na webe Denníka N

Miroslav Lettrich

Abstract: *The article deals with the issue of conservative and liberal clash. The space of this clash is the Slovak liberal Denník N and the first round of presidential elections in Slovakia in 2019. We notice how liberal elites approach conservative positions.*

Key words: *Conservative. Liberal. Media. Presidential election.*

Predstavenie problematiky

Prezidentské voľby na Slovensku už tradične obsahujú náboj, ktorý sa dá vyjadriť, ako stret konzervatívneho a liberálneho. Bol viditeľný v prezidentských voľbách v roku 2009, taktiež v roku 2014 a nebolo tomu inak ani v roku 2019.

V roku 2009 kandidátka Iveta Radičová povedala, že „To, čo je morálne, alebo nemorálne v spoločnosti, to je vec spoločenskej dohody tej-ktorej spoločnosti“¹. Na tento Radičovej výrok reagoval vtedajší banskobystrický biskup Rudolf Baláž, ktorý v kázni, ktorú vysielalo aj katolícke Rádio Lumen povedal: „Napríklad žiaden politik nesmie povedať, že morálka je vecou dohody v spoločnosti. Hlúposť! Táto veta je hrozná a má strašné dôsledky. Adolf Hitler všetky zločiny, ktoré vykonal, vykonal na základe odsúhlasenia v Reichstagu. Nemeckí poslanci mu to všetko odhlasovali.“... „Naozaj táto veta, že morálka je vecou dohody v spoločnosti, je hrozná. Znamená to, že ak sa spoločnosť dohodne, že vražda nie je hriech a priestupok pro-

¹ Vyjadrila sa tak pre portál aktualne.sk, ktorý už neexistuje. Zmienku o tomto jej výroku však možno nájsť napríklad tu: <https://www.24hod.sk/neviem-preco-sa-ma-boja-ako-cert-svatenej-vody-tvrdi-radicova-cl70540.html> (24.04.2019).

ti zákonu, môžeme vraždiť.“² Denník SME vyšiel z článkom, ktorého nadpis znel: Biskup prirovnal Radičovú k Hitlerovi³. Kauza mala svoje pokračovanie, ale nám pre ilustráciu vyššie uvedené postačuje, aby sme poukázali, že stret konzervatívneho a liberálneho skutočne obsahuje silný náboj.

Pred ďalšími prezidentskými voľbami v roku 2014 sa stalo témou propagačné video⁴ strany Smer, v ktorom Róbert Fico v rozhovore s Marekom Maďaričom hovorí o tom, že vo vzťahu ku katolíckej cirkvi má možno lepší profil, než polovica členov klubu KDĽ, pretože absolvoval sväté prijímanie a aj birmovku. Témou predvolebnej kampane bolo aj obvinenie Andreja Kisku, že má kontakty na scientologickú cirkev.

Nuž a po prezidentských voľbách 2019 ostane v pamäti odpoveď kandidáta Maroša Šefčoviča v relácii Na telo na otázku, aby vymenoval Desať Božích prikázaní. Alebo kázeň arcibiskupa Jána Oroscha o tom, že voliť liberálnych kandidátov je ťažkým hriechom.

Cieľom tohto príspevku je poukázať na prítomnosť stretu konzervatívneho a liberálneho pred prvým kolom prezidentských volieb v roku 2019 na webe denníka N. Stret konzervatívneho a liberálneho teda je v tomto príspevku dvojako ohraničený: časovo - pretože si všimame situáciu pred prvým kolom volieb a aj priestorovo – pretože analyzujeme redakčné príspevky na internetovej stránke denníka N. Nejde však iba o preukázanie prítomnosti spomínaného stretu. Cieľom je analyzovať, akým spôsobom pristupuje liberálne prostredie ku argumentom a pozíciám konzervatívneho spektra.

Konzervatívny a liberálny – etymológia

Pojem “konzervatívny” pochádza z latinského slova “conservare“, čo znamená zachovať. Konzervativizmus teda etymologicky znamená snahu o zachovanie súčasného stavu, pridržovanie sa tradícií a vži-

² Prepis biskupových slov pochádza z: <https://lettrich.blog.sme.sk/c/184646/SME-Balaz-Radicova-a-Hitler.html>. (25.04.2019).

³ <https://domov.sme.sk/c/4322957/biskup-prirovnal-radicovu-k-hitlerovi.html> (25.04.2019).

⁴ https://www.youtube.com/watch?v=66VXY7oup_8&feature=youtu.be (26.04.2019).

tých zásad⁵. Za zakladateľa politického konzervativizmu sa považuje Edmund Burke, autor diela Úvahy o revolúcii vo Francúzsku⁶. V ňom odmietol idey francúzskej revolúcie a vyjadril nesúhlas s revolučnými zmenami spoločnosti. Piliermi Burkovho presvedčenia je transcendentný poriadok a prirodzený zákon⁷.

Na druhej strane, pojem "liberálny" pochádza zo slova "libertas", teda sloboda. Zaujímavo, a podľa mňa tendenčne ho vysvetľuje etymologický slovník, ktorý interpretuje heslo liberálny ako „znášanlivý, zhovievavý, tolerantný voči iným názorom, prejavom odlišnej ideológie“⁸. Až následne uvádza význam súvisiaci so slobodou. Liberalizmus môžeme vyjadriť ako snahu o čo najširšie uplatnenie osobnej či ekonomickej slobody.

V súvislosti so slovenskými reáliami môžeme povedať, že stret konzervatívneho a liberálneho sa v našom priestore významne prejavuje pri nasledovných témach: Je morálka daná? Sú interrupcie základným ľudským právom? Možno pojem manželstvo použiť aj na páry rovnakého pohlavia? Téma rodovej identity. Otázka adopcií detí homosexuálnym párom. Sú to témy, ktoré zohrávali významnú úlohu aj pred prvým kolom prezidentských volieb na Slovensku v roku 2019.

Vzorka skúmaných textov

Vzorku skúmaných textov predstavovalo celkovo 32 redakčných textov denníka N, z ktorých sme ako relevantných použili presne polovicu, teda 16 textov. Pozornosť sme vôbec nevenovali príspevkom na blogu denníka N, nakoľko ten nie je redakčným obsahom.

Žánrové rozdelenie skúmaných textov je nasledovné: najčastejším žánrom je komentár, ktorý sa vyskytoval takmer v tretine textov (viac ako 31%). Častejší výskyt sme zaznamenali ešte pri rozhovore (takmer 19%). Viac než 10% ešte pri správe, medailóne a analýze.

⁵ KRÁLIK, L.: *Stručný etymologický slovník slovenčiny*. Bratislava : Veda, 2015. s. 287.

⁶ PAULÍČEK, I.: Idea konzervativizmu. In: *Impulz revue*. 4/2008. Dostupné na internete: <Link: <http://www.impulzrevue.sk/article.php?347>> (27.04.2019).

⁷ Tamže.

⁸ KRÁLIK, L.: *Stručný etymologický slovník slovenčiny*. Bratislava : Veda, 2015. s. 325.

Nepochopenie ako základný postoj

Analýza textov skúmanej vzorky ukázala, že najrozšírenejším postojom liberálnych elít voči konzervatívnym postojom je akési základné nepochopenie až rozčarovanie, niekedy sprevádzané aj sarkazmom. Pozrime si niektoré príklady, aby sme tento postoj dokázali dešifrovať.

Prvým je komentár politológa Radoslava Štefančíka nazvaný Rozhodne prezidentské voľby vypočítavosť alebo pevné hodnoty? Štefančík píše: „Slovenský kresťan je podivuhodné stvorenie. Napriek tomu, že tu často ide o základnú podstatu právneho štátu, princípy liberálnej demokracie, boj proti korupcii a klientelizmu, vrátane vplyvu oligarchov, slovenský kresťan vidí hlavný problém niekde úplne inde. A to v témach ako sobáša osôb rovnakého pohlavia, adopcia detí homosexuálmi, eutanázia či potraty.“ (Štefančík, 2019a). Štefančík píše sarkasticky a z jeho slov je zrejmé, že postoj konzervatívcov nielenže nedokáže pochopiť, ale ho aj potrebuje zosmiešniť, keď slovenského kresťana nazve „podivuhodným stvorením“, alebo keď považuje automaticky postoj konzervatívca za iracionálny: „Vo chvíli, keď niekto nedajbože vyjadrí liberálnejší názor, slovenskému kresťanovi sa zahmlí pred očami a začne strácať zmysel pre racionálne uvažovanie.“⁹ Kresťan je podivuhodným stvorením, ktorý stráca rozum a len čo vidí liberála, tak sa mu zahmlie pred očami. Štefančík svoj komentár uzatvára: „V tomto momente nie je dôležité, či je človek liberál alebo presvedčený konzervatívec. Ide predsa o viac. Ide o právny štát, o charakter tejto krajiny. Homosexuáli predsa ešte nikde na svete nikomu slobodu neukradli, ale nepoctiví a po moci bažiaci politici už áno“.¹⁰ Štefančík vlastne odmieta priznať, že by „charakter krajiny“ mohol byť určovaný napríklad ochranou života a podporou rodiny. Pozíciu konzervatívcov nechápe a cíti potrebu prejať svoje

⁹ ŠTEFANČÍK, R.: *Rozhodne prezidentské voľby vypočítavosť alebo pevné hodnoty?* Dostupné na internete: <Link: <https://dennikn.sk/1382306/rozhodne-prezidentske-voľby-vypocitavost-alebo-pevne-hodnoty/?ref=list>> (27.04.2019).

¹⁰ ŠTEFANČÍK, R.: *Rozhodne prezidentské voľby vypočítavosť alebo pevné hodnoty?* Dostupné na internete: <Link: <https://dennikn.sk/1382306/rozhodne-prezidentske-voľby-vypocitavost-alebo-pevne-hodnoty/?ref=list>> (28.04.2019).

nepochopenie aj sarkazmom. Ďalším príkladom je komentár Kálmána Petőcza Je favoritka na prezidentku extrémna liberálka? Nezmysel. Petőcz sa v komentári snaží poukázať na rozdiel medzi kresťanskými demokratmi v Európe a u nás na Slovensku. Podľa neho sa kresťanskí demokrati „a konzervatívci na Slovensku a v Maďarsku, a to nehovorím o cirkevných autoritách, sa pohybujú v nejakom úplne inom časopriestore. Pre nich je kľúčovou a absolútne fundamentálnou otázkou súčasnosti „gender ideológia“ či „extrémny liberalizmus“. Nie rozvrat právneho štátu, monumentálna korupcia, neúcta k ľudským právam, nízka úroveň výkonu spravodlivosti či narastanie sociálnych rozdielov medzi regiónmi a jednotlivými skupinami obyvateľstva.“¹¹. Opäť sme svedkami schémy, že korupcia, klientelizmus, slabá vymožitelnosť práva sú relevantnou témou, ale ochrana života nie. Petőcz, ktorý je uvedený ako bývalý predstaviteľ liberálnej strany, sa však vyhýba sarkazmu, či akémukoľvek výsmechu.

Všimnime si ešte jeden príspevok politológa Radoslava Štefančíka. Tentokrát ide o analytický komentár O čom budú prezidentské voľby? Aj o Bugárovi. Štefanovič píše: „Ďalšia otázka prezidentských volieb je spojená s bizarným konfliktom medzi liberálnym pohľadom na svet a kresťanskou vieroukou. Teda ani nie konzervativizmom, pretože ani konzervatívny volič nemusí mať problém „hodiť to“ do urny kandidátovi či kandidátke s liberálnymi postojmi. Nehovoríme teda o všetkých ľuďoch, ktorí nedeľné predpoludnia trávajú v stánku božom, len o časti dogmaticky uvažujúcej populácie. Zas a znovu tu tí istí ľudia otvárajú zdanlivý konflikt medzi odlišným vnímaním etických otázok, ktoré by vo vzorovo demokratickej krajine boli určite mimoriadne dôležité, ale v krajine zovretej v pazúroch nenásytných oligarchov by mohli predsa len stať „až“ na druhom mieste. Otázka týchto volieb teda znie, čomu dá slovenská spoločnosť prednosť? Princípom právneho štátu a liberálnej demokracie alebo videniu sveta cez dogmy jedného z konfesiónálnych spoločenstiev? Taký Róbert Bezák v tom

¹¹ PETŐCZ, K.: Je favoritka na prezidentku extrémna liberálka? Nezmysel. Dostupné na internete: <Link: <https://dennikn.sk/1400528/je-favoritka-na-prezidentku-extremna-liberalka-nezmysel/?ref=list>> (28.04.2019).

má jasno, uvidíme, čo na to povie „autentický“ kresťan.“¹². Štefančík už pôsobí klišeovite. Píše o bizarnom či zdanlivom konflikte dogmatiky uvažujúcich ľudí. Štefančík si však protirečí. O etických otázkach, hovorí, že vo vzorovej demokracii by boli „určite mimoriadne dôležité“. Prečo potom jedným dychom píše o bizarnom konflikte? Prečo nie je ochotný akceptovať, že pre nie nevýznamnú časť populácie sú uvedené otázky prvoradé?

Snaha o vysvetlenie pozície

V textoch denníka N však nájdeme aj príklad na snahu o vzájomné pochopenie a vysvetlenie postojov. Takýmto textom je rozhovor redaktora denníka N Dušana Mikušoviča s poslancom Národnej rady za OĽaNO Eduardom Hegerom:

„Z vyjadrení mnohých konzervatívnych politikov sa mi zdá, ako-by mali pocit, že prichádza k silným liberalizačným tlakom. No keď sa pozrieme na fakty: za posledné roky napríklad nedošlo k žiadnej úprave v prospech párov rovnakého pohlavia, ale naopak, do ústavy sa dostala zmienka o tom, že manželstvo je výhradne zväzok muža a ženy. Podobne sa v parlamente hľadá väčšina na kompromise na sprísnenie interrupcií. Ten pohyb je skôr opačný. Nepreháňate?

Rozumiem vašej otázke a je úplne legitímna. No pozrime sa na okolité krajiny, ktoré sú vyspelejšie v oblasti hospodárstva, ale aj demokracie. Ak sa pozrieme, čo sa dialo za posledných 15 rokov tam, tak vidíme, že k liberalizačnému pohybu došlo. A to vidia aj ľudia na Slovensku. Ja ako človek, ktorý bol liberál a dnes je konzervatívec, chápem oba pohľady. Preto hovorím, že musíme nájsť empatiu a vypočuť si, čo je pre obe skupiny ozajstným problémom. Aj liberálne zmýšľajúci si musia uvedomiť, že rodiny, ktoré majú vzťah s Bohom, nechcú byť obmedzované v tom, aby mohli napríklad doma deťom čítať celú Bibliu, vrátane pasáží, ktoré sa liberálom nepáčia.

Rozumiem požiadavke kresťanských rodín vychovávať ich deti v duchu ich viery. Protiargumentom liberálov by zase malo byť, že

¹² ŠTEFANČÍK, R.: O čom budú prezidentské voľby? Aj o Bugárovi. Dostupné na internete: <Link: <https://dennikn.sk/1399437/o-com-budu-prezidentske-volby-aj-o-bugarovi/?ref=list>> (28.4.2019).

tak isto by malo byť umožnené párom rovnakého pohlavia usporiadať si partnerský život tak, ako chcú oni. A aby na to mali aj legislatívne možnosti.

Problém, ktorý cítime my, je v rozhodnutiach Európskeho súdneho dvora, ktoré vedú k tomu, že akonáhle sa v krajine uzákoní registrované partnerstvo, musí byť v nich aplikované aj povolenie adoptovať takýmto párom deti. To je pre konzervatívcov problém a my sa musíme rozprávať o tom, ako to riešiť. Ak to budeme chcieť riešiť mečom, príde k tomu, že jedna strana určite nebude spokojná a obe budú dosekané. Nemám odpoveď na tieto otázky, ale mali by sme ich spolu hľadať. Podobné je to aj s interrupciami. Mojim cieľom nie je, aby bol uzákonený zákon o potratoch, ale aby žiadna žena nemusela ísť na potrat.“¹³.

Redaktora zaujíma, odkiaľ u konzervatívcov pramení pocit silnejšieho liberálneho tlaku, keď legislatívne úpravy hovoria presný opak: do Ústavy bola doplnená definícia manželstva ako zväzok muža a ženy, v parlamente sa predkladajú zákony na posilnenie ochrany života... Heger sa snaží svoju pozíciu vysvetliť a argumentuje, že spomínaný tlak pochádza napríklad zo súdnych rozhodnutí európskych orgánov a legislatívne iniciatívy na Slovensku sú skôr re-akciou. V každom prípade sme tu svedkami kultivovanej a vzájomne úctivej diskusie, ktorá ponúka priestor nielen na prezentovanie svojho postoja, ale aj na jeho zdôvodnenie a vypočutie si argumentu opačnej názorovej strany.

Čo prezrádza anketa?

Veľmi zaujímavo prezidentskí kandidáti reagovali na jednoduchú anketovú otázku denníka N, ktorá znela: Ste veriaci? Text Všetci silní kandidáti hovoria: Som veriaci (prezidentská anketa)¹⁴ preukazu-

¹³ MIKUŠOVIČ, D.: Poslanec Heger: Či OĽaNO funguje, musí vyhodnotiť Matovič, v klube zatiaľ nebúchame dvermi. Dostupné na internete: <Link: <https://dennikn.sk/1389902/poslanec-heger-ci-olano-funguje-musi-vyhodnotit-matovic-v-klube-zatial-nebuchame-dvermi/?ref=list> > (27.04.2019).

¹⁴ Prezidentská anketa nemá označeného autora a je dostupná na tomto odkaze: <https://dennikn.sk/1403957/vsetci-silni-kandidati-hovoria-som-veriaci-prezidentska-anketa/?ref=list> (27.04.2019).

je nielen postoj kandidátov k viere, ale prezrádza aj motiváciu získať politické body. František Mikloško, Béla Bugár a Zuzana Čaputová odpovedali stručne a jednoznačne: Áno (respektíve Áno, som). Milan Krajniak odpovedá v rozvitejšou vetou, ale stále stručne: „Áno. Verím v Boha, pokrstený som bol ako dospelý, ako 27-ročný v roku 2000. Viera formuje moje ľudské aj politické postoje – napríklad rešpekt ku každému človeku bez ohľadu na to, či spolu súhlasíme alebo nesúhlasíme.“ Maroš Šefčovič, kto vie prečo, potreboval do ankety vsunúť svoj nesúhlas s adopciami detí pámi rovnakého pohlavia. Odpovedal: „Áno. Som veriaci a praktikujúci katolík, pre ktorého je rodina základom štátu. O to sa opierajú aj moje názory na kultúrno-etické otázky. Nesúhlasím napríklad s tým, aby páry rovnakého pohlavia mali možnosť adoptovať si deti.“ Ide o evidentný príklad snahy získania politických bodov. Ale aspoň to môžeme chápať ako snahu o demonštrovanie postoja, že viera nie je len akýsi vnútorný pocit, ale má svoje dôsledky aj v rovne postojov a činov. To sa napríklad vôbec nepodarilo Štefanovi Harabinovi, ktorý sa snažil odpovedať suverénne: „Samozrejme. Vyrastal som v kresťanskej rodine, kde viera patrila ku každodennému životu. Napriek situácii, aká u nás bola pred rokom 1989, sme boli v rodine všetci pokrstení a chodili sme do kostola.“ Jeho suverénnosť napriek tomu pôsobí veľmi rozpačito – viera predsa nie je o chodení do kostola. Nehovoriac o tom, že hovoríme o členovi Komunistickej strany a predstaviteľovi komunistickej súdnej mašinerie. Ešte komickejšie pôsobí odpoveď Eduarda Chmelára, ktorý na svoju odpoveď potrebuje rozsah väčší, než rozsah odpovedí všetkých ostatných kandidátov dokopy.

Záver

Čo nám táto stručná analýza prezrádza? V prvom rade to, že napätie stretu konzervatívneho a liberálneho je skutočne na Slovensku pred prezidentskými voľbami prítomné a možno povedať, že jeho miera narastá. Dokazujú to aj udalosti, ktoré sprevádzali aj druhé kolo týchto volieb. Najčastejším postojom liberálov voči postojom konzervatívov je nepochopenie, niekedy sprevádzané sarkazmom. V rozhovore je viditeľná snaha o vysvetlenie postojov.

Zoznam použitej literatúry:

- KRÁLIK, L.: Stručný etymologický slovník slovenčiny. Bratislava : Veda, 2015. 704 s. ISBN 978-80-224-1493-7.
- MIKUŠOVIČ, D.: Poslanec Heger: Či OLaNO funguje, musí vyhodnotiť Matovič, v klube zatiaľ nebúchame dvermi. Dostupné na internete: <Link: <https://dennikn.sk/1389902/poslanec-heger-ci-olano-funguje-musi-vyhodnotit-matovic-v-klube-zatial-nebuchame-dvermi/?ref=list>>.
- PAULÍČEK, I.: Idea konzervativizmu. In: Impulz revue. 4/2008, ISN 1336- 6955. Dostupné na internete: <Link: <http://www.impulzrevue.sk/article.php?347>>.
- PETÖCZ, K.: Je favoritka na prezidentku extrémna liberálka? Nezmysel. Dostupné na internete: <Link: <https://dennikn.sk/1400528/je-favoritka-na-prezidentku-extrem-na-liberalka-nezmysel/?ref=list>>.
- ŠTEFANČÍK, R.: Rozhodne prezidentské voľby vypočítavosť alebo pevné hodnoty? Dostupné na internete: <Link: <https://dennikn.sk/1382306/rozhodne-prezidentske-volby-vypocitavost-alebo-pevne-hodnoty/?ref=list>>.
- ŠTEFANČÍK, R.: O čom budú prezidentské voľby? Aj o Bugárovi. Dostupné na internete: <Link: <https://dennikn.sk/1399437/o-com-budu-prezidentske-volby-aj-o-bugarovi/?ref=list>>.

Poblad na úlohu otca dnešnej doby v kontexte Božieho slova a dnešnej krízy autorít v našich rodinách

Peter Harvan

Abstract: At present, the family is a very often discussed topic that is touched by almost all social science experts. Its position is crucial in the development of spiritually and economically healthy society. The head of the family is the father, who is currently under great pressure, which fathers cope with differently. How do we imagine a father of today's society in the context of God's Word? How is the father and fatherhood represented in the broader family and marital relationship in the context of current times. At present there are great crisis of authority, lack of respect, understanding, willingness to listen, to respect each other. Not to mention the issue of securing the family, which rests again on the shoulders of the father of the family and, of course, is also related to his migration for work. In this context, the family is confused by social status, which tends to divide families in geographical and later also in relational contexts.

Key words: Family. Crisis. God's Word. Fatherhood.

Úvod

Problematika rodiny, jej zmyslu, podstaty, perspektívy a stálosti je neustále stredobodom záujmu celej spoločnosti. Spoločnosť si je určite vedomá dôležitosti tejto inštitúcie v širokospektrálnom rozmedzí. Ak budú zdravé rodiny, bude zdravé potomstvo a tým aj v širokom slova zmysle bude zdravá aj celá spoločnosť.

Ideálne manželstvo, ideálna osobnostná láska, ako aj ideálne otcovstvo – to sú prirodzene ideály, ktoré by mohli dosahovať iba dvaja ideálni ľudia. Ideály sú však ideálmi preto, že sa v realite nevyskytujú. Nejestvujú ideálni ľudia, ideálne rodičovské dvojice, nejestvuje ani ideálna láska medzi manželmi. A predsa, ako by bolo možné približovať sa k ideálu, keby sme nepoznali a nemali pred sebou ako cieľ práve ideál? Jestvujú však ideály iluzórne a ideály reálne, ktoré možno pri reálnych možnostiach dosiahnuť v podobe reálneho optima. Na

ceste k optimalizácii manželstva, rodiny a otcovstva treba mať pred sebou teda reálny ideál.¹

Prvoradou úlohou otca v rodine je byť „dobrým otcom“. Čo všetko znamená a čo v sebe skrýva tento pojem? Pre dieťa a celú rodinu je dobrý otec mimoriadne dôležitý, ba môžeme pokojne povedať, že pre život dieťaťa, pre život človeka je to, akého má otca, jedným z rozhodujúcich a určujúcich činiteľov. Preto je veľmi dôležité zamýšľať sa nad otcovstvom v tejto dobe. V prarodinnnej a prootcovskej problematike sa nachádza množstvo literatúry, z ktorej medzi najväčšie patrí tituly Häringa, Mühlana, Rozinajovej a Gruchálovej a množstvo cirkevnej literatúry.

Dosiahnutie možného optima pri výchove závisí nielen od túžby zúčastnených otca a matky, ale aj od ich vôle, aktivity, schopnosti a vytrvalosti. Na tomto úsilí sa zúčastňujú vždy dvaja. Aj usilovať sa musia obidvaja, v ideálnom prípade obidvaja rovnako. A predsa – rozhodujúcim, základným «stĺpom», s pevnosťou ktorého stojí a padá celá konštrukcia, je muž – otec. Už len preto, lebo príčinou stroskotania rodinnej loďky býva väčšinou práve jeho zlyhanie. Preto je táto problematika veľmi vážnou a dôležitou v dnešnej spoločnosti.

Manželstvo a rodina v súčasnosti

Manželstvo a rodina, ktorá z neho pochádza, sú súčasťou veľkého Božieho plánu. Len vo svetle tohto Božieho plánu možno objaviť a spoznať pravú hodnotu a zmysel manželstva a rodiny. Rodinné spoločenstvo v súčasnosti zasiahli, azda viac ako iné inštitúcie, rozsiahle, hlboké a rýchle zmeny v spoločnosti a kultúre. Mnohé rodiny však prežívajú túto situáciu vo vernosti tým hodnotám, ktoré tvoria základ rodinného zriadenia. Cirkev si uvedomuje, že manželstvo a rodina tvoria jedno z najcennejších bohatstiev ľudstva. Ak chceme uvažovať o otcovstve, musíme najprv zadefinovať manželstvo, následne rodinu, v ktorej podstatnú úlohu zohrávajú otec a matka, každý v svojej rovine kompetencií a úloh.

¹ CHORVÁT, *Byť dobrým otcom – povinnosť, či túžba*, 1986, s. 160.

Vymedzenie inštitúcie manželstva

V rovine Božieho slova sa otec stáva otcom v manželstve. Áno tento svet, a nie len súčasná doba, pozná otcovstvo aj mimo manželstva. Preto je potrebné zadefinovať otcovstvo v manželstve v kontexte Božieho slova. Manželstvo predstavuje jeden celok, hoci sa v ňom harmonicky spájajú rôznorodé ľudské bytosti s telom a dušou. Nie sme schopní jediným pohľadom pochopiť podstatu manželstva, preto sme nútení odhaľovať a rozvíjať jeho štruktúru. Vychádzajúc z CIC 1983 uvádzame tri okruhy pre lepšie chápanie manželstva; a to: Manželstvo ako zmluvný vzťah, inštitúcia a sviatosť. Kódex kanonického práva z roku 1983 prináša definíciu manželstva v kánone 1055 §1, aj CCEO 776 § 1,2.

Manželskú zmluvu, ktorou muž a žena ustanovujú medzi sebou spoločenstvo celého života a ktorá svojou prirodzenou povahou je zameraná na dobro manželov, ako aj na plodenie a výchovu detí, Kristus Pán povýšil medzi pokrstenými na hodnotu sviatosti.²

Úloha, či povolanie otca v rodine

V rámci manželského a rodinného spoločenstva a jednoty je muž povolaný k tomu, aby svoj dar a úlohu manžela a otca dokonale spĺňal svojím životom. Pravá manželská láska predpokladá a vyžaduje, aby muž hlboko rešpektoval rovnakú dôstojnosť ženy. Svätý Ambróz píše: «Nie si pánom, ale manželom, nedostal si otrokyňu, ale manželku... Odplácaj sa jej pozornosťou a buď jej vďačný za lásku.» Muž má žiť so svojou ženou v «celkom osobitnej forme osobného priateľstva». Kresťan je ďalej povolaný na to, aby pestoval city novej lásky tým, že svojej manželke preukazuje nežnú a súčasne pevnú lásku, akou Kristus miluje Cirkev. Láska k manželke ako matke, ako aj láska k deťom sú pre muža prirodzenou cestou k pochopeniu a uskutočňovaniu svojho otcovstva. Najmä tam, kde spoločenské a kultúrne podmienky ľahko privádzajú otca k určitému odstupu od rodiny alebo aspoň k jeho menšej účasti na výchove, treba sa usilovať o to, aby v spoločnosti znova zavládlo presvedčenie, že úloha a poslanie otca v rodine a pre rodi-

² Kódex kanonického práva 1983, Trnava: SSV, 1996, kán.1055.

nu majú jedinečný a dôležitý význam. Sama skúsenosť učí, že otcova neprítomnosť spôsobuje psychologické a mravné poruchy, ako aj vážne ťažkosti v rodinných vzťahoch, podobne aj naopak: deprimujúca prítomnosť otca, najmä tam, kde sa ešte aj dnes vyskytuje prílišné panstvo mužov, čiže zneužívanie prednosti mužských vlastností, čím sa poníža žena a prekáža sa rozvoj zdravých rodinných vzťahov. Muž, ktorý tu na zemi znova robí zjavným a prežíva Božie otcovstvo, je povolaný na to, aby zabezpečoval harmonický rozvoj všetkých členov rodiny. Túto úlohu splní, ak si bude veľkodušne uvedomovať zodpovednosť za život počatý pod matkiným srdcom, ak sa bude vo zvýšenej miere usilovať zúčastňovať sa spolu s manželkou na výchove, ak bude vykonávať prácu, ktorá nerozvracia, ale povznáša rodinu v jej súdržnosti a pevnosti, a napokon, ak bude vydávať svedectvo zrelého kresťanského života, ktoré účinnejšie privádza deti k živému stretnutiu s Kristom a s Cirkvou.“ (FC 25).

Otec, a jeho úloha v pozícii ochrancu a hlavy rodiny

U primitívnych národov vládla medzi mužom a ženou rovnoprávnosť. Dokonca v roľníckej spoločnosti existoval matriarchát. Rozhodovala žena. S príchodom zmeny spoločenského zriadenia na miesto matriarchátu nastúpil patriarchát. Všetky kultúry vrátane kresťanstva sú poznačené silným patriarchátom. Tento robí muža jednoznačne pánom na náboženskom, mravnom, sociálnom a hospodárskom poli. V najstarších dobách bol nie otec, ale matka základom rodiny. V mužovi – otcovi sa sústreďuje život rodiny. Deti nesú charakter svojho otca. Otec bol aj obetníkom rodiny. „Tu Noe postavil Pánovi oltár, vzal zo všetkého čistého dobytku a zo všetkých čistých vtákov a priniesol zápalnú obeť na oltári.“ (Gn 8, 20) Vzbura proti nemu bola priamo vzbúrou proti Bohu. S tým možno súvisí prísnosť trestov za neúctu k otcovi a rodičom vôbec. „Kto udrie svojho otca alebo matku, musí zomrieť.“ (Ex 21,15-17)

„V najstarších patriarchálnych dobách pravdepodobne asi otec sám rozhodoval o živote a smrti svojich detí.“ Prikázanie úcty k rodičom je pokladané za najprednejšie prikázanie. Nový zákon však napomína otcov, aby svoje deti nedráždili ku hnevu prílišnou prísnosťou,

a tak im nestážovali poslušnosť a úctu. „Otec je v časovom slede zdrojom, z ktorého sa rodí ďalšie pokolenie. Plodením otec zvečňuje svoju vlastnú osobu.“³

Život detí nebol veľmi šťastný. O tom svedčí skutočnosť, že deti boli veľmi zavčasu vedené ku práci a v rámci rodiny a hospodárstva. Chlapec sa pod ochranou a vedením otca učil od neho všetko. Dievča zostávalo blízko matky. Takto boli deti uvádzané do sveta a do problémov dospelých.⁴ Deti získavali teoretické i praktické vedomosti najviac od otca. Spolupodieľala sa však celá rodina. Do školy chodili možno len synovia pisárov a úradníkov, pretože boli ich potenciálnymi nástupcami. Otec odovzdával aj náboženské vzdelanie. „Otec mal sprostredkovať i náboženskú tradíciu. Súviselo to pravdepodobne so situáciou exilu. Na náboženské tradície sa pýtali otca.“

Zdôrazňovala sa aj otcova povinnosť učiť. V knihe Prísloví sa píše, že sa nevyhýbalo ani telesným trestom. Píše sa: „Kto ľutuje svoj prút, ten nemá svojho syna rád, kto ho však miluje, ten ho priuča na trestanie zavčasu.“ (Prísl 13, 24) Ale takýto otec vôbec nemusel byť žiadnym tyranom. Dokazujú to miesta, ktoré rozprávajú o otcovskej láske. Tiež Hospodin miluje svoj ľud ako syna. V Žalme sa píše: „Ako sa otec zmilúva nad deťmi, tak sa Pán zmilúva nad tými, čo sa ho boja.“ (Ž103, 13) Súdržnosť rodiny je veľmi dôležitá.

Zaujímavé je tiež konštatovanie, že „otec je pre dieťa tiež druhé TY.“ Vzťah k otcovi býva spravidla sekundárny, a preto sa v ňom odráža skúsenosť, ktorú dieťa získalo vo vzťahu s matkou. To znamená, že očakávanie určitého spôsobu správania, reakcie na detské potreby, ich frustrácia a podobne.⁵ Vzťah s otcom sa môže stať alternatívnym zdrojom istoty a bezpečia. „Dieťa, ktoré si vytvorí bezpečný vzťah k obidvom rodičom, získa určitú výhodu, ktorá predstavuje:

1. možnosť diferencovať rozličné varianty vzťahu a profitovať z ich rozdielnosti. Každý vzťah poskytuje inú skúsenosť. Dieťa sa naučí chápať, že sa rôzni ľudia môžu správať inakšie ako

3 GRUCHALOVÁ L.: *Otcovstvo, dar a poslanie*, 2001, s. 20.

4 Porov. HÄRING, B.: *Láska je víc než přikázání*, Praha: Vyšehrad, 1996, s. 126.

5 Porov. GRUCHALOVÁ L.: *Otcovstvo, dar a poslanie*, 2001, s. 71-71.

matka. Deti, ktoré túto skúsenosť nemajú, môžu byť k iným ľuďom odmietavé, alebo úzkostlivé.

2. Možnosť získať väčší pocit istoty a bezpečia na základe viacpočetnej citovej väzby. M. Vágnerová uvádza, že deti, ktoré si vytvorili bezpečný vzťah k obidvom rodičom, boli istejšie a správali sa zrelším, samostatnejším spôsobom.⁶

Otcovia viacej stimulujú kognitívny vývoj detí a rozvoj ich nezávislosti. Otcovia sa ku svojim deťom správajú selektívnejšie, v závislosti na ich pohlaví. Majú tendenciu tráviť viacej času so synom ako s dcérou. Matky sú skôr sústredené na pokojnejšiu hru s hračkami, s knižkami a viacej stimulujú verbalizáciu (rozprávanie, vysvetľovanie a podobne).

Antropologička Margaret Meadová to pravdepodobne myslela ironicky, keď vyslovila takúto definíciu: „Otec je pred pôrodom biologická nevyhnutnosť a po pôrode sociálnym nešťastím.“⁷ Týmto však vyjadrila uznávaný názor, ktorý sa našťastie začína meniť.

Muž je povolaný na to, aby zabezpečoval harmonický rozvoj všetkých členov rodiny. Túto úlohu a zároveň poslanie splní, ak si bude veľkodušne uvedomovať zodpovednosť za život počatý pod matkiným srdcom, ak sa bude zúčastňovať spolu s manželkou na výchove svojich detí.

Otec po vzore Božieho otcovstva

Otec má stelesňovať Božie otcovstvo, ktoré poznáme z Biblie. Byť skutočným otcom je najdokonalejšie zobrazenie Boha, aké môže človek dosiahnuť. Každý otec stelesňuje Boha vo svojej rodine. Táto úloha nezáleží od osobného rozhodnutia. Je jednoducho otcom daná. Pred nami stojí otázka: Stelesňujeme Boha správne? Veľkým problémom dnešnej doby sú otcovia, ktorí do svojej rodiny prinášajú falošný obraz Boha. Je známy príbeh o mužovi, ktorý rozprával o Bohu mladým ľuďom. Jednému mladíkovi povedal: „Boh chce byť твоjim otcom.“ A chlapec odpovedal: „Môj otec je veľmi zlý človek, ktorého

⁶ GRUCHALOVÁ Ľ.: *Otcovstvo, dar a poslanie*, 2001, s. 71.

⁷ GRUCHALOVÁ Ľ.: *Otcovstvo, dar a poslanie*, Zrno, 2001, s. 73.

nenávidím zo všetkého najviac.“ Slovo otec preňho nebolo príjemným pozvaním, ale hrádzou.

Ak chceme lepšie spoznať, akými otcami máme byť, musíme uprieť svoj pohľad na Ježiša Krista. Muž má predstavovať Krista v svojej rodine a ukazovať na Božie otcovstvo. Takto vyzerá jednoduchý popis práce otca v rodine. Sú známe tri hlavné úlohy služby Ježiša Krista, v ktorých ho má otec predstavovať. Je to úloha kňaza, proroka a kráľa. Otec má posvätnú povinnosť prinášať obety za svoju rodinu, modliť sa za rodinu, pripravovať cestu spásy, ukázať deťom živú vieru a praktizovať ju, predstavovať Boha svojim vlastným príkladom. Predstavovať boha svojim vlastným príkladom je tou najúčinnějšíou vecou v živote otca.

Má to však aj druhú stranu. Otec môže svojej rodine ukázať, aký je Boh dobrý, ale môže im tiež ukázať falošný obraz Boha. Je otec milujúci, prístupný, súcitný, silný? Pre dieťa bude jednoduché takto vnímať aj Boha, lebo taký je aj jeho otecko. Ak je však otec zlostný, kritický, nevrelý alebo neprijíma zodpovednosť, potom do života dieťaťa vstupuje taký istý negatívny obraz Boha. A často stojí veľa úsilia, aby sa dieťa takéhoto obrazu zbavilo.

Aby mohol otec prinášať do rodiny pravdivý obraz Boha, musí to robiť predovšetkým s láskou. Každé dieťa sa narodí s túžbou po láske. Materská láska je nádherná a nenahraditeľná, ale nestačí. Otcova láska je odlišného druhu. Dokonca aj nemluvňa z nej získava pocit sily, bezpečia, dôležitosti a hodnoty. Ak dieťaťu v živote takáto láska chýba, výsledkom je hlboká rana, ktorú najlepšie vystihuje slovo - odmietnutie.⁸

„Medzi základné podmienky trvalej lásky patrí úsilie obidvoch partnerov neotriasť vzájomnú dôveru v pevnosť a spoľahlivosť ich vzťahu. Muž by mal poskytovať žene a deťom oporu pri všetkých životných ťažkostiach. O to sa musí usilovať aj vtedy, keď žena postupuje väčšmi emocionálne, keď zdanlivo útočí na mužovu autoritu, akoby chcela zlomiť jeho pevný postoj. Nemúdrym ustupovaním v očiach ženy muž nič nezíska. Sám muž však nikdy nesmie vychá-

⁸ Porov.: PARIĽÁK, A. – PARIĽÁKOVÁ, A.: Otcovo zrkadlo. In: *Slovo. Časopis Gréckokatolíckej cirkvi*. Prešov : Petra, 2006, roč. 38, č.21, s.14.

dzať z úsilia zvíťaziť nad ženou. Ani vtedy, keď ju v niektorej oblasti prevyšuje. Manželský partnerský vzťah nesmie nikdy chápať ako arénu, v ktorej sa bojuje o prevahu a víťazstvo. Kto by v manželstve porazil partnera, podlomil by jeho osobnostné sebavedomie, vedomie vyrovnaného partnerstva, sám by tým utrpel najväčšiu porážku. Malo by byť v záujme muža podporovať v žene vedomie vyrovnaného partnerstva, pomáhať jej získať a udržiavať primerané sebavedomie v rámci rodiny i mimo nej. Muž musí dbať, aby pri ňom žena nemala «komplexy menejcennosti», aby sa necítila utláčaná, neuznávaná a neprávom využívaná.⁹

V dnešnej spoločnosti zaujíma otec čoraz dôležitejšie miesto. Aktívne sa zúčastňuje na výchove dieťaťa. „Žena sa stáva matkou prostredníctvom biologického procesu, zatiaľ čo muž sa stáva otcom prostredníctvom systému symbolov daného spoločnosťou. Matkou sa teda stávame od momentu tehotenstva, otcom sa však muž stane cez psychologický proces, ktorý je podmienený kultúrnymi a spoločenskými normami.

Obraz otca je, z psychologického hľadiska, predstava niečoho neprítomného. Dieťa si utvorí negatívny a zároveň aj pozitívny obraz otca vo svojej psychike. Keďže sa otec čoraz viac podieľa na starostlivosti o svoje deti už od prvého roku, uľahčí to vytvorenie dobrého obrazu otca. Práve otec je ten, kto pomáha dieťaťu dostať sa zo stavu nevedomosti tým, že ho vedie k poznávaniu a uvedomeniu si okolitého sveta. Dieťa často chce manipulovať s ostatnými ako s predmetmi a tým, že sa otec postaví proti jeho prianiu, ukáže svoj nový obraz, ktorý posilní vzťah: otec, matka, dieťa. Obraz otca nadobúda význam pri vývine a pri riešení oidipovského komplexu. Dieťa vníma funkciu otca ako dvojzmyselnú. Otec predstavuje zároveň silu, ale aj pozíciu rivala a toho, kto dieťaťu niečo zakazuje. Proces stotožnenia sa uskutocňuje nielen u chlapcov, ale aj u dievčat. Syn sa priamo stotožňuje s otcom, zatiaľ čo u dcéry sa deje tento proces nepriamo. Dcéra sa stotožňuje s matkou ako otcovou manželkou, pretože by rada zaujala jej miesto. Okolo šiesteho roku veku dieťaťa, ak je obraz otca dostatočne

⁹ CHORVÁT, F.: *Byť dobrým otcom – povinnosť, či túžba*. Martin : Vydavateľstvo Osveta, 1986, s. 168.

dobrý, je v tomto momente prežívaný fascinujúcim spôsobom „môj otec je silnejší ako tvoj“, „môj ocko je najkrajší“. V latentnej perióde sa dieťa vzdáva od obrazu perfektného otca. Ale až v období dospievania môže byť skutočne uvedený do pochybností. O to viac, ak otec nerobí nič pre to, aby si svoj pozitívny obraz zachoval.

Problematika otcovstva v súčasnosti

Jeden z najväčších problémov súčasnej civilizácie je problém autority. Katechizmus katolíckej Cirkvi v článku 1908 hovorí vo všeobecnosti o autorite toto: „Úlohou autority je zaiste rozhodovať v záujme spoločného dobra medzi rozličnými čiastkovými záujmami. Musí však každému sprístupniť, čo potrebuje, aby mohol žiť skutočným ľudským životom: výživu, šatstvo, zdravie, prácu, výchovu a kultúru, primeranú informovanosť, právo založiť si rodinu atď.“¹⁰

Rudolf Smahel v knihe Domov prožit – Domov vytváreť hovorí o autorite toto: „Mať autoritu neznamená uviesť niekoho do svojej podriadenosti, ale priťahovať ho mocou svojej osobnosti, poskytnúť vedenie a pomoc tam, kde je to potrebné. Je to vlastne výzva na nasledovanie. Ten, kto nejakú autoritu prijíma a nasleduje, by mal mať určitú schopnosť slobodného rozhodovania. Prijatť vedenie žiada nielen sa podriaďovať, ale aj s dôverou sa spoľahnúť, zbaviť sa neistoty a získať pocit bezpečia.“¹¹

Pre malé dieťa je prirodzenou autoritou každý dospelý človek a otec predovšetkým. V očiach dieťaťa je totiž silný, mocný a šikovný. Pre dieťa v školskom veku už nie je autorita dospelých univerzálna, ale ju rozdeľuje podľa schopnosti a vedomostí človeka. V dobe dospievania proces diferenciacie autority pokračuje. Mladý človek si uvedomuje, že nikto nemôže byť autoritou na všetko, ba ani ideál z televíznej obrazovky, ktorému doteraz pripisoval veľkú životnú múdrosť.

Práve čas dospievania je obdobím, kedy problémy vzťahu otec – dieťa začínajú byť viditeľné a vnímané bolestne. Tieto problémy majú však koreň v otcovej, už od počiatku nezládnutej, úlohe. Otcov-

¹⁰ CHORVÁT, F. - ORLÍK, J.: *Za rodinné šťastie*. Martin : Vydavateľstvo Osveta, 1988, s. 83.

¹¹ GRUCHALOVÁ L.: *Otcovstvo, dar a poslanie*, Zrno, 2001, s. 94.

via totiž nevystupujú ako opora a vzor. „V rozhodujúcich chvíľach sú často neprítomní, alebo so svojimi deťmi jednájú zraňujúcim spôsobom. Kto sám mal so svojím pozemským otcom v detstve negatívne skúsenosti, má väčšinou problémy i v ostatných životne dôležitých vzťahoch. A tiež jeho vzťah k Bohu je často utváraný strachom a nedôverou a končí buď otrockou poslušnosťou alebo vzburou.“¹²

Je chybou, ak otec zbytočne zdôrazňuje svoju autoritu vo veciach technických, kultúrnych alebo zdravotných, môže podkopať vlastnú autoritu v tom, v čom ho sotva kto môže nahradiť. Otcovskú autoritu narušuje aj to, ak sa otec príliš angažuje tam, kde prirodzenou autoritou pre dieťa sú priatelia a kamaráti. Aj keď si otec dobre plní svoju úlohu, ale dieťa ho nevidí pri práci, nemôže oceniť jeho schopnosti. Nedostatok spoločných kontaktov ich vzdľahuje.¹³ V dobách minulých mal otec výhodu, pretože ho syn videl pri práci. Dnešné deti nemajú toľko príležitosti vidieť otca v práci a overiť si, čo vo svojom povolání dokáže, alebo ako si ho ostatní vážia. Mnohé deti vôbec nevedia, čo ich otec robí. Otcovia majú teda jasne vymedzenú úlohu pri utváraní budúcnosti svojich detí. Willard Gaylin, autor knihy *Feelings* (Pocity), to opisuje takto:

„Pokiaľ v minulosti prežívame niečo príliš silno, môžeme to očakávať tam, kde by sme to nemali, a vnímať to tam, kde to neexistuje. Keď nás napríklad zastrašoval trestajúci otec, ktorý nás desil, môžeme potom ku všetkým autoritám pristupovať zaťažení touto silnou spomienkou. Spomienka na túto autoritu môže byť pre nás skutočnejšia ako skutočný človek v pozícii autority, s ktorým sme v styku. Bez ohľadu na to, aký je človek v postavení autority citlivý a mierny, môže sa stať, že budeme ku každému učiteľovi alebo zamestnávateľovi pristupovať, akoby mal moc a osobnosť dominantného otca, ktorý kedysi ovládal náš život.“¹⁴

¹² GRUCHALOVÁ L.: *Otcovstvo, dar a poslanie*, Zrno, 2001, s. 95-96.

¹³ HÄRING, B.: *Láska je víc než příkázání*, Praha : Vyšehrad, 1996, s. 112-116.

¹⁴ GRUCHALOVÁ L.: *Otcovstvo, dar a poslanie*, Zrno, 2001, s. 96-97.

Kríza autority má teda svoje korene v rodinnom zázemí. Následkom utilitarizmu¹⁵ zlyháva otcova rola. „Napríklad pri výchovných problémoch chlapcov na základnej škole, vychovávaných len matkami, je často evidentné, že chýba otcovský vzor a matka nemá dostatočnú autoritu. Sú prípady, v ktorých je jasné, že jediné, čo chlapec potrebuje, je otec. Ďalšími prípadmi sú tie, kde otec v rodine je síce prítomný, ale jeho rola je nefunkčná.“¹⁶

Rola otca u dievčat a u chlapcov je trochu iná a závisí i na veku dieťaťa. U chlapcov je možno o niečo závažnejšia ako u dievčat. Pre syna je otec vzorom, ktorého pri svojom raste napodobňuje. Je tým, od koho preberá akýkoľvek vzťah k svetu, od koho sa učí mužskej domácej práci alebo správaniu sa k ženám. Dcéra má zase prostredníctvom otca objaviť svoj vzťah k mužom. Rola otca sa jednoducho nedá zastúpiť. „Preto dnes odborníci odporúčajú, aby deti neboli po rozvoze automaticky zverené matkám, ale aby bola vážne zvážená rola otca, a prípadná striedavá starostlivosť.“¹⁷

Otcovia sú v dnešných rodinách poznamenaní nedostatkom času. Sú zamestnaní svojimi problémami v práci, alebo na druhej strane poznamenaní nezájmom o čokoľvek, pretože zistili, že ich aj tak nikto neposlúcha. Stratil sa už spomínaný pojem „autorita“. Mnohí si to uvedomujú, ale sú príliš slabí, aby v tomto smere aj niečo podnikli. Deti prichádzajú často za svojím otcom práve vtedy, keď má málo času. Vtedy, keď je zaneprázdnený. Otcovia musia mať so svojimi potomkami trpezlivosť a pokojne im vysvetliť príčinu svojho zaneprázdnenia. Pre dieťa je dôležitý rozhovor. Ak si dieťa zvykne, že rodičia mu hovoria pravdu, bude mať voči nim viac dôvery, ale aj voči iným ľuďom. Rodičia sú veľkým vzorom pre svoje deti. Tí si toho musia byť vedomí. Deti sú veľmi vnímavé. Všetko pozorujú a všímajú si vlastnosti svojich rodičov. Preberajú formy myslenia i názory. Deti,

¹⁵ Utilitarizmus je civilizácia, ktorá je založená na výrobe a spotrebe, je civilizáciou „vecí“ a nie „ľudí“. Žena sa môže stať pre muža len predmetom, detí prekážkou pre rodičov, rodina inštitúciou, ktorá obmedzuje slobodu jej členov.

¹⁶ CHORVÁT, F. - ORLÍK, J.: *Za rodinné šťastie*. Martin : Vydavateľstvo Osveta, 1988, s. 27.

¹⁷ GRUCHALOVÁ L.: *Otcovstvo, dar a poslanie*, 2001, s. 98.

keď už dospejú a vytvoria si vlastné rodiny, tak sa k svojim partnerom a deťom správajú rovnako, alebo podobne ako to videli v svojej rodine. Preto je dôležité mať v rodine čas jeden pre druhého. Jeho nedostatok okráda dieťa o to najzákladnejšie, čo mu právom patrí. Netreba zabúdať ani na dovolenky a čas prázdnin. V rodine sa musí jedinec naučiť aj správne odpočívať. Vedieť odpočívať je však aj otázkou viery. Oddych môže byť aj príležitosťou na vyznanie viery. „Významne nám o tom hovorí aj Evanjelium, keď opisuje, ako Ježiš počas búrky na mori pokojne spí v zadnej časti lode. Učeníci ho vystrašene budia: Nedbáš, že hynieme?!“ Obracať sa na Boha vo svojich starostiach považujeme obyčajne za prejav viery. Ježiš však vyčíta učeníkom, „že sú maloverní“ V tejto situácii sa Ježišova viera a dôvera v Otca prejavovala práve tým, že pokojne spal. Vedieť zaspáť, vypnúť, oddýchnuť si aj nad rozbúreným morom našich starostí a povinností môže byť veľmi silným vyznaním viery.

Pre človeka žijúceho vo svete má pojem otcovstvo jednoznačný význam v rámci telesného pohľadu. Pre ľudí žijúcich v Cirkvi, toto slovo zaznieva ešte inak. Božie otcovstvo úzko súvisí s duchovným, ktoré je v tejto dobe toľko žiadané. Nábožensky založený muž vie, že má byť nielen hlavou rodiny, ale aj duchovným otcom. Cíti, že za toto napredovanie má niešť zodpovednosť práve on. Sú však aj prípady, keď celú zodpovednosť za duchovný život rodiny preberá žena. Ona rozpráva biblické príbehy, ona číta deťom o živote svätých, ona sa s nimi modlí. Tým vlastne vytláča manžela z jeho pozície vodcu. Hlava rodiny zaostáva, ba dokonca sa aj stráca.

Náboženský život v rodinách sa postupne vytráca. Bohu sa prestáva dávať miesto, ktoré mu patrí. Rodina má poskytovať nielen výučbu, ale aj budovať kresťanský štýl života. „Duchovný život rodiny majú udržiavať obidvaja manželia, pričom otec by mal zostať v pozícii vodcu – v modlitbe, v pristupovaní ku sviatostiam, v osobnej angažovanosti.“ Je jasné, že to nezvládne bez vnútorného vzťahu k Ježišovi Kristovi. „Je dôležité si uvedomiť, že modlitba posilňuje pevnosť a duchovnú celistosť rodiny a privádza ju k tomu, že má účasť na

Božej „pevnosti“¹⁸ Úloha pevnej rodiny je veľmi dôležitá, pretože človek v nej začína cestu dobra. Zodpovedné otcovstvo a materstvo znamená konkrétny záväzok splniť túto povinnosť.

Každý muž, ktorý chce byť dobrým manželom musí byť odvážnym mužom, ktorý sa bojí Pána a taktiež musí byť oddaný cieľu – dosiahnutiu svätosti. Ak nie je zbožný, tak sa nestane takým mužom, akým ho chce Boh mať. Muž, ktorý sa stane manželom, uzatvára s Bohom zmluvu, že si bude plniť určité povinnosti. Mnoho mužov si v súčasnosti zriedka ctí svoje manželské záväzky. Dokonca aj medzi aktívnymi kresťanmi je mnoho mužov, ktorí sa o svoju nevestu starajú len trochu. Viac sa starajú o naplnenie vlastných túžob ako o manželské povinnosti. Manželia by mali spoločne zdieľať radosti a starosti. Taktiež by sa mali pravidelne modliť a čítať si Bibliu. Mali by viesť svoje deti k Božiemu slovu.

Kríza rodiny vs. kríza otcovstva

Rodina v posledných desaťročiach prešla veľkou vnútornou krízou. Sú proroci, ktorí už roky predpovedajú koniec rodiny a manželstva. Podľa Marxa: „Rodina zanikne s príchodom komunistickej spoločnosti“. Ešte v roku 1971 anglický psychiater David Cooper vydal knihu s názvom: „Smrť rodiny“. Kdekoľvek na svete tlak moderného života uvádza rodinu do čoraz ťažšej situácie. V USA štyri deti z desiatich nežijú so svojimi biologickými rodičmi. Počet rodín, v ktorých chýba jeden z rodičov, sa od roku 1970 zdvojnásobil. V poslednej generácii počet nemanželských detí vzrástol až o 500%. V západnej Európe za poslednej generácie klesol počet uzatvorených manželstiev o 40% a počet narodených detí klesol o 25%.¹⁹

Rozklad tradične štruktúrovanej rodiny je sprevádzaný oslabením:
a) vnútorných väzieb:

1. rozvrat vzťahu rodiča k deťom (potrat, antikoncepcia),
2. rozvrat vzťahu detí k rodičom (oslabenie autority rodičov),

¹⁸ Porov. GRUCHALOVÁ L.: *Otcovstvo, dar a poslanie*, 2001, s. 106 -110.

¹⁹ Porov. SUAUDEAU, J.: *Rodina v našej dobe*. In: Katolícka cirkev a sexuálna výchova: Zb. pred. Pápežskej rady pre rodinu. Bratislava : Serafín, 1998, s. 35.

3. narušenie vzájomného spolužitia manželov (rozvod, cudzoložstvo),

b) vonkajších väzieb:

1. úpadok vzťahu rodiny k cirkevnému spoločenstvu,
2. úpadok vzťahu rodiny voči štátnemu spoločenstvu.

Spolu s týmto vývojom, ktorý nepriaznivo vplýva na rodinu, na jej početnosť a situáciu rodičov, môžeme pozorovať aj zmeny hodnôt, znehodnotenie, pojmu povinnosti a spoločenskej zodpovednosti a čoraz, častejšie, vyhľadávanie osobnej slobody a sebauspokojovania.²⁰ Najnovšia správa o demografickej situácii v pätnástich krajinách Európskej únie hovorí, že „rodina, ktorá v minulosti plnila úlohu inštitúcie a prostriedku sociálnej integrácie, sa v súčasnosti stala akousi dohodou medzi dvoma jedincami zameranými na vlastné uspokojenie“. Po dosiahnutí osobného uspokojenia dochádza často k rozpadu rodiny.²¹

V priebehu posledných rokov sme teda svedkami rozpadu rodiny namiesto jej oživenia. Uprostred neustálych zmien súčasného sveta sa už v myslení ľudí zakorenila hlboká pochybnosť o rodine a jej schopnosti prežiť.²²

Záver

Otcovstvo nie je len osobná hodnota muža, ale aj rodinná, spoločenská, národná a náboženská hodnota. Moderný muž, ktorého život je podmienený celou sieťou rôznych závislostí a obmedzení, nie je schopný sám vybudovať vlastné otcovstvo. Jeho úloha v rodine závisí od mnohých faktorov. Hoci predovšetkým on sám musí byť zainteresovaný a angažovaný pri budovaní vlastného otcovstva, jednako treba mu mnohostranne pomáhať. Túto pomoc poskytuje aj Cirkev. Spočíva hlavne v práci na prehľbovaní prípravy na rodinný život, teda aj na otcovstvo. Mladí ľudia, ktorí sa pripravujú na manželstvo a rodičovstvo potrebujú dnes zvláštnu starostlivosť a pomoc. Táto príprava nie je len odovzdávaním informácií a vedomostí jednak zo strany rodičov,

²⁰ Porov. HÄRING, B.: *Láska je víc než přikázání*, Praha : Vyšehrad, 1996, s. 46-49.

²¹ Porov. SUAUDEAU, *Rodina v našej dobe*, 1998, s. 36.

²² Porov. SUAUDEAU, *Rodina v našej dobe*, 1998, s. 38.

jednak zo strany Cirkvi, ale aj delením sa o vlastné skúsenosti z manželského a rodičovského života.

Otázka úspešného, ľudsky prospešného otcovstva nie je iba vecou morálky. Základným cieľom skúmania otcovstva v súčasnosti je nájsť reálnu orientáciu v tejto oblasti ľudskej činnosti. Mnohí mladí muži totiž nastupujú životnú, najmä otcovskú dráhu bez potrebnej a primeranej orientácie. Úspešné otcovstvo a rodičovstvo je základom životných úspechov jeho detí. A životné úspechy detí dnešnej i budúcej generácie rodičov, zajtrašších otcov i matiek, sú zasa základom zdarného vývoja životných podmienok celej spoločnosti, teda aj všetkých detí dnešných a zajtrašších otcov a rodičov vôbec. Úspešné otcovstvo či rodičovstvo je teda záujmom jednotlivca, Cirkvi i celej spoločnosti.

Ďalej je veľmi dôležité komunikovať s deťmi v rodine pomimo formálnych rodičovských komunikačných slučiek. To predpokladá mať čas! A nakoniec otec rodiny by mal mať osobitý prístup k formácii, výchove syna, ako jeho nástupcu a tiež osobitý vzťah s dcérou, ktorá očakáva otcovu ochranu a bezpečie spokojného života. Veľmi dôležitou súčasťou komunikácie v rodine je modlitba, ktorá sčeluje rodinný kruh. Veď aj modlitba, ktorú nás naučil sám Kristus začína slovami: „Otče náš...! (Mt 6,9).“ A na inom mieste nás Kristus povzbudzuje slovami, keď hovorí: „Vy teda buďte dokonalí, ako je dokonalý váš nebeský Otec (Mt 5,48).“ Rodičia sa majú dívať na svoje deti ako na deti Božie a rešpektovať ich ako ľudské osoby. Vychovávajú ich k zachovávaní Božieho zákona tým, že sami prejavujú poslušnosť vôli nebeského Otca. (porov. KKC čl. 2222). Ak teda sa my budeme približovať k dokonalosti nebeského Otca, bude sa k nej približovať všetko; naše rodiny, naša spoločnosť, jednoducho celý svet.

Zoznam použitej literatúry

- GÜNTHER, A.: Morálna teológia II/a, Rím : SÚSCM, 1996, 340 s. ISBN 80-7162-169-2.
 GRUCHALOVÁ L.: Otcovstvo, dar a poslanie, Zrno, 2001, 71, 73 s. ISN 9788096786768
 HÁRING, B.: Láska je víc než přikázání, Praha : Vyšehrad, 1996, 208 s. ISBN 80-7021-189-X.
 HÁRING, B.: Moja skúsenosť s Cirkvou, Praha : Sít, 1994.
 CHORVÁT, F. - ORLÍK, J.: Za rodinné štastie. Martin : Vydavateľstvo Osveta, 1988, 294 s.

CHORVÁT, F.: Byť dobrým otcom – povinnosť, či túžba. Martin : Vydavateľstvo Osveta, 1986, 190 s.

Kódex kanonického práva, Praha : Zvon, 1994, 812 s. ISBN 80-7113-082-6.

PARILÁK, A. – PARILÁKOVÁ, A.: Otcovo zrkadlo. In: Slovo. Časopis Gréckokatolíckej cirkvi. Prešov : Petra, 2006, roč. 38, č.21, s.14.

Recenzia**CHOLEWA, M - DUDA, M. - KROCZEK, P. (eds.)*****Pięknie jest być starszym. O starości interdyscyplinarnie.***

Kraków : Wydawnictwo «scriptum», 206 s. ISBN 978-83-66084-38-4.

Peter Tirpák

V dnešnej spoločnosti možno už generačne vnímať jeden a ten istý jav: malé dieťa, ktoré keď začína vnímať svoje okolie a rozumie základným súvislostiam života, nosí v sebe neraz túžbu byť čím skôr dospelým. Zjavne z tejto túžby plynú isté vízie, ktoré je možné naplniť až v dospelom veku. Preto dieťa rado napodobňuje svet dospelých – varí, stará sa o domácnosť, chodí do práce a vynakladá svoje úsilie k dobru a fungovaniu svojej „vlastnej rodiny“. V dospelosti či starobe zasa človek vníma svet na základe reálnych skúseností a faktov. Pozná ľudskú otvorenosť, ale i neprajnosť, schopnosť prispôbovať sa vždy novým okolnostiam, no stretáva sa i s tvrdohlavosťou a ješitnosťou. Pozná zmysel obetovania sa, no vie sa na veci pozeráť aj zištne a egoisticky. Pri každom pohľade na život a jeho hodnoty však platí výrok rímskeho filozofa, štátnika a spisovateľa Senecu: „Staroba je ako konto v banke. Vyberieš len to, čo vložíš.“ Táto myšlienka je akoby introdukciou do príspevkov v publikácii *Je krásne byť starším. O starobe interdisciplinárne*. Editormi sú M. Cholewa, M. Duda a P. Kroczeck. Hlavnou myšlienkou tvorby tohto interdisciplinárneho zborníka je rozvinutie myšlienky emeritného pápeža Benedikta XVI., ktorý dňa 12.11.2012 v seniorskom dome La Casa Famiglia Viva gli Anziani v Ríme o.i. povedal, že „je krásne byť starším.“ Túto jeho myšlienku v predkladanéj publikácii rozvinulo trinásť autorov.

Dominik Chechelski vo svojom príspevku predstavuje postoj jedného z dikastérií Svätej stolice. Ide o Pápežskú radu pre laikov.

Svoj príspevok delí na štyri oblasti: hodnote a poslaniu starších ľudí v Cirkvi a vo svete; múdrosti ako atribútu starších ľudí; rôznorodosti najstaršieho pokolenia a sviatosti pomazania chorých.

Autorský kolektív Sławomira Bukalskiego a Anity Żurek upriamuje pozornosť čitateľa na psychospoločenské koreláty satisfakcie zo života v staršom veku. V ňom napr. zoraďuje tri zásadné etapy života človeka podľa Svetovej zdravotníckej organizácie. V ďalšej časti predstavuje metódu výskumu satisfakcie zo života starších ľudí za pomoci dotazníka. Záverečná časť príspevku ponúka analýzu získaných výsledkov.

Pastoračnú službu v domovoch spoločnej pomoci predstavuje Maria Łuszczzyńska. V predkladanom príspevku rozvádza duchovné potreby starých ľudí, ktoré prepája so základmi pastoračnej služby opierajúc sa o biblické texty Starého zákona. Predstavujúc konkrétny život v Domove spoločnej pomoci v Staniątkach uzatvára autorka svoj príspevok konkrétnymi výzvami pre službu kňazov.

To, že predkladaná publikácia je ozaj interdisciplinárnou, potvrdzuje aj Ewa Telka, ktorá sa zaoberá hodnotou a zmyslovým vnímaním starých ľudí. Čitateľa vovádza do oblasti psychospoločenského exkurzu, porozumenia a pôvodu bolesti, ktorá je – ako píše – vážnym elementom adaptácie a fungovania v seniorskom prostredí. Značným prínosom je časť, kde autorka ponúka metódy liečenia bolesti.

Ewelina Wojtarkowska sa vo svojej štúdii venuje spiritualite a psychickej pohode ľudí, ktorí sú závislí na psychoaktívnych látkach po terapii. Súčasťou vedeckého výstupu je tu taktiež vedecký výskum na vzorke 150 osôb.

Rozvoj kreativity u starých ľudí za pomoci univerzity tretieho veku (ďalej UTV) predstavuje Jan Dziedzic. Cez históriu a rozvoj UTV približuje poslanie tejto vzdelávacej formy v Poľsku, ktorá mala svoj počiatok vo Varšave už v roku 1975. Nadväzujúc na rozvoj UTV autor približuje možnosti tohto vzdelávania na domácej alma mater.

Dariusz Krok obracia pozornosť na náboženské špecifiká a potreby tých, ktorí majú rakovinu. Okrem iného opisuje úlohu viery pri strese a starnutí.

Autorská dvojica Marcin Cholewa a Marek Gilski sa venujú prejavom úcty. Tú zaradujú do troch oblastí: do náboženstva, do kultúry a do obyčajov. Praktické sú závery autorov v ôsmich bodoch.

Kolorit podnetov o starostlivosti starých ľudí dopĺňa aj Tomáš Hangoni. Opisuje duchovné poradenstvo seniorov, pričom kladie dôraz tiež na biologické, psychologické a sociálne potreby. Súčasťou jeho príspevku je aj analýza Zákona o sociálnych službách. Pre zaujímavosť uvádza tiež sociálnu politiku Slovenska, ktorá neopomína princípy ako: zásluhovosť, participácia, subsidiarita, spravodlivosť, solidarita, jednota šancí a príležitostí, organizovanie sociálnej pomoci a podpory zo strany štátu, podpora viacgeneračných rodín a implementácie na trhu práce.

Maroš Šip sa venuje kvalite života jednotlivca v terminálnom štádiu choroby. V deviatich bodoch determinuje paliatívnu starostlivosť, ktorá sa zameriava na prevenciu a zmiernovanie utrpenia všetkých druhov ochorení a na podporu najlepšej možnej kvality života pre pacientov a ich rodiny, ktoré sú vystavené vážnemu ochoreniu.

Príspevok, ktorým sa zakončuje editorské dielo, je zameraný na duchovné potreby seniorov v kontexte ich psychického vývinu. Autor Andrej Nikulin v parciálnych častiach príspevku vovádza čitateľa do osobnostného vývinu a religiozity v období staroby, pričom zdôrazňuje úlohu viery v období zomierania.

Pápež František sa vo svojom posolstve venovanom 27. svetovému dňu chorých v roku 2019 zamýšľal o.i. týmito slovami: „Každý človek je chudobný, trpí núdzu a potrebuje pomoc. Po narodení potrebuje pre život starostlivosť našich rodičov a v nijakej etape života sa nikto z nás nemôže úplne oslobodiť od potreby a pomoci druhých. Vždy si budeme uvedomovať našu bezmocnosť voči niekomu alebo niečomu; práve tým sa ako „stvorenia“ vyznačujeme. Poctivé priznanie si tejto skutočnosti nám pomáha, aby sme ostali pokorní a odvážne praktizovali solidaritu ako čnosť nevyhnutnú pre život.“ Recenzovaná publikácia editorov je akoby zrkadlom týchto slov, nakoľko v mnohom poukazuje na konkrétne prejavy pomoci a výzvy voči tým, ktorí prežívajú jeseň svojho života a hľadajú „slnko“, v ktorom by mohli poukázať na nádheru, rôznorodosť a pestrosť „fariieb života“.

